

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

MAGISTRA DARBS

RĪGA 2018

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**LEĻĻU TEĀTRIS KĀ PIRMSSKOLAS (4-5 GADI)
VECUMA BĒRNU ĒTISKĀS AUDZINĀŠANAS
METODE**

MAĢISTRA DARBS

Autors: Jeļizaveta Jevsignejeva

Studenta apliecības Nr.: jj16033

Darba vadītāja: Dr. paed., docente Ilze Šūmane

RĪGA 2018

Jelizaveta Jevsignejeva

Leļļu teātris kā pirmsskolas (4-5 gadi) vecuma bērnu ētiskās audzināšanas metode:
maģistra darbs – Rīga, 2018. – 74 lpp.

Anotācija

Maģistra darba uzmanības centrā ir leļļu teātra nozīme ētiskās audzināšanas procesā. Pētījuma mērķis ir leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes pirmsskolas audzināšanas procesā potenciāla novērtēšana.

Darba teorētiskajā daļā tiek definēta ētiskā audzināšana, tiek apkopoti tās vērtības un principi. Īpaša uzmanība ir veltīta leļļu teātra kā rotaļas metodes būtībai, veidiem un funkcijām, kuras var īstenot pirmsskolas audzināšanas procesā. Darba pētnieciskajā daļā tiek apkopots vecāku un pedagogu viedoklis par leļļu teātra nozīmi pirmsskolas audzināšanas procesā, tiek noskaidrots leļļu teātra audzināšanas metodes potenciāls.

Maģistra darba mērķauditorija ir jauni pedagogi, kas turpina apgūt ētiskās audzināšanas parādību, un vecāki, kuri grib iedziļināties audzināšanas procesa būtībā.

Jelizaveta Jevsignejeva

Puppetry as a method of ethical education for preschool-age (4-5 years old) children:
magister thesis – Riga, 2018. – 74 p.

Abstract

The following work is devoted to puppetry's importance in ethical education process. The main objective of this work is to evaluate puppetry's potential as a method of ethical education for preschool-age children.

In the first part of the work ethical education is defined, its values and principles are generalized. Particular attention is devoted to the essence of puppetry as a play method, to its forms and functions, that can be accomplished during education process. The second part of this work concentrates on summing up the opinion of parents and pedagogues about puppetry's importance to the preschool-age children education process, on elucidating the potential of puppetry as an education method.

The magister thesis may be found interesting by young pedagogues, who continue to master their understanding of ethical education phenomenon, and by parents, who want to deepen into the essence of educational process.

Atslēgvārdi: ētiskā audzināšana; leļļu teātris; audzināšanas vērtības; pirmsskolas audzināšana; rotaļa; audzināšanas mērķis.

Satura rādītajs

Ievads	1
1. Ētisko vērtību audzināšana pirmsskolniekiem (4-5 gadu vecuma bērni).....	4
1.1. Ētiskās audzināšanas raksturojums	4
1.2. Vērtību izpratne audzināšanā	6
1.3. Ētiskās audzināšanas principi.....	10
1.4. Pirmsskolas ētiskās audzināšanas process	16
2. Leļļu teātra potenciāls vērtību audzināšanā.....	20
2.1. Leļļu teātris kā rotaļas un audzināšanas metode	20
2.2. Leļļu teātra kā rotaļas un audzināšanas metodes organizācijas process	23
Secinājumi	28
3. Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas bērnu ētisko vērtību audzināšanas procesā	30
3.1. Vecāku viedoklis par leļļu teātri audzināšanas procesā un ētiskās audzināšanas vērtībam.....	30
3.2. Pedagogu viedoklis par leļļu teātri audzināšanas procesā un ētiskās audzināšanas vērtībam.....	43
4. Leļļu teātra kā ētiskas audzināšanas metodes izmantošana pirmsskolas izglītības iestāžu audzināšanas procesā	49
4.1. Leļļu teātris kā audzināšanas metode ētiskās audzināšanas pamatvērtību apgūšanā (vingrinājumu kopums).....	49
4.1.1. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar atbildību	50
4.1.2. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar brīvību.....	54
4.1.3. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar cieņu.....	58
4.2. Bērnu novērošana ētiskās audzināšanas procesā.....	61
4.3. Pētījuma rezultāti	68
Nobeigums	70
Izmantotā literatūra un avoti	72
Pielikums	76

Ievads

Maģistra darba **temats** – “Leļļu teātris kā pirmsskolas (4-5 gadi) vecuma bērnu ētiskās audzināšanas metode”.

21. gadsimts ir tehnoloģiju un mēdiju kultūras straujas attīstības un informācijas pieejamības laikmets. Kaut gan minēti faktori veicina zinātnisko progresu, tie var arī nākt par ļaunu audzināšanas un īpaši ētiskās audzināšanas procesam. Jau tagad audzēkņi (bērni, pusaudži un jaunieši) pievērš daudz vairāk uzmanības jauno tehnoloģiju apguvei (kas, protams, nav slikti), nekā audzināšanas procesam. Pastāv risks, ka uzmanības, kas ir veltīta audzināšanai, trūkums no audzēkņa puses var kļūt par iemeslu viņa personības vājai attīstībai. Minētos apstākļos šis darbs izpaužas kā aktuāls un nozīmīgs pētījums, audzinātājiem ir jāatrod tāda ētiskās audzināšanas metode, kas veicinātu viņu ieinteresēšanos audzināšanas procesā. Šī pētījuma centrā ir pirmsskolas ētiskās audzināšanas process, jo tieši pirmsskolas (4-5 gadi) vecumā bērnam sāk attīstīties viņu personība, parādās pirmā morālo vērtību saprašana, formējās bērna komunikācijas spējas. Sakarā ar to ir īpaši svarīgi atrast pareizu audzināšanas metodi, jo tas ietekmēs pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumam, kas, savukārt var izšķirt audzēkņa nākotnes dzīves scenāriju. Tomēr tieši izvēlēta vecuma dēļ pareizas ētiskās audzināšanas metodes izcelšana kļūst vēl grūtāka, jo pirmsskolas vecumam ir raksturīgi audzēkņu dažkārt vāja tieksme pēc zināšanām, koncentrācijas problēmas, pašapziņas daļēja funkcionēšana. Tādēļ šim vecumam ir jāpiedāvā tāda ētiskās audzināšanas metode, kas būtiski varētu savienot sevī gan audzināšanas procesa uzdevumus, gan brīva laika pavadīšanas, it īpaši spēles būtību, kura ir pirmsskolas (4-5 gadi) vecuma bērnu pamatdarbība. Citiem vārdiem sakot, ētiskās audzināšanas procesam ir jāmeklē iespējas ietekmēt uz audzēkņi netieša veida. Šī pētījumā ietvaros leļļu teātris būs aplūkots kā vispiemērotākā audzināšanas metode pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam. Šī pētījuma novitāte ir saistīta ar noteiktu vingrinājumu (kas balstās uz leļļu teātra principiem un izpilda audzināšanas uzdevumus) izstrādi, katra no kuriem veicinās konkrētas ētiskās audzināšanas vērtības (tiks noskaidroti pētījuma ietvaros) apgūšanu un attīstību, kā arī minētu vingrinājumu izmantošana praksē (pirmsskolas izglītības iestādes nodarbības laikā).

Pētījuma **problēma** – vispiemērotākās audzināšanas metodes un formu trūkums darbā ar 4-5 gadu vecuma bērniem.

Pētījuma **jautājums** – vai leļļu teātrim var piešķirt lielu nozīmi 4-5 gadu vecuma bērnu ētiskās audzināšanas procesā?

Pētījuma **objekts** – mācību process 4-5 gadu vecuma bērnu grupās (pirmsskolas izglītības iestādes).

Pētījuma **priekšmets** – leļļu teātris kā ētiskās audzināšanas metode 4-5 gadu vecuma bērnu grupās.

Pētījuma **mērķis** – izpētīt leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes priekšrocības un trūkumus darbā ar pirmsskolas (4-5 gadu) vecuma bērniem.

Sakarā ar pētījuma mērķi autors izvirza sekojošus pētījuma **uzdevumus**:

1. Noskaidrot ētiskās audzināšanas jēdziena sapratni;
2. Apkopot ētiskās audzināšanas mērķus, vērtības un principus;
3. Novērtēt leļļu teātra potenciāli vērtību audzināšanas procesā;
4. Izpētīt leļļu teātra kā rotaļas un audzināšanas metodes organizāciju;
5. Veikt vecāku un pirmsskolas pedagogu anketēšanu par ētiskās audzināšanas mērķi, pamatvērtībām un leļļu teātra nozīmi pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā;
6. Izstrādāt vingrinājumus, kas balstās uz leļļu teātri kā rotaļas metodi un ietekmē trīs mūsdienas sabiedrībai svarīgu ētiskās audzināšanas vērtību apgūšanu;
7. Novērot 4-5 gadu vecuma bērnu grupu mācību procesā;
8. Apskatīt pētījuma rezultātus un atrast risinājumus pētījuma problēmai.

Pētījuma **metodes**:

1. teorētiskās (zinātniskās un speciālās literatūras analīze);
2. empīriskās (datu ieguve: vecāku un pirmsskolas pedagogu anketēšana; pirmsskolas (4-5 gadi) vecuma bērnu novērošana mācību procesā; datu analīze).

Pētījuma **teorētisko pamatu** veido Latvijas pedagoģijas klasiķu (E. Brastiņš, K. Dēķens, Ā. Karpova, Ī. Plotnieks), kā arī mūsdienu latviešu un ārvalstu pētnieku (I.

Beļickis, A. Brīlmeiers, D. Dzintere, H. Gudjons, D. Leiģeniece, S. Marsone, I. Plaude, I. Plēģermane, I. Stangaine, A. Špona, V. Zelmenis, L. Žukovs, V. Bezrukova, L. Čerņeckaja) nosacījumi par ētiskās audzināšanas raksturojumu, pamatvērtībām, principiem, kā arī par leļļu teātra kā saiti starp rotaļu un mākslu nozīmi pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā.

Leļļu teātra būtības analīze, tā mijiedarbība ar audzināšanas procesu, leļļu teātra klasifikācijas veidi, tā funkcijas un audzināšanas uzdevumi tiek skatīti O. Sabodašas un S. Obrazcova pētījumos. Balstoties uz ētiskās audzināšanas attīstību un izmaiņām dažādas vēstures laika posmos pētījumā ir izmantoti izcilu filozofu (Sokrats, Ž.-P. Sartrs, J. A. Komenskis, J. V. Gēte) teorētiskie darbi par ētiskās audzināšanas jēdzienu, tās galvenajām vērtībām, principiem un organizāciju.

Pētījuma **metodoloģisko pamatu** veido audzināšanas, pedagoģijas, psiholoģijas, filozofijas un socioloģijas zinātnēs aprobētās teorētiskās atziņas par ētiskās audzināšanas būtību, tās vērtībām, principiem un mērķi, ka arī pieņēmumi par leļļu teātra kā audzināšanas metodes nozīmīgumu pirmsskolas vecuma bērnu ētiskās audzināšanas procesā. Nozīmīga loma tiek ierādīta mūsdienu sabiedrības ētiskās audzināšanas vērtību uztverei, kā arī leļļu teātra ietekmes uz pirmsskolas audzināšanas procesu novērtēšanai.

Pētījuma struktūra – pētījums sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumu, pētījuma rezultātu, nobeiguma, izmantotās literatūras un avotu saraksta un pielikuma. Ievadā ir pamatota maģistra darba temata izvēle sakarā ar to aktualitāti un nozīmīgumu, ir noteikti pētījuma mērķis un uzdevumi, ir aprakstīta maģistra darba struktūra. Pirmā nodaļā ir veltīta ētiskās audzināšanas raksturojumam, tā mērķa, pamatvērtību un principu izpratnei, ka arī pirmsskolas audzināšanas procesa aprakstam. Darba otrajā nodaļā ir aplūkots leļļu teātra kā rotaļas un audzināšanas metodes potenciāls un ir apkopota tā organizācija. Trešā pētījuma nodaļa ir veltīta vecāku un pirmsskolas pedagogu viedokļa par ētiskās audzināšanas pamatvērtībām un leļļu teātra nozīmi pirmsskolas audzināšanas procesā izpratnei caur anketēšanu. Savukārt, ceturtdā darba nodaļa piedāvā vingrinājumu kopumu, kas ir balstīts uz leļļu teātra principiem un ir virzīts uz ētiskās audzināšanas vērtību apgūšanu un attīstību, kā arī aplūko minētu vingrinājumu izmantošanu praksē. Nobeigumā ir izdarīti kopsavilkumi un izraudzīti pētījuma perspektīvas. Maģistra darbs beidzas ar izmantotās literatūras un avotu sarakstu, kas sastāv no 41 vienības.

1. Ētisko vērtību audzināšana pirmsskolniekiem (4-5 gadu vecuma bērni)

1.1. Ētiskās audzināšanas raksturojums

Pēc informācijas, kas ir atrodamā “Terminu un svešvārdu skaidrojošajā vārdnīcā”, vārdam “audzināšana” ir divas nozīmes: plašā izpratnē audzināšana ir mērķtiecīgi organizēts cilvēkdarbības process, kas virzīts uz sociālās kultūras pieredzes nodošanu no paaudzes paaudzei, uz jaunās paaudzes vērtīborientāciju un pašregulācijas veidošanu un garīguma izkopšanu; šaurā izpratnē audzināšana ir pieauguša cilvēka darbība, kuras nolūks ir bērna (pusaudža vai jaunieša) attīstības vadīšana vēlamā virzienā, gādājot, rūpējoties par viņu, mācot, izglītojot, izkopjot dzīvei vajadzīgās praktiskās iemaņas un prasmes, iesaistot konkrētās sabiedriskās dzīves situācijās un gadījumos, veidojot viņam iekšējās izaugsmes nosacījumus (Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca 2009). Pamatojoties uz “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas” datiem audzināšana ir “process no darbības vārda “audzināt”; cilvēka personības veidošana” (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca bez g.). Audzināšana ir stipri saistīta ar socioloģijas un sociālpsiholoģijas zinātnēm, jo audzināšanas procesā cilvēks cenšas apjēgt normu un likumu kopumu, kura ir pieņemta sabiedrībā. No sociālpsiholoģijas puses audzināšana ir “cilvēka vai tautas disciplinēšana ar mērķi pavērt ceļu viņu labāko īpašību un spēju attīstībai un izpausmei” (Sociopsiholoģijas asociācija bez g.). Savukārt socioloģijā jēdziens “audzināšana” būtībā nozīmē cienīga sabiedrības locekļa veidošanas procesu.

Audzināšana vienmēr ir bijusi cieši saistīta ar izglītības procesu. Tāpat kā izglītība audzināšanas zinātne noformējās vēstures senos laikos. Dažas svarīgās pedagoģijas un audzināšanas pazīmes noformulēja Sengrieķu filozofs Sokrāts. Viņš bija pirmais, kas izteicās par to, ka audzināšana ir apzinīga rīcība gan no pedagoga, gan no mācekļa puses: “Dažādu zināšanu apguve bez izpratnes, kas ir augstākais labums, ... lielākā daļā gadījumu tikai kaitē cilvēkam” (Sokrāts. Aforismi bez g.). Šo ideju Sokrāts realizēja caur iesaistīšanās dialogā ar saviem mācekļiem (šī dialogi pēc tam apkopoja cits Sengrieķu filozofs, Platons, vienā no saviem pazīstamākiem literāriem darbiem, “Dialogos”). Filozofs pievērsa uzmanību audzināšanas nozīmei, teicot, ka “nav nekā svarīgāka” par audzināšanu.

Sokrātam arī pieder koncepcija par pašaudzināšanas (“Izzini pats sevi”) (Sokrāts. Aforismi bez g.).

Ētiskā audzināšana ir viena no svarīgākiem audzināšanas procesa daļām. Analizējot datus, kuri ir apkopoti V. Bezrukovas grāmata “Garīgas kultūras pamati (pedagoga enciklopēdiskā vārdnīca)”, var secināt, ka ētiskā audzināšana ir bērnu tikumiskas audzināšanas procesa sastāvdaļa, kura ir vērsta uz to, lai bērns apgūtu noteiktus uzvedības noteikumus (t. i. lai bērns spētu uzvēsties klasē, mājās, sabiedriskās vietās, ārā utt.). Ētiskajā audzināšanā ietilpst:

- tikumības normu (kā uzvedības pamata) izpēte;
- priekšstatu veidošana par uzvedību dažādās situācijās;
- ētisko personības īpašību, kā arī prasmju un iemaņu izstrāde (autora tulkojums)

Tas nozīmē, ka ētiskās audzināšanas procesā pedagogi māca bērnus (kā arī pusaudžus un jauniešus), kā uzvesties dažādās situācijās (Безрукова 2000). Staņislavas Marsones darba “Sociālās audzināšanas vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs. 20. – 30. gados” apkopoti dati liecina par to, ka ētiskās audzināšanas loma ir diezgan svarīga. Piemēram, runājot par cilvēka audzināšanas procesu, uzmanība ir īpaši pievērsta trīm sociālo prasmju grupām: organizatoriskām; ar sociālo lomu apguvi saistītām; ētiskām (Maršone 2010: 97). Turklāt ētiskās audzināšanas īpašu nozīmi saprot par tādās jomās, kā, piemēram, militāra izglītība (“arī militārajā audzināšanā jāakcentē personības vispārēja attīstība, veicinot konkrētu gribas un ētisko iezīmju nostiprināšanos”) (Maršone 2010: 111). Jāpiebilst, ka daudzi pētnieki “akcentē ģimenes izšķirošo nozīmi tikumiski ētisko jūtu audzināšanā”, kaut gan arī skolai ētiskās audzināšanas procesā ir nozīmīgā loma. Audzināšanas zinātnes vēsturiskās attīstības laikā ētisko vērtību saprašana kļūva par nozīmīgu skolas darba pamatprincipu un sabiedrisko attiecību pamatu (Maršone 2010: 147).

Apkopojot visu iepriekš minēto var pateikt, ka ētiskā audzināšana ir nozīmīgā audzināšanas procesa sastāvdaļā. Turklāt ētisko jūtu audzināšana ir ģimenes un skolas mijiedarbība, kas ir vērsta uz personības attīstību.

1.2. Vērtību izpratne audzināšanā

Runājot par vērtībām audzināšanā, vispirms ir jāsaprot, kāda nozīme ir jēdzienam “vērtība”. Pēc “Eiropas Savienības terminu vārdnīcas” datiem vērtība ir “lietderīguma pazīme, īpašība, kas nosaka spēju apmierināt cilvēka vajadzības vai kas ir vēlama, lai cilvēks būtu apmierināts un laimīgs. No priekšmeta, preces vai pakalpojuma gūstamā apmierinājuma apjoms” (Eiropas Savienības terminu vārdnīca 2004). Taču vērtības jēdziena nozīme ir atšķirīga atkarīgi no tā, kura vērtību grupa tiek pētīta: materiālās vai garīgās vērtības. Iepriekš minētā nozīme vairāk attiecas uz materiālām vērtībām, taču var droši pateikt, ka audzināšanas un īpaši ētiskās audzināšanas joma ir cieši saistīta ar garīgo vērtību grupu. Ņemot vērā visu pateikto, var secināt, ka jēdziena “vērtība” ir vairāk piemērota šim pētījumam. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīcas informācija liecina, ka jēdziena “vērtība” otrā nozīme ir “lietas, fakti, parādības, paradumi, principi, kam piemīt pozitīvo īpašību kopums un ko cilvēks savā apziņā uztver kā sev vai citai personai būtiski nozīmīgus, vēlamus konkrētos vēsturiskos apstākļos, noteiktā kultūrā un konkrētā sabiedrībā, kā arī kas sekmē viņa personības veidošanos (vērtības izpaužas vienībā ar principiem, normām, mērķiem, ideāliem un raksturo attieksmi pret kultūru, darbu, valsti, cilvēkiem un sevi pašu) (Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca 2009). Līdzīgu vērtības jēdziena izskaidrošanu piedāvā arī “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca”: vērtība ir “Pozitīvo īpašību kopums, to nozīmīgums, vērtējums (piemēram, cilvēkam, parādībai, priekšmetam, kas saistīts ar kultūru, morāli u.tml.) (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca bez g.).

No iepriekš minētās vērtības jēdziena nozīmes ir redzams, ka tādi jēdzieni kā “vērtība” un “mērķis” dažkārt ir cieši saistīti. To secinājumu ir īpaši svarīgi saprast audzināšanas un ētiskās audzināšanas procesa pētījuma robežās. Tātad, lai turpinātu minēto pētījumu, ir jāsaprot, kāda ir jēdzienu “mērķis” un “audzināšanas mērķis” izpratne. Piedāvāti profesores Ausmas Šponas grāmatā “Audzināšanas process teorijā un praksē” dati liecina, ka “Mērķis ir rezultāta ideālais modelis cilvēka apziņā, uz kuru vērsta darbība (mērķis ir apzināts motīvs)”. Savukārt, audzināšanas mērķis “nosaka personības attīstības virzību, kam atbilstoši izvēlas saturu, metodes un formas; katrā sabiedrībā mērķis – ideāla personība – ir atšķirīga un atbilst sabiedrības vajadzībām” (Špona 2006: 44). Sakarā ar visu minēto var secināt, ka vērtība audzināšanas procesā ir saprotama kā, no vienas puses, sava veida pamats, uz kura balstās cilvēka iespēja kļūt par “ideālu personību” (t. i. kamēr cilvēks

neapgūs noteiktas vērtības, viņam nebūs iespējas attīstīt savu personību pietiekamā mērā, savukārt, nebūs iespējas īstenot audzināšanas procesa mērķi), un, no otras puses, vērtības audzināšanā ir saprotamas kā galējais punkts visā audzināšanas procesā (cilvēks apgūst noteiktas vērtības un sasniedz audzināšanas mērķi – kļūst par “ideālu personību). Sanāk, ka būtiski audzināšanas vērtības – tas arī ir audzināšanas procesa mērķis, tie jēdzieni ir cieši saistīti, un bez audzināšanas vērtību izpratnes nevar definēt jēdzienu “audzināšanas mērķis”.

Runājot par jēdzienu “audzināšanas mērķis”, ir jāpievērš uzmanība tam, ka vēstures laikā audzināšanas procesa mērķi daudz mainījās un tika modificēti. Tas nozīmē, ka mainījās arī audzināšanas pamatvērtības. Kaut gan audzināšanas process praksē parādījās uzreiz, kad Zemē ir radušies cilvēki, audzināšanas teorijas pamati noformulējās tikai vēstures Senos laikos. Informācija, kas ir apkopota profesora Leonarda Žukova grāmatā “Pedagoģijas vēsture”, liecina par to, ka pirmais, kas piedāvāja audzināšanas procesa mērķi kā teorētisku noteikumu bija Senās Ķīnas filozofs Konfūcijs. Tas notika apmēram 6. gadsimtā pirms mūsu ēras. Pēc Konfūcija viedokļa audzināšanas mērķis bija paklausība (“esošās kārtības uzturēšana bez izmaiņām). No minēta mērķa izveidojās sekojošas audzināšanas vērtības: žēlsirdība, kārtība, piesardzība un uzticība. Audzināšana teorija turpināja attīstīties Senajā Grieķijā. Sengrieķu filozofs Sokrāts uzskatīja katra cilvēka “morālo pilnveidošanu” par audzināšanas procesa galamērķi, bet tajā pašā laikā izcēla zināšanas un gudrību kā galvenās audzināšanas vērtības. Viņa māceklis Platons par audzināšanas mērķi uzskatīja cilvēka pienākumu “veltīt sevi tam darbam, kam viņš ir visvairāk piemērots” (Špona 2006: 45). Pamatojoties uz minētajiem datiem, varām noformulēt Platona audzināšanas procesa vērtības kā savas vietas izpratne pasaulē, objektīvs skats uz realitāti un savu iemaņu un spēju attīstība. Vēl viens Sengrieķu filozofs, Aristotelis redzēja visaugstāko mērķi valstī. Aristotelis uzskatīja, ka cilvēka ir jāattīsta tas, kas ir “dots no dabas”. Tomēr viņš arī teica, ka cilvēkam ir jāattīstās vispusīgi, tāpat kā dabai, kura ir pilnīga (Žukovs 1999: 76).

Vēstures viduslaikos izmainījās prioritātes un kopā ar tiem izmainījās arī audzināšanas mērķi. Par vienīgu dzīves jēgu kļuva ticība, kuru sāka vērtēt augstāk par prātu. Sakarā ar to zināšanas vietu audzināšanas vērtību grupā aizņēma Dieva baušļu ievērošana. Feodālisma rašanās un attīstība arī ietekmēja audzināšanas procesa mērķi un vērtības. “Bruņinieka audzināšanas mērķis bija attīstīt viņa militāri fiziskās iemaņas, dzimtbūšanas morāli un dievbijību; iemācīt viņus uzvesties “augstākajā sabiedrībā”. Taču

vēstures procesa attīstības laikā minēta situācija mainījās kopā ar Renesansi (Žukovs 1999: 77).

Renesanses attīstība veicināja humānisma attīstību. Cilvēks bija pasludināts par galveno vērtību Zemē. Protams, ka šīs idejas atspoguļojās arī audzināšanas teorijā. Franču filozofs un rakstnieks Mišels de Montēns par audzināšanas procesa vērtībām uzskatīja cieņu pret cilvēku, cilvēka ticību saviem un citu spēkiem; de Montēns arī iedzīvināja reālo izglītību (minētus datus var apskatīt pedagoģijas profesora Voldemāra Zelmenisa zinātniskajā darbā “Pedagoģijas pamati”) (Zelmenis 2000: 38). Vēstures procesa attīstības laikā attīstījās arī filozofija. Katrs jauns filozofiskas domāšanas virziens kļuva par audzināšanas mērķa un vērtību modificēšanas cēloni. Piemēram, Morāvijā dzimis pedagogs, humānists un rakstnieks Jans Amoss Komenskis, kurš tiek uzskatīts par mūsdienu pedagoģijas zinātnes pamatlicēju, par audzināšanas galvenajam vērtībām uzskatīja domāšanas procesu un eksistējošās realitātes izzināšanu (J.A. Comenius Museum in Uherský Brod, Cz bez g.).

Tad, kopā ar 18. gadsimtu atnāca apgaismības laikmets. Daudzi pētnieki (viņu starpa arī latviešu politiķis un pedagogs Kārlis Dēķens, kurš daļēji veltīja savu pētījumu, kas ir apkopots viņa grāmatā “Rokas grāmata pedagoģijā”, minētam jautājumam) uzskatīja, ka tas kļuva par pedagoģijas laikmetu. Šajā laikā arī ļoti liela loma tika “ierādīta dabisko tiesību problēmai”. Savukārt, skats uz audzināšanas vērtībām un mērķi atkal mainījās. Viens no pazīstamākiem apgaismības laikmeta filozofiem, franču rakstnieks un komponists Žans Žaks Ruso izvirzīja sekojošas audzināšanas procesa vērtības: “laba izjūta (gaume), labi spriedumi, labi izaudzināta griba” (Dēķens 1919: 56).

Ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka apgaismības laikmetā noformulējas arī noteiktas audzināšanas idejas, kas, protams, ietekmēja audzināšanas mērķus un vērtības:

- “audzināšana ir cilvēka rokas”;
- “audzināšana ievirza reālajā dzīvē”;
- “pastāv pareizās audzināšanas metodes”
- “audzināšana redz bērnu kā bērnu” (Špona 2006: 48).

Turpinot audzināšanas teorijas izmaiņu pētīšanu vēstures procesā, ir jāapstājas Vācu klasiskajā periodā. Vācu filozofs, viens no vācu ideālisma aizsācējiem Johans Fihte par audzināšanas vērtībām uzskatīja tikumību un gribas attīstību. Savukārt Georgs Vilhelms

Hēgelis par galveno audzināšanas vērtību uzskatīja stipru cilvēku pašapziņu. Īpaši svarīgi ir tas, ka Hēgelis piedāvāja to iespējami mazāk ierobežot. Sekojošs 19. gadsimts kļuva par pragmatisma rašanās laikmetu (pragmatisms gan filozofijā, gan pedagogijā ir aktuāls arī mūsdienās). Par galvenajiem audzināšanas un izglītības metodēm kļuva pašdarbība un pašizziņa, par ko runāja pragmatisma pamatlicējs, amerikāņu filozofs un psihologs Džons Džūijs. Sakarā ar minēto informāciju var secināt, ka pragmatisma galvenā audzināšanas vērtība arī ir cilvēka pašapziņa, ko agrāk piedāvāja Hēgelis. Aplūkojot 20. gadsimta filozofijas attīstību, ir jāpievērš uzmanība tādām domāšanas virzienam kā eksistenciālisms. Virziena pamatlicējs Žans Pols Sartrs par eksistenciālisma pamatu uzskatīja brīvo izvēli (minētam jautājumam ir veltīts Sartra teorētiskais pamatdarbs, eseja “Eksistenciālisms ir humānisms”) (Captr 1946). Tas ir īpaši svarīgi, jo pirmo reizi vēstures laikā brīvība tik skaidri kļuva par vienu no audzināšanas vērtībām.

Analizējot audzināšanas teorijas attīstību Latvijā 20. gadsimtā, balstoties uz pētnieces Ilzes Plaudes darbu “Sociālā pedagogija”, var secināt, ka vēsturisku, ekonomisku un politisku apstākļu dēļ mūsu valstī ilgstošu laiku pastāvēja audzināšanas sistēma, kura mērķis bija sabiedrība, savukārt, audzināšanas vērtība – sabiedrības attīstība (Plaude 2001: 88). Taču ar demokrātijas attīstību mainījās arī audzināšanas teorija. 21. gadsimtā pētnieki izcēla noteiktus faktoros, kuri lika mainīties “audzināšanas procesa saturam, metodēm un formām (savukārt, arī audzināšanas mērķim un vērtībām):

- ražošanas organizāciju tehnikas un tehnoloģiju līmenis;
- telekomunikāciju, informācijas tehnoloģiju attīstība un pieejamība;
- vēstures apzināšana (tagadnes izpratne un orientācija uz nākotni);
- kultūras daudzveidības ietekme un tās apzināšana;
- internacionalizācija un globalizācija;
- zinātnes attīstība;
- valsts likumi un politiskā virzība” (Plaude 2001: 90).

Minēti faktori kopā ar demokrātisko sabiedrību (kas piedāvā pašrealizācijas un pašattīstības iespējas) noformulēja mūsdienu audzināšanas procesu mērķi – “humāna

personība, kuras pamatā ir brīvības, patstāvības (autonomijas) un atbildības vienība, kas veidojas un attīstās darbībā”. Sanāk, ka trīs galvenās audzināšanas vērtības ir brīvība (“cilvēka spējas un iespējas domāt, izvēlēties sev optimālu darbības un uzvedības variantu atbilstoši savām vajadzībām”), patstāvība (pašattīstība un pašizziņa), atbildība (“pienākumu godīga izpilde”). Protams, mēs varam papildināt šo sarakstu ar tādām vērtībām kā, piemēram, centība, godīgums, laipnība utt., taču tieši trīs iepriekš minētās vērtības noformējās audzināšanas teorijas attīstības procesā. Turklāt, mūsaprāt, tās pamatvērtības (brīvība, patstāvība un atbildība) iekļauj sevī visas pārējās vērtības. Beidzot audzināšanas mērķa jēdziena izpratnes analīzi, ir jāpiezīmē, ka vispārināts audzināšanas mērķis ir “sekmēt audzēkņu attieksmes un uzvedības veidošanos”. Respektīvi, ētiskās audzināšanas mērķis ir pretrunas starp ideālo un reālo audzēkņu novēršana attieksmju līmenī (Špona 2006: 99). No tā izriet, ka vispārināta ētiskās audzināšanas vērtība ir ideāla personība.

Apkopojot visu minēto, var teikt, ka audzināšanas vērtības jēdziens ir cieši saistīts ar audzināšanas mērķa jēdzienu. Vērtības ir mērķa pamats, bez kura tas nevar eksistēt. Vēstures laikā audzināšanas procesa mērķis bieži mainījās un attīstījās, tas nozīme, ka arī audzināšanas vērtības mainījās un attīstījās kopā ar audzināšanas mērķi. Runājot par Mūsdienās audzināšanas procesa mērķis ir skaidri noformulēts kopā ar trīs pamatvērtībām, taču audzināšanas teorija turpina savu attīstības procesu, tāpēc pēc dažiem gadiem gan audzināšanas mērķis, gan vērtības atkal var mainīties.

1.3. Ētiskās audzināšanas principi

Pirms mēs varēsīm uzsākt ētiskās audzināšanas procesa principu pētīšanu ir jānoskaidro principa jēdziena nozīmi. Pēc “Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīcas” informācijas princips ir “kādas teorijas, mācības, programmas, uzskatu sistēmas, koncepcijas u. tml. svarīgākā pamatideja (doma, pieņēmums, nostādne vai noteikums), pastāvēšanas un darbības nosacījums” (Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca bez g.). Protams, ka audzināšanas jomā jēdziena “princips” izpratne būs nedaudz savādāka. Savā grāmatā “Pedagoģijas pamatatziņas” zinātnieks Herberts Gudjons piedāvā sekojošu audzināšanas principa definīciju: “principi – tās ir pamatprasības; audzināšanas pedagoģiskie principi nosaka audzēkņu un audzinātāju sadarbības satura virzību un

organizāciju, metožu formu un lietošanu” (Gudjons 1998: 220). Analizējot ētiskās audzināšanas procesa principu ir arī jāpievērš uzmanība audzināšanas darbības aprakstam, jo, kā mēs vēlāk redzēsim, tas ir cieši saistīts ar audzināšanas principiem. Balstoties uz izvirzīto grāmatā “Audzināšanas process teorijā un praksē” profesores Šponas viedokli, mēs varam secināt, ka audzināšanas darbība ir “mērķtiecīga, sistemātiski organizēta, uz kultūrvēsturiskām un vispārcilvēciskām vērtībām orientēta audzinātāja un audzēkņu sadarbība humānu pašregulācijas attieksmju un uzvedības veidošanā” (Špona 2006: 98). Ir pieņemts domāt, ka tikai audzinātājam vai pedagogam ir jāpūpējas par ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu (respektīvi, tikai audzinātājam/pedagogam jāievēro un jāizmanto ētiskās audzināšanas principus), taču tas ir tikai daļa no patiesības. Audzinātājs, protams, spēlē svarīgu lomu audzēkņa audzināšanas procesā, bet ētiskās audzināšanas principu novērošana, kas rezultātā ietekmēs audzināšanas procesa sekmīgumam ir kopīgs skolas (vai citas mācību iestādes) un ģimenes darbs.

Runājot par ētiskās audzināšanas principiem, pirmkārt, jāprecizē, ka audzināšanas principi lielā mērā ir nepieciešami, lai ētiskās audzināšanas process nekļūtu par atrautu no realitātes doktrīnu. Lai audzināšanas process būtu sekmīgs, audzinātājam ir jāpievērš uzmanība dažādiem faktoriem: sabiedrības sociālās struktūras izmaiņas, cilvēku materiālā dzīves līmeņa izmaiņas, nepārtraukta vērtību un ideālu (kā arī sabiedrisko normu un dzīvesdarbības mērķu) dinamika, valsts ekonomikas attīstība, sabiedrisko attiecību izmaiņas un attīstība. Kaut gan šī faktoru novērošana dažādā mērā ir iekļauta triju pamatprincipu, kurus mēs apskatīsim šajā apakšnodaļā, izpratnē, mūsdiā, minēto faktoru izmaiņu novērošanu var izcelt kā ceturto, fakultatīvo ētiskās audzināšanas principu.

Apkopojot savā darbā “Pedagoģijas pamatatziņas” visdažādākos zinātniskus rakstus, zinātnieks Herberts Gudjons izceļ sekojošus ētiskās audzināšanas principus:

1. mērķtiecība;
2. balstīšanas uz pozitīvo cilvēkā;
3. vārdiskās un praktiskās darbības vienotība (Gudjons 1998: 121).

Sakot pirmā ētiskās audzināšanas principa (mērķtiecības) pētīšanu, varam saprast, ka mērķtiecība ir viens no audzināšanas procesa pamatiem, jo ir iekļauts ētiskās audzināšanas darbības aprakstā. Kad mēs runājam par mērķtiecību kā ētiskās audzināšanas

principu, mēs paturam prātā, ka šīs princips ir vairāk saistīts tieši ar audzinātāju, nekā ar audzēkni. Faktiski mērķtiecība ētiskās audzināšanas robežās atspoguļo pareizu audzināšanas procesa organizāciju. Tātad mērķtiecība kā ētiskās audzināšanas princips ir audzināšanas darba satura un taktiku (audzināšanas metodes, formas, paņēmieni) virzība uz kopējo mērķi, kas ir (sakarā ar ētiskās audzināšanas vērtībām, kuri bija noformulēti iepriekšējā apakšnodaļā) brīvas, patstāvīgas un atbildīgas personības veidošana. Mērķtiecība kā ētiskās audzināšanas princips prasa, lai audzināšanas procesa stratēģija būtu iepriekš apdomāta (atkarīgi no konkrēta un skaidra audzināšanas mērķa). Pēc pedagoģijas profesora Voldemāra Zelmenisa viedokļa, izteikta viņā zinātniskajā darbā “Pedagoģijas pamati” tikai tā personības attīstība, kas ir audzināšanas procesa pamats, var būt sekmīga (Zelmenis 2000: 77).

Apkopojot ārvalstu zinātnieku N. L. Geidža un D. S. Berlinera datus, piedāvātus viņu grāmatā “Pedagoģiskā psiholoģija”, var secināt, ka mērķtiecība kā ētiskās audzināšanas pamatprincips lielā mērā ietekmē un balstās uz audzēkņa emocionālo dabu: mērķtiecības princips pievērš uzmanību cilvēka pēc sasniegumiem, pēc nākotnes prieka. Parasti tieši cilvēka cenšanās un vēlme sasniegt savu mērķi rosina sasprindzināt fiziskus un garīgus spēkus, citiem vārdiem sakot, rosina cilvēka personību darbībai. Šajā sakarā “audzināt cilvēku nozīmē audzināt viņa dzīves perspektīvu” (Geidžs, Berliners 1998: 322). Savukārt audzināšanas procesa sekmīgums ir atkarīgs no tā, kā audzinātajam izdosies mērķtiecīgi virzīt sava audzēkņa darbību dzīves sasniegumu panākšanai, kā arī no tā, kā audzinātājs spēs izprast konkrēta audzēkņa dzīves jēgu un palīdzēs to izprast vai atrast arī audzēknim. Sanāk, ka mērķtiecības kā ētiskās audzināšanas principa būtībā ir audzinātāja un audzēkņa mijiedarbība: no vienas puses, audzinātājs, saprotot audzēkņa dzīves priekšrokas un vēlmes, audzināšanas procesā laikā virza audzēkni viņas dzīves mērķu sasniegšanai, no otras puses, audzēknis, savu dzīves mērķu sasniegšanas procesā balstās uz audzinātāja palīdzību (jo neapgūstot noteiktu vērtību saprašana, nevar nonākt pie sasniegumiem). Audzēknim ir svarīgs rezultāts (dzīves mērķu un sapņu īstenošana), bet audzinātajam ir svarīgs process (ideālas personības veidošanās). Minētas mijiedarbības dēļ mērķtiecībā kā ētiskās audzināšanas principā ietilpst ne tikai audzināšanas, bet arī pašaudzināšanas process. Apkopojot visu pateikto par mērķtiecību ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka mērķtiecības principam ir nepieciešama sistemātiska audzināšanas un pašaudzināšanas gaitas novērtēšana, jo tikai tādā veidā var saglabāt audzināšanas darba formu aktualitāti un produktivitāti, ka arī ētiskās audzināšanas procesa pareizu virzienu uz

vispārinātu audzināšanas mērķi (brīva, patstāvīga un atbildīga personība) (Špona 2006: 121).

Otrais ētiskās audzināšanas pamatprincips ir balstīšanās uz pozitīvo cilvēka. Šī principa pamatā ir izvēle: cilvēkam ir jābūt iespēja pašam izvēlēties sev “brīvu, personīgi nozīmīgu, pozitīvu darbību”. Citiem vārdiem sākot, audzinātājam vai pedagogam iz jāzina un jātur prātā, ka katram no viņa audzēkņiem ir sava personīga pieredze, kas parādās uzreiz pēc dzimšanas. Kopā ar saviem pirmajiem soļiem bērns uzņem un nostiprina savā apziņā gan labus, gan sliktus iespaidus. Dažkārt negatīvas gribas īpašības veidojas bērna tieši pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu trūkumā dēļ. Sakarā ar minētām negatīvām gribas īpašībām ir jāpievērš uzmanība tam, ka audzināšanas procesam dažreiz piemīt stipra cīņa ar bērnu trūkumiem: audzinātājs uzmanīgi vēro sava audzēkņa trūkumus un bieži atgādina par tiem bērnam. Šādā situācijā audzēknis parasti var zaudēt ticību sev un saviem spēkiem, viņam sāk veidoties visdažādākie kompleksi. Rezultātā audzēkņa slikti ieradumi pastiprinājās un kļūst pārāki par labiem ieradumiem (tas ir īpaši sastopams pusaudžu audzināšanas procesa laikā, taču piemīt jebkura vecuma bērniem). Minēto situāciju vislabāk apraksta krievu rakstnieka un filozofa Maksima Gorkija vārdi no viņa lugas “Dibenā”: “Ja cilvēkam bieži teiks, ka viņš ir cūka, tad viņš beidzot sāks ruktšēt” (autora tulkojums) (Горький 2011: 45).

No tā sanāk, ka ētiskās audzināšanas process ir cieši saistīts ar audzinātāja ticību savam audzēknim. Pozitīvas iespaidus, ieradumus un personības īpašības var atrast jebkurā bērņā. Kā teica 18. gadsimta vācu dzejnieks un filozofs Johans Volfgangs fon Gēte: “Ja jūs vēlaties cilvēku pacelt augstāk, tad jums uz viņu jāskatās kā uz kaut ko augstāku” (Гёте без д.). Tas ir viens no apgaismības laikmeta un humānisma pamatprincipiem: cilvēks piedzimst labs un ir labs no dabas, taču kļūst sliktāks dzīves procesa laikā. Šajā sakarā var atcerēties vēl dažus pieņēmumus, kas ir izpaustas Maksima Gorkija lugā “Dibenā”, kura ir pilna ar humānisma idejām: “Apmīļot cilvēku nekad nebūs kaitīgi”, “Jebkurš cilvēks ir jāciena... Mums taču nav zināms, kas viņš ir, kāpēc piedzima un ko var izdarīt”, “Cilvēks – tā ir īstenība. Cilvēks – tas skan lepni” (autora tulkojums) (Горький 2011: 37, 64, 80). Tas, protams, nenozīmē, ka audzinātājam ir pilnīgi jāignorē audzēkņa personības sliktas puses un jāslavina bērnu jebkurā piemērotā un nepiemērotā gadījumā, taču ja ētiskās audzināšanas procesa pamatā būs itāļu psihiatra un medicīnas profesora Čezāre Lombrozo vārdi, ka jebkurš “cilvēks piedzimst par noziedznieku”, tad audzināšanas process diez vai būs sekmīgs. Sanāk, ka audzinātāja uzdevums ir audzēkņa stipro pušu un ieradumu

atrašana, formulēšana bērnam, audzēkņa motivēšana šīs labas īpašības nostiprināt un attīstīt, kā arī palīdzēt audzēknim atbrīvoties no sliktu personības īpašību ietekmes kā no nevajadzīgiem dzīves mērķu un sapņu īstenošanas procesā. Svarīgi ir tas, ka, lai minētu uzdevumu piepildīt, audzinātājam nedrīkst izmantot šabloniskas un standarta prasību formas, jāatrod radošu pieeju katram atsevišķam audzēknim un pēc iespējas izvairīties no jebkāda veida moralizēšanas. Citiem vārdiem sakot, audzinātājam ir jāiegaumē vienu parastu likumu: “lietot īstos vārdus īstajā brīdī” (likums, kas atgriež pie iepriekšēja ētiskās audzināšanas principa, kas ir mērķtiecība) (Špona 2006: 125).

Turpinājos otra ētiskās audzināšanas principa, kas ir balstīšanas uz pozitīvo cilvēka, analīzi ir jāpievērš uzmanība tādām jēdzienam, ka “cieņa”. Pēc “Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīcas” datiem cieņa ir “godbijīga, atzinīga attieksme un izturēšanās pret kādu personu vai sevi, pamatojoties uz personas pozitīvajām īpašībām un spējām; jūtas, kas balsta atziņu, ka cilvēks ir augstākā vērtība” (Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca bez g.). Šveices profesora Artūra Brīlmeiera grāmatas “Vāra un autoritāte audzināšanā” dati liecina, ka galvenais cieņas parādīšanas veids bērnam ir prasme viņu uzklaut, rēķināties ar viņa domām, priekšlikumiem, lietišķi to apsvērt (Brīlmeiers 1998: 25). Minētais noteikums ir ļoti svarīgs ētiskās audzināšanas principa “balstīšanas uz pozitīvo cilvēkā” izpratnei, ka arī ir saistīts ar trešo un pēdējo ētiskās audzināšanas principu izpratne.

Kā iepriekš jau bija minēts, trešais ētiskās audzināšanas pamatprincips, pēc Ausmas Šponas informācijas, apkopotas zinātniskajā darba “Audzināšanas process teorijā un praksē” ir ētiskās audzināšanas vārdiskās un praktiskās darbības vienība. Prasmes un īpašības vērtības var saprast un iegaumēt ar teorijas palīdzību, taču “apzināti apgūt tos var tikai darbībā”, citiem vārdiem sakot, tikai ar prakses palīdzību (Špona 2006: 125). Runājot par dažādu prasmju apgūšanu, ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka iepriekš minētās prasmes un īpašības vērtības bērnam, pusaudzim vai jauniešiem vieglāk un produktīvāk var apgūt sadarbībā ar pieaugušajiem, tas ir sadarbībā gan ar vecākiem, gan ar audzinātājiem vai pedagogiem. Sanāk, ka, lai audzinātājam būtu iespējams sasniegt ētiskās audzināšanas procesa vispārinātu mērķi (ideāla personība), viņam ne tikai jāaprunājas un jāpalīdz audzēknim apgūt audzināšanas vērtības (tas ir, kā iepriekš bija minēts, brīvība, patstāvība un atbildība), bet arī jāpiedāvā audzēknim tādas situācijas, kur šīs vērtības varētu realizēties. Apkopojot datus, piedāvātus zinātnieka Aleksandra Kovaļova grāmatā “Personības psiholoģija”, var secināt, ka bērns var apgūt brīvību, ja viņam būs iespēja brīvi izvēlēties, var apgūt patstāvību, darbojoties patstāvīgi, utt. (Kovaļovs 1967: 148). Protams,

ja blakus bērnam būs pieaugušais (šajā gadījumā audzinātājs), kas norādīs bērnam pareizu virzienu, dažkārt ar vienkāršas aprunāšanās palīdzību, tad audzināšanas procesa laikā bērnam būs vieglāk sasniegt izvirzītos mērķus, kas nozīmē, ka audzināšanas process kopumā kļūs sekmīgāks.

Runājot par aprunāšanās metodi, kas šajā gadījumā ir ētiskās audzināšanas vārdiska darbība, mēs atgriezamies pie problēmas, kas jau bija minēta iepriekš: daži audzinātāji, kā arī pieaugušie kopumā nespēj sarunāties ar bērniem nopietni, bez moralizēšanas vai sentimentālām intonācijām, citiem vārdiem sakot, audzinātāji dažkārt neuztver bērnus par sev līdzīgiem (Špona 2006: 126). Šajā situācijā sanāk, ka vārdiskā ētiskās audzināšanas darbība nav sekmīga. Pat ja audzinātājs spēs organizēt ideālu situāciju audzināšanas vērtību apgūšanai praksē, audzināšanas process kopumā būs nesekmīgs, jo ētiskās audzināšanas sekmīguma noteikums ir teorijas un prakses (vārdiskās un praktiskās darbības) mijiedarbība. Šajā sakarā, mēs varam apskatīt vēl vienu gadījumu. Ir zināms, ka ētiskās audzināšanas procesā īpaša nozīme ir pieaugušo paraugam. Tomēr labs paraugs palīdzēs audzināšanas procesam tikai tādā gadījumā, ja tas izraisīs bērna atbilstošu darbību un virzīs viņa personību attīstībai. Šeit ir vērts atcerēties latviešu tautas pedagoģijas atziņu: “Čaklai mātei slinkas meitas”. Sanāk, ka pats par sevi labs pieauguša paraugs ir audzināšanas vārdiskās darbības izpaudums. Ja tas paraugs neietekmē audzēkņa darbību un nepalīdz viņa personībai attīstīties, tad audzināšanas praktiskā darbība paliek bez izpauduma. Atkal trūkst teorijas un prakses mijiedarbības, atkal ētiskās audzināšanas process nevar būt sekmīgs.

Pirms mēs varēsim pabeigt trešā ētiskās audzināšanas pamatprincipa analīzi ir jāpievērš uzmanība tam, ka vārdiskās un praktiskās darbības vienotības princips ir īpaši svarīgs un nepieciešams ne tikai bērnu audzināšanas procesā, bet arī citās jomās, piemēram, sabiedrības darbības praksē (Špona 2006: 126).

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju, kļūst saprotams, ka ētiskā audzināšana pastāv trīs pamatprincipi, kuri lielā mērā ietekmē audzināšanas procesā sekmīgumu. Svarīgs ir tas, ka šie principi nebija izdomāti, bet attīstījās kopā ar pedagoģijas zinātnes attīstību vēsturiskā procesa laikā. Protams, ka minētu pamatprincipu izpratne un šo principu realizācijas metodi un formas var nedaudz atšķirties (nosacījums, kas ir pieminēts pedagoģijas profesora Voldemāra Zelmenisa zinātniskajā darbā “Pedagoģijas pamati”) (Zelmenis 2000: 143) (līdzīgu situāciju mēs varējām novērot sakarā ar audzināšana mērķu un vērtību analīzi), taču trīs minēti audzināšanas pamatprincipi nenoliedzami ir viena no ētiskās audzināšanas procesa svarīgākajām daļām, no kuras ir atkarīgs tās sekmīgums.

1.4. Pirmsskolas ētiskās audzināšanas process

Pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa analīzes sākumā ir jāpievērš uzmanība tāda jēdziena kā “pirmsskolas audzēknis” definīcijai. Pirmsskolnieki ir četru – piecu gadu vecuma bērni. Informācija, apkopota psiholoģijas doktores Ārijas Karpovas grāmata “Persinība. Teorijas un to radītāji”, kā arī kopīga Ārijas Karpovas un pedagoģijas doktora Imanta Plotnieka zinātniskajā rakstā “Personība un saskarsme” liecina, ka šajā vecumā bērns atrodas trešajā emocionālās attīstības stadijā (kopā pastāv astoņas emocionālās attīstības stadijas). Bērns jau prot brīvi pārvietoties, viņš spēj iekļauties darbībā. Viens no svarīgākiem trešās emocionālās attīstības stadijas pazīmēm ir dzīves situāciju modelēšana caur bērna spēlēšanu ar rotaļlietām (Karpova 1998: 57) (Karpova, Plotnieks 1984: 43). Šajā stadijā īpašu lomu spēlē pieaugušo (vecāku un audzinātāju) rīcība, kura ir virzīta uz bērnu. Tā rīcība ir cieši saistīta ar spēju sarunāties ar audzēkņiem. Ja bērnam ir iespēja pašam izvēlēties darbības veidu, ja pieaugušie neierobežo viņa fantāziju un ar prieku atbild uz bērna jautājumiem, tad audzēknī nostiprinās iniciatīva un griba attīstīt savas spējas un prasmes, ka arī savu personību, kas rezultātā ietekmē ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu. Taču ja pieaugušie rāda bērnam, ka visas viņa darbības ir nevajadzīgas un pat muļķīgas un jautājumi uzbāzīgi un bezjēdzīgi, tad audzēknim var sākt attīstīties kompleksi un vainas izjūta, ka arī agresivitāte un pat atriebības vēlme, kas pēc tam pariet nākamajās stadijās un ar kuriem būs īpaši grūti cīnīties. Tā mēs atgriežamies pie iepriekšējā apakšnodaļā minēto audzināšanas pamatprincipa (vārdiskās un praktiskās darbības vienotība) un tā principa ietekmi uz ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu. Turklāt Šveices psihologa un filozofa Žana Piažē darbs “Bērna intelektuālā attīstība” piedāvā noteiktu cilvēka intelektuālās attīstības klasifikāciju. Pēc šīs klasifikācijas datiem 4-5 gadu vecums pieder pie otras intelektuālās attīstības stadijās (kopā psihologs izceļ četras stadijas), kas ir pirmsoperāciju stadija (vispār tā raksturo bērna intelektuālo attīstību no 2 līdz 7 gadu vecumam). Minētā stadijā bērnam notiek simboliskās domāšanas attīstība, kas palīdz bērnam iztēloties objektus un pārādības ar domas tēlu palīdzību, nevis ar konkrētām darbībām (kas bija raksturīgs pirmajai intelektuālās attīstības stadijai, kas ir sensomotorās stadija) (Piaže 2002: 36). Apskatīti bērna intelektuālas attīstības procesi ietekmē radošas domāšanas un iztēles attīstību. Tas, savukārt, palielina rotaļas nozīmi pirmsskolas audzināšanas procesā un liecina, ka, lai veicinātu ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu, audzinātājam ir jāatrod tādu audzināšanas metodi, kas būs cieši saistīts ar rotaļu (pētījumā tiks izvirzīts pieņēmums, ka par minētu metodi var kļūt leļļu teātris).

Ja mēs apskatīsim Latvijas Republikas tiesību aktus, konkrēti Ministru kabineta noteikumus Nr. 480 (“Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība”), tad kļūs saprotams, ka ētiskās audzināšanas process būtībā sastāv no trim daļām, caur kuriem īstenojas audzināšanas procesa uzdevumi un mērķis:

1. mācību stundas, audzinātāja stundas, ārpusstundu nodarbības, starpbriži, interešu izglītības programmas, dažādi izglītības iestādes organizētie pasākumi un projekti (izglītības iestādē un ārpus tās), ikdienas sadzīves situācijas;
2. pedagoga vai audzinātāja sadarbība ar izglītojamā vecākiem (personām, kas īsteno aizgādību) un izglītojamā ģimeni;
3. pedagoģiskā sadarbība starp izglītojamo un pedagogu vai audzinātāju (Latvijas Republikas tiesību akti bez g.:).

Kā var redzēt, minētas audzināšanas procesa daļas arī ir cieši saistītas ar trešo audzināšanas pamatprincipu, kas atkal liecinā par to, cik svarīgi šie pamatprincipi ir audzināšanas procesa sekmīgumam. Ir arī jāpievērš uzmanība tam, ka minētas audzināšanas procesa daļas ir īpaši svarīgas sakarā ar pirmskolas ētisko audzināšanu, jo četru – piecu gadu vecums ir tāda stadija, kad bērniem pamazām sāk attīstīties viņu personība, tāpēc audzinātāju un vecāku kopīga mijiedarbība šajā stadijā ir nepieciešama, jo var ietekmēt ne tikai pirmskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu, bet arī kopīgu audzināšanas procesa virzienu (arī nākamajās emocionālās attīstības stadijās).

Runājot par ētisko audzināšanu ir jāpievērš uzmanību tam, ka tā ir cieši saistīta ar psihisko audzēkņa attīstību. Psihiskās attīstības mērķis audzināšanas procesā ietvaros ir līdzsvara veidošana starp jūtām, prātu un gribu. Īpašu lomu psihiskajā attīstībā spēlē “subjektīvais aspets”: kā cilvēks uztver un pārdzīvo dažādas lietas. Psihiskajās attīstības laikā “ārējais kļūst par iekšējām personīgi nozīmīgām vērtībām”, bērns mācās radoši domāt, interesei apgūt kaut ko jauno, gūt baudu no jaunatklātā (Špona 2006: 111). Viens no svarīgākajiem psihiskās attīstības (kā arī ētiskās audzināšanas kopumā) uzdevumiem ir audzēkņa 12 visparināto tikumu pāru apgūšana. Latviešu gleznotājs, mākslas teorētiķis, publicists un pedagogs Ernests Brastiņš (Latviešu folkloras krātuve bez g.:) savā zinātniskajā darbā “Latviešu tautasdziesmu tikumi” noteica sekojošus tikumu pārus: “labums – ļaunums; gods – kauns; rātņība – palaidņība; tikums – netikums; gudrība – muļķība; darbs – laiskums; daiļums – neglītums; prieks – bēdas; mīlestība – bardzība;

saderība – naidis; devība – skaudība; taisnība – viltus”. Šeit mēs nonākam pie audzinātāja pamatuzdevuma ētiskās audzināšanas procesā: atrast veidu, kurš palīdzētu viņam virzīt audzēkni minēto tikumu saprāšanai caur salīdzinājumu lietošanu, caur netiešu iedarbību uz bērna apziņu, lai audzēknis vārētu saviem spēkiem atšķirt labo no ļaunā, skaisto ne neglīta, tikumisko no netikumiskā (Brastiņš 1929: 83-85). Viens no tādiem veidiem var būt pievēršanās mākslai.

Ētiskās audzināšanas ietvaros māksla tiek saprasta kā “estētiskas darbības rosinātāja un veicinātāja” (Špona 2006: 116). Māksla spēj palīdzēt audzēknim ne tikai audzināšanas vērtību apgūšanā un saprāšanā, bet arī stimulē bērna intelektuālo attīstību. Tomēr māksla īpaši skar audzēkņa emocionālo uztveri (kas parasti ir daudz stiprāka par prāta uztveri) un rada viņā paradumu aplūkot, klausīties, lasīt, emocionāli uztvert un analizēt uztverto, kā arī radoši domāt un darboties. Turklāt, izcīlis krievu un padomju filozofs, psihologs un pedagogs Pāvels Blonskis norāda, ka tieši pirmsskolas (4-5 gadi) vecumā sākas bērna veidošanas par kultūrālu cilvēku un veic savus pirmos soļus mūsdienu kultūras dzīves izpratnē (Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca bez g.). Tieši māksla var palīdzēt bērnam attīstīt minētas īpašības.

Kā zināms, viens no mākslas pamatveidiem ir teātris. Savā zinātniskajā darbā “Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas izglītībā un audzināšana” krievu pētniece Olga Sabodaša uzskata, ka rotaļu un teatralizēta darbība ir visefektīvākā ētiskās audzināšanas metode (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 126), jo teātrī kā mākslas veidā būtībā ir spēles daba. Savukārt “rotaļāšanās ir viena no galvenajām pirmsskolnieku darbībām, un teātris ir viens no visdemokrātiskiem un vispieejamākiem mākslas veidiem”, tāpēc ar teātra palīdzību var risināt dažādas auktuālas ētiskās audzināšanas problēmas, saistītas ar māksliniecisku un morālu audzināšanu, ar komunikatīvu personības īpašību attīstību, ar fantāzijas, iztēles un iniciatīvas attīstību (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 126).

Šīm viedoklim piekrīt arī profesore Ausma Špona, kura savā grāmatā “Audzināšanas process teorijā un praksē” pieņem, ka aktīva iesaistīšanās mākslas veidošanas procesā (teātris kā mākslas veids nodrošina šo iesaistīšanos) palīdz bērnam “izzināt sevi radošā darbībā, izteikt vērtējumu par redzēto un sevī pardzīvoto”. Rezultātā ar teātra palīdzību audzēknis regulē savas vajadzības, attīsta jūtas un gribesspēku, viņam formējas gaume un nostiprinās paškontroles izjūta (Špona 2006: 117).

No visas aplukotas informācijas izriet, ka pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam ir ļoti svarīga loma bērna tālākajā audzināšanā un dzīvē. Ir arī saprotams, ka eksistē krietni daudz faktoru, kas var ietekmēt ētiskas audzināšanas procesa sekmīgumam. Viens no pamatveidiem, kas pievērš uzmanību minētu faktoru lielākai daļai un kas var palielināt iespējas, ka audzināšanas process būs sekmīgs, ir māksla. Savukārt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa ietvaros par vissvarīgāko mākslas veidu kļūst teātris, kas savas būtības dēļ darbojas kā saite starp mākslu (tas nozīmē, ka teātris spēj palīdzēt īstenot daudzus ētiskās audzināšanas procesa uzdevumus) un spēli (kas ir pirmsskolas vecuma bērnu pamatdarbība).

2. Leļļu teātra potenciāls vērtību audzināšanā

2.1. Leļļu teātris kā rotaļas un audzināšanas metode

Iepriekšējā nodaļā beigās mēs saprotam cik lielu lomu spēlē māksla un īpaši teātris pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā. Turpinot mūsu pētījumu mēs izvirzīsim hipotēzi, ka no visiem teātra veidiem tieši leļļu teātris var izmantot kā ētiskās audzināšanas metodi. Pētnieces Olgas Sabodašas zinātniskajā darbā “Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas izglītībā un audzināšana” piedāvātā informācija liecina par to, ka leļļu teātris ir viens no bērnam vispieejamākiem un visinteresantākiem iepaidu, zināšanu un emociju pārstrādājuma un izteiksmes veidiem. No visiem teātra veidiem tieši leļļu teātris piedāvā bērnam vislielāko izplatījumu viņa radīšanas potenciālam, jo leļļu teātris ir saistīts ar patstāvīgu rekvizīta izgatavošanas vajadzību (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 126). Taču pirms mēs turpināsim leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes apskatu jāpievērš uzmanība rotaļlietas kā tādas funkcijām pirmsskolas audzināšanas procesā.

Idēja par to, ka rotaļlieta ir svarīga audzināšanas procesa daļa parādījās jau sen. 16. gadsimta franču rakstnieks un filozofs Mišels de Monteņs bija viens no pirmajiem, kas piešķīra rotaļlietām īpašu nozīmi audzināšanas procesā. Pēc viņa viedokļa, rotaļlieta varēja palīdzēt bērnam paradumu veidošanā (Špona 2006: 46). Franču filozofa paustais viedoklis atrada savus sekotājus turpmākos gadsimtos. Pedagoģijas doktores Dainas Dzinteres un pedagoģijas maģistra Ingas Stangaines grāmatas “Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja. Teorija, pieredze, prakse” dati liecina par to, ka 20. gadsimta vācu psihologs Ēriks Eriksons uzskatīja, ka ar rotaļas un rotaļlietu palīdzību, “iztēlojoties sevi dažādās situācijas, pirmsskolas vecuma bērns nosaka savu vietu dzīvē”, ka caur spēli bērns netieši un dažkārt arī neapzināti apgūst prasmes, kas viņam vēlāk būs nepieciešamās dzīvē. Rezultātā kopā ar šo prasmju iegūšana bērnam parādās jaunas iespējas, kas (“iespēju paplašināšana”) arī ir viens no izglītības un audzināšanas mērķiem (Dzintere, Stangaine 2007: 5). Citiem vārdiem sakot rotaļas procesā bērns uzkrāj praktisko pieredzi un tas prasmes, kuras viņš nevar apgūt ar zināšanu palīdzību. Pedagoģijas doktore Daina Dzintere un pedagoģijas maģistrs Inga Stangaine izceļ sekojošas dzīves prasmes:

- sevis iepazīšanas, pašapziņas prasmes;
- saskarsmes, mijiedarbības prasmes;

- lēmumu pieņemšanas un problēmu risināšanas prasmes;
- izdomāšanas, sacerēšanas, radīšanas prasmes;
- rotaļu vides iekārtošanas, neesošu rotaļlietu pagatavošanas prasmes (Dzintere, Stangaine 2007: 6).

Tā kā saite starp spēli ar rotaļlietām un leļļu teātri tomēr ir nedaudz netieša (tas, ka ne visi rotaļas veidi ir leļļu teātra izpausme, ir fakts, kuru mēs nevaram apstrīdēt), pētījuma turpināšanai ir nepieciešams tāds rotaļu veids, kas saistītu leļļu teātri un bērnu spēli ar rotaļlietām. Mūsaprāt, par minētu rotaļu veidu var kļūt lomu rotaļa. Pats par sevi jēdziens “loma”, kas, pēc “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas” datiem, nozīmē “ tēls, darbības persona, kas jāatveido uz skatuves vai kinomākslas darbā; šāda tēla, darbības personas atveidojums” (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas bez g.) ir cieši saistīts ar teātra (arī leļļu teātra) struktūru. Austriešu ārsts, psihologs, individuālās psiholoģijas pamatlicējs Alfrēds Adlers (Rupenheite bez g.) teica sekojošu: “Rotaļā bērns apgūst dzīves prasmes, jo ir zināms, ka bērnam 4-5 gadu vecumā izveidojas noteikts individuālās dzīves pirmtēls, kas nosaka cilvēka vērtīborientāciju turpmākajā dzīvē”. Citiem vārdiem sakot, ar iejušanos lomās, ar to izspēlēšanu pirmsskolas vecuma bērns tieši vai netieši sagatavo sevi dzīves darbībai, nākotnes lomu (skolēns, students, tēvs/māte, darbinieks, utt.) izpildei. Amerikāņu pedagoģe R. Harleja definē lomu rotaļu sekojošā veidā: “Lomu rotaļas ir brīvas rotaļas, ka arī viens no veidiem, kā mazi bērni var izzināt savu visumu, atdarinot apkārtējo darbības un rakstura īpašības; tas ir viņu pirmās teatralizētās izpausmes” (Dzintere, Stangaine 2007: 7,8). Harleja kundzes lomu rotaļas jēdziena izpratne īpaši norāda uz to, ka lomu rotaļa un leļļu teātris ir cieši saistīti. Pirms lomu rotaļas aplukošanas beigšanu ir jāpievērš uzmanība pedagoģijas doktores Dainas Lieģenieces grāmatā “Bērns pasaulē, pasaule bērnam” apkopotiem datiem, kuri norādā, ka lomu rotaļa parasti ir paša bērna motivēta darbība (tātad, patstāvības izpausme), kura ir saistīta ar bērna tieksmi atdarināt un pašapliecināties (dažkārt bērni izmanto lomu rotaļu kā veidu, lai izpauztu savas nepiepildītās vēlmes) (Lieģeniece 1992: 38).

Pārejot pie leļļu teātra kā rotaļas metodes aplukošanas ir jāsāk ar to, ka leļļu teātrim ir īpaši svarīga nozīme mūsdienu situācijā. 21. gadsimts – ir tehnoloģiju un inovāciju laiks, tāpēc mūsdienu mediju kultūras attīstība piespiež bērnu sazināšanai ar tehniskiem komunikācijas līdzekļiem, un no tā cieš starppersonu komunikācija, kuras attīstība ir ļoti svarīga tieši pirmsskolas audzināšanas procesā. Internets, datorspēles, televīzija un mobīlās

aplikācijas traucē bērnam apgūt visus nepieciešamos socializācijas posmus, kas nākotnē var sagādāt problēmas saziņā ar vienaudžiem un izraisīt grūtības mācības procesa laikā (autora tulkojums) (Сабодаш: 125). Visbēdigākais ir tas, ka mūsdienu sabiedrība nekādā veidā nespēj vai arī negrib risināt minētu problēmu (internetā arī tagad var sastapt rakstus par visnoderīgākajām mobilām aplikācijām bērniem un skolniekiem (Bērniem un vecākiem noderīgas mobilās aplikācijas 2016). Leļļu teātris ir viens no veidiem, ar kura palīdzību minētu problēmu var risināt, jo tas ne tikai attīsta bērna personības īpašības, bet arī palīdz viņam papildināt savas sociālas un komunikatīvās prasmes caur spēles dabu un pārskatāmību (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 125).

Aplukotam viedoklim piekrist arī pedagoģijas doktore Daina Dzintere un pedagoģijas maģistrs Inga Stangaine. Viņi uzskata, ka leļļu teātris kā rotaļas metode uzlabo gan komunikāciju starp bērniem, gan komunikāciju starp bērnu un pieaugušo, jo bērniem, kas spēlē lomu rotaļas ir kopīgas intereses un kopīgs mērķis, bērni cenšas apvienot savu piepūli, lai panākti pēc iespējas labāku rezultātu un iepriecinātu skatītājus (Dzintere, Stangaine 2007: 147). Citiem vārdiem sakot, balstoties uz krievu pētnieces L. Čerņeckas darbu “Komunikatīvu spēju attīstība pirmsskolniekiem. Praktiskā rokasgrāmata pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem un psihologiem”, var secināt, ka leļļu teātris attīsta pirmsskolas vecuma bērna saskarsmes spējas, kas ir: vēlme, saskarsmes organizēšanas prasme, konflikta situāciju izšķirošanas prakse, teātra spēles noteikumu ievērošana (Чернецкая 2005: 143).

Turklāt bērna komunikācijas prasmju attīstība nav vienīgais veids, ka leļļu teātris var palīdzēt audzināšanas procesam, jo tas spēj attīstīt ne tikai emocionālo un psiholoģisko bērnu darbību (kaut gan leļļu teātris ir cieši saistīts ar emocionāli pozitīvas pieredzes iegūšanu), bet arī viņu fiziskas spējas. Lai darbotos ar jebkuram, pat ar visparastākām lellēm, ir nepieciešama ne tikai zināma roku veiklība, bet arī kustību koordinācija, lai būtu iespējams saskaņot kustības ar lelles tēla dialogu. Minētas prasmes bērns apgūst pakāpeniski, kopā ar viņa motorikas attīstību. Var likties, ka minētai leļļu teātra īpašībai ir tikai fakultatīva nozīme pirmsskolas bērnu audzināšanas procesā, taču ir pierādīts, ka sīkmotorikas apguve un attīstība vispilnīgāk notiek ap 3.-5. dzīves gadu, tas nozīmē tieši pirmsskolas vecumā. Turklāt, zinātnieki, kas pētīja bērnu smadzeņu darbību un bērnu psiholoģisko darbību, pieņem, ka sīkās pirkstu muskulatūras attīstība labvēlīgi ietekmē bērnu runas funkcionēšanu galvas smadzenēs. Bērni, kuri izruna tekstu vienlaikus ar lelles kustībām, gūst priekšroku audzināšanas procesā. Bērnu runa ritmizējas ar kustībām, ritms

labvēlīgi ietekmē bērna runas uzbūvi, runa kļūst pietiekami skaļa, precīza un emocionāla (šiem jautājumiem ir veltīts pētnieces Ivetas Plēģermanes zinātniskais darbs “Dramatizācijas rotaļas – bērnu iztēles rosinātājas”) (Plēģermane 2005).

Apkopoti dati liecina par to, ka leļļu teātris kā rotaļas metode nav vienkārši viena no pirmsskolas audzināšanas procesa papildformām, tas spēlē svarīgu lomu bērna emocionālo un psihisko prasmju attīstībā. Turklāt leļļu teātris spēj uzlabot arī bērna fizisko spēju veidošanās un attīstību, kā arī var sekmēt mūsdienu sabiedrības noteiktu problēmu atrisināšanai, kuri aizskar pirmsskolas vecuma audzēkņus.

2.2. Leļļu teātra kā rotaļas un audzināšanas metodes organizācijas process

Pētnieces Olgas Sabodašas zinātniskajā darbā “Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas izglītībā un audzināšana” ir norādīti sekojoši leļļu teātra kā rotaļas metodes organizācijas principi:

1. leļļu teātra darbības specifiskums, kas apvieno spēles (brīvu, netīšu) un māksliniecisku (sagatavotu, prātīgi pārdzīvotu) sastāvdaļu;
2. teatrālās darbības mijiedarbību ar bērna dažādu veidu māksliniecisko darbību;
3. improvizēšana, sakarā ar kuru teatrālā darbība tiek uzskatīta par radošo darbību un kura nodrošina pieauguša un bērna īpašu mijiedarbību, bērna iniciatīvas stimulēšanu, parauga trūkumu, kas nozīmē sava viedokļa pastāvēšanu, tieksmi pēc oriģinalitātes, aktīvu iesaistīšanos procesā;
4. integrēšana, sakarā ar kuru darbība, orientēta uz pirmsskolas vecuma bērna radošā potenciāla attīstību, tiek iekļauta vispārējā audzināšanas procesā (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 127).

Aplukotie principi daļēji atspoguļo arī leļļu teātra kā rotaļas metodes funkcijas un uzdevumus, un, kā iepriekš jau bija pateikts, viens no minētiem uzdevumiem ir bērna pašizteiksmes attīstība. Lai sekmīgi izpildītu šo uzdevumu, teatrālo nodarbību laikā audzinātājam ir jāievēro sekojoši noteikumi:

- uzmanīgi jāuzklausā bērnu atbildes un ieteikumi;

- ja bērni nevar atbildēt, nav jāpieprasa izskaidrojumi, jāturpina nodarbība caur darbību ar leļļu teātra varoņiem;
- bērnu pazīšanas laikā ar leļļu teātra personāžiem jādod bērniem laiks iepazīšanai, spēlēšanai un sarunāšanai ar lellēm;
- jājauta “kam sanāca izpildīt kaut kādu darbību līdzīgi oriģinālam un kāpēc” nevis “kam sanāca labāk”;
- nodarbības nobeigumā ar dažādu paņēmienu palīdzību jācenšas sagādāt bērniem prieks (autora tulkojums) (Сабодаш 2011: 126).

Turpinot leļļu teātra kā rotaļas metodes organizācijas procesa apskatu, ir jāpievērš uzmanība tam, ka leļļu teātrim kā jebkuram mākslas veidam ir noteikta klasifikācija. Savā grāmatā “Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja” pedagoģijas doktore Daina Dzintere un pedagoģijas maģistrs Inga Stangaine izceļ sekojošus leļļu teātra veidus:

- Ēnu teātris;
- Plakanais figūru teātris;
- Rotaļlietu (apjoma) teātris;
- Roku leļļu teātris;
- Pirkstu leļļu teātris;
- Bilžu leļļu teātris;
- Galviņu leļļu teātris;
- Marionetes.

Minētas leļļu teātra veidus var sadalīt trīs lielās grupās: galda teātris; stenda teātris un grīdas lelles. Galda teātra grupā ietilpst ēnu teātris, plakanais firūru teātris un rotaļlietu vai apjoma teātris; stenda teātra grupā ietilpst roku leļļu teātris, pirkstu leļļu teātris, bilžu leļļu teātris un galviņu leļļu teātris; grīdas leļļu grupā ietilpst marionetes (Dzintere, Stangaine 2007: 148).

Ierpieš jau bija minēts, ka leļļu teātris kā rotaļas metode palīdz bērnam apgūt un attīstīt dažāda veida komunikatīvas spējas. Sakarā ar tikko apkopotu leļļu teātra klasifikāciju ir jāpievērš uzmanība tam, ka katrs no minētām leļļu teātra veidiem atbild par

noteiktām pirmsskolas bērna psiholoģiskajām un fiziskajām prasmēm. Piemēram, dramātizācijas rotaļas palīdz attīstīt sadarbību atribūtu sagatavošanā un izvēlē, saskarsmes kultūru, uzmanīgu attieksmi pret citiem, komunikācijas spēju starp vairākiem bērniem un jaunrādes spējas, saskarsmi lomu sadāles procesā. Ēnu teātris palīdz pilnveidot neverbālās komunikācijas spējas, attīsta vēlmi sadarboties ar citiem bērniem, lai veidotu sižetu. Piecirkstu teātris palīdz attīstīt un pilnveidot uzmanību, saskaņot tekstu ar sīko roku muskulatūru. Roku leļļu teātris, savukārt, attīsta prasmi uzklaut vienu otru, sadarbības prasmes leļļu izgatavošanas un apspēlēšanas procesā. Saplākšņa figūras palīdz attīstīt neverbālās komunikācijas prasmes ar audzinātāju, bet papīra figūras attīstā sadarbības prasmes figūru izgatavošanas procesā, ka arī kļūst par pozitīvu emociju avotu (audzēknis izjūt emocionālo uzplaukumu, redzot, ka viņa paša gatavotie vāroņi “atdzīvojas”). Tā kā katrs atsēvišķais leļļu teātra veids palīdz attīstīt bērna atsevišķas prasmes, kļūst saprotams, ka dažādiem bērniem ētiskās audzināšanas procesā vislabāk var palīdzēt dažādi leļļu teātra veidi. Piemēram, ēnu teātris visvairāk pietāvēs nekomunikabliem bērniem, bet piecirkstu un roku leļļu teātris – bērniem ar nenoturīgu uzmanību (holēriķiem) (Dzintere, Stangaine 2007: 149). Citiem vārdiem sakot, piemērota leļļu teātra veida izvēle noteiktam bērnam ir cieši saistīta ar kopīgu ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu, kas atkal apliecina pieņemumu, ka audzināšanas procesa formām un struktūrai jābūt individuāliem, tos ir jāizvēlas atkarīgi no audzēkņa pesronības īpašībām, prasmēm un spējām.

Pirms pāriešanas pie leļļu teātra kā rotaļas metodes pamatfunkcijām ir jāatzīmē, ka pastāv īpašu noteikumu kopums, bez kura leļļu teātris kā ētiskās audzināšanas forma nebūs sekmīgs. Pēc latviešu zinātnieka Ināra Beļickisa viedokļa, kas ir noformulēts viņa grāmatā “Izglītības alternatīvās teorijas”, šie noteikumi ir sekojošie:

- radīt apstākļus bērnu radošajai darbībai, atbalstot bērna vēlmi radoši tēlot, sekmēt bērna spēju būt brīvam un atraisītam;
- tuvināt bērnus teatrālajai kultūrai: iepazīstināt viņus ar teātri, teātra žanriem, leļļu teātra veidiem;
- saistīt leļļu teātra uzdevumus ar citām bērnu aktivitātēm (mācībām, tēlojošo mākslu, roku darbu, radošajām rotaļām), gūstot vecāku atbalstu un līdzdalību;
- izmantot rotaļu vingrinājumus, kas palīdz apgūt un attēlot leļļu kustības, kā arī palīdz saskaņot kustības ar tekstu (šajā procesā ir īpaši svarīgi sasniegt darbības automatizāciju, jo, pēc valodnieka un filoloģijas zinātņu doktora Laimdota Ceplīša

(Ceplītis bez g.) viedokļa, kad darbība automatizējas (notiek neapzināti, “it kā bez apziņas līdzdalības”), cilvēka psihe atbrīvojas citu svarīgāku uzdevumu izpildei;

- radīt teatralizēto uzdevumu materiālo vidi: piedāvāt bērniem dažādus leļļu teātra veidus, mainīt tos atbilstoši bērnu interesēm, iesaistīt bērnus leļļu teātra leļļu un dekorāciju gatavošanā (Beļickis 1997: 123-125).

Minēti noteikumi stipri ietekmē leļļu teātra kā auzināšanas procesa metodes sekmīgumu. Citiem vārdiem sakot, šo noteikumu neievērošana samazinās leļļu teātra iespējas uzlabot un palīdzēt pirmsskolas ētiskās auzināšanas procesam.

Leļļu teātra kā rotaļas metodes organizācijas procesa analīzes beigās ir jāpievērš uzmanība leļļu teātra daudzveidīgām funkcijām, kurus tas izpilda pirmsskolas ētiskās auzināšanas procesā. Grāmatā “Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja” un zinātniskajā rakstā “Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas izglītībā un auzināšana” ir piedāvātas sekojošas leļļu teātra funkcijas:

1. leļļu teātris funkcionē kā mākslas veids, kā teatralizēts uzdevums, kur bērns izpilda dažādas lomas (skatītājs, aktieris, leļļu “mākslinieks”, scenārija autors);
2. leļļu teātris funkcionē kā sižeta rosinātājs radošajām rotaļām;
3. leļļu teātris funkcionē kā rotaļlieta, kas sekmē daiļdarba attēlošanu rotaļās, personāžu dialogus un lomu attiecības;
4. leļļu teātris funkcionē kā mācību un mācīšanās līdzeklis, kas ieinteresē bērnus, mudina viņus mācīties, pārvarēt radušās grūtības, būt uzmanīgam, pašam izmantot lelles un spēlēties ar tām, netieši vingrinot savu runu;
5. leļļu teātris funkcionē kā bērnu komunikācijas un terapijas līdzeklis, kas nomierina un uzjautrina bērnu, māca viņu sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušiem, pārvarēt bailes un uztraukumu, parādīt savu individualitāti, pašapliecināšanos;
6. leļļu teātris funkcionē kā saite starp bērnu un teatrālu kultūru, ka arī visu mākslu kopumā (Dzintere, Stangaine 2007: 161) (Сабодаш 2011: 128).

Apkopojot visu iepriekš minēto informāciju par leļļu teātra kā rotaļas veida organizācijas procesu kļūst saprotams, ka leļļu teātra veidu klasifikācija un tās funkcijas lielā mērā ietekmē pirmsskolas ētisko auzināšanu. Leļļu teātris risina visdažādākos uzdevumus, kuri ir saistīti ar audzēkņa fizisko spēju attīstību, savas emocionālās dabas izpratni, auzināšanas

vērtību apgūšanu, sociālo spēju stiprināšanu, psiholoģisko īpašību uzlabošanu. Tomēr ir jāatceras arī to, ka pastāv vispārpieņemts noteikumu kopums, bez kura ievērošanas leļļu teātra kā rotaļas metodes ietekme un palīdzība kļūst neievērojama un mazefektīva.

Secinājumi

1. Audzināšanas un ētiskās audzināšanas jēdzienu izpratne parasti ir ļoti individuāla, jo minētu jēdzienu nozīme atšķiras detaļās ne tikai dažādu jomu ietvaros, bet arī vienas konkrētās jomas (pedagoģija) robežās. Taču gandrīz visas ētiskās audzināšanas definīcijas ir lielā mērā ir saistītas ar tādu jēdzienu kā cilvēka personība (vai "cilvēka personības īpašības) un ar tādu procesu kā "formēšana". Šo faktu var viegli izskaidrot ar to, ka ētiskās audzināšanas jēdziena definīcija ir cieši saistīta ar ētiskās audzināšanas pamatmērķi. Pēc savas būtības ētiskā audzināšana ir audzēkņa spēja uztvert sociālas uzvedības noteikumus, ka arī apgūt sabiedrības morālās vērtības. Svarīgs ētiskās audzināšanas definīcijā ir arī tas, ka mīnests process ir audzinātāja un ģimenes mijiedarbība.
2. Tāpat kā ētiskās audzināšanas jēdziena izpratne, vēsturiskā procesā laikā mainījās arī ētiskās audzināšanas mērķa un pamatvērtību uztvere. Mainījās laikmeti un filozofijas virzieni, un kopā ar tiem mainījās arī audzināšanas pamatvērtību kopums, kuru, pēc cilvēces domām, audzēknim bija jāapgūst ētiskās audzināšanas procesā. Dažreiz divu laikmetu vai filozofijas virzienu audzināšanas pamatvērtību saraksti bija diezgan līdzīgi, dažreiz tie radikāli atšķīrās. Taču dažu 21. gadsimtai raksturīgu faktoru (tādu, ka informācijas tehnoloģiju attīstība, kultūru daudzveidība, globalizācija, vēstures apzināšana, utt.), ka arī stipras demokrātijas attīstības ietekmes dēļ tika noformulēti trīs mūsdienu ētiskās audzināšanas pamatvērtības (brīvība, patstāvība, atbildība), kā arī mūsdienu ētiskās audzināšanas mērķis: izveidot ideālu personību.
3. Ētiskās audzināšana pamatprincipi arī mainījās un attīstījās kopā ar pedagoģijas zinātni vēsturiskā procesā laikā. Pēc savas būtības audzināšanas princips ir noteikums, kas jāievēro, lai uzlabotu audzināšanas procesa sekmīgumu. Mūsdienās izceļ trīs sekojošus ētiskās audzināšanas pamatprincipus: mērķtiecība; balstīšanas uz pozitīvo cilvēkā; vārdiskās un praktiskās darbības vienotība. Šajā pētījumā tika izvirzīts pieņēmums, ka par ceturto, fakultatīvo audzināšanas principu mēs varam uzskatīt audzinātāja uzmanības pievēršanu mūsdienu politiskai, sociālai, ekonomiskai un kultūrālai situācijai (kaut gan daļēji šis princips ietilpst trījos iepriekš minētos pamatprincipos). Kā jau bija pateikts, ētiskās audzināšanas pamatprincipu ievērošana stipri ietekmē audzināšanas procesa sekmīgumam.

Turklāt, ētiskās audzināšanas pamatprincipu ievērošana ir ne tikai audzinātāja vai pedagoga, bet arī audzēkņa ģimenes locekļu uzdevums.

4. Svarīgu lomu pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā spēlē māksla, jo tā spēj risināt daudzus audzināšanas procesa uzdevumus. Māksla palīdz bērnam atklāt un saprast savu emocionālo dabu, motivē viņu radošai darbībai, uzlabo ētiskās audzināšanas vērtību apgūšanas un attīstīšanas procesu (tāpat attīsta bērna personību), motivē viņu tiekties pēc zināšanām, kā arī palīdz attīstīt bērna psiholoģisku darbību. Jāatzīmē, ka māksla parasti izpilda visus minētos uzdevumus netieši (audzēknis dažkārt pat nepamana kāda ietekme uz viņa ir mākslai). Īpaša loma šajā sakarā ir teātrim, kura būtībā ir spēles princips. Teātris kļūst par savā veidā saiti starp mākslu (ētiskās audzināšanas pamatuzdevumu izpildītāju) un rotaļu (pirmsskolas vecuma bērnu galveno darbību).
5. No visiem zināmiem teātra veidiem leļļu teātris ir labāka pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa forma, jo tas ir stipri saistīts ar vienu no bērnu visiecienītākām rotaļas veidiem, ar lomu rotaļu. Leļļu teātris kā rotaļas metode ietekmē audzēkņa emocionālo un psiholoģisko spēju un prasmju attīstību, attīsta komunikatīva procesa apgūšanu un uzlabošanu. Leļļu teātris kā rotaļas un audzināšanas metode pat nodrošina iespējas bērna fizisko spēju attīstībai. Turklāt, leļļu teātris kā ētiskās audzināšanas metode spēj risināt 21. gadsimta sabiedrības problēmas, kas lielā mērā ietekmē pirmsskolas vecuma audzēkņus.
6. Leļļu teātrim ir noteikta veidu klasifikācija, kas risina dažādus ētiskās audzināšanas uzdevumus. Tas nozīmē, ka katram bērnam audzināšanas procesā ir jāpiedāvā dažādus leļļu teātra veidus atkarīgi no audzēkņa personības īpašībām, viņa emocionālas, psiholoģiskas un fiziskas attīstības. Tas nozīmē, ka leļļu teātris kā ētiskās audzināšanas metode ir, protams, saistīta ar audzināšanas procesa pamatprincipiem, un atkal pierāda, ka nav vispārejas ētiskās audzināšanas procesa formulas, ka audzināšanas procesam jābūt dinamiskam un lielā mērā individuālam. Svarīgi ir arī tas, ka leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes sekmīgums ir atkarīgs no zināma noteikumu kopuma. Minētu noteikumu neievērošana (gan no audzinātāja vai pedagoga, gan no vecāku puses) var slikti ietekmēt leļļu teātra funkciju un ētiskās audzināšanas uzdevumu izpildi (leļļu teātris kā audzināšanas veids kļūs neefektīvs un var pat kaitēt audzēknim).

3. Leļļu teātra izmantošana pirmsskolas bērnu ētisko vērtību audzināšanas procesā

3.1. Vecāku viedoklis par leļļu teātri audzināšanas procesā un ētiskās audzināšanas vērtībam

Lai noskaidrotu, kāda nozīme ir piešķirta leļļu teātrim 21. gadsimta ētiskās audzināšanas procesā, ka arī apkopotu mūsdienu sabiedrībai vissvarīgākās audzināšanas vērtības un noskaidrotu, kā tiek saprasts jēdziens “ētiskās audzināšanas mērķis”, šā darba autori veica vecāku un pedagogu anketēšana. Pētījumā ietvaros tika aptaujāti 40 vecāki (vecums: no 29 līdz 35 gadiem): 20 vecāki (10 vīrieši, 10 sievietes), kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem, 20 vecāki (10 vīrieši, 10 sievietes), kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītībā iestādē). Anketēšanas procesā vecākiem bija uzdoti trīs sekojoši jautājumi:

1. Kāds, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa mērķis (noformulējiet 3-4 vārdos)?
2. Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības (nosauciet trīs)?
3. Vai leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā?

Pirms anketēšanas rezultātu analīzes ir jāpievērš uzmanību tam, ka, lai uzvairītos no cilvēku personiskās telpas neievērošanas un lai saglabātu konfidencialitāti, aptaujāto cilvēku uzvārdi netiks nosaukti šī pētījumā ietvaros. Ir arī jāatzīmē, ka vienīgais nosacījums, kas tika uzstādīts aptaujātiem cilvēkiem, bija šāds: no vienas ģimenes (tas ir no viena vecāku pāra) uz katru minēto jautājumu var būt tikai viena atbilde. Tas noteikums bija piedāvāts cilvēkiem ar nolūku apkopot tieši vecāku (mātes un tēva) kopīgu viedokli, nevis divu dažādu cilvēku atšķirīgus viedokļus. Tātad, runājot par katru no trim anketēšanas jautājumiem, tiks apskatīti 20 atbildes (viena atbilde un katru anketēšanas jautājumu no katra vecāku pāra). Ir jāatzīmē, ka pirms anketēšanas sākumā vecākiem bija uzdots papildjautājums par ētiskās audzināšana izpratni (“Kā jūs saprotat ētiskās audzināšana jēdzienu?”). Visi vecāku pāri uz minēto jautājumu atbildēja sekojoši: ētiskā audzināšana ir audzināšanas procesa sastāvdaļa, kas pievērš īpašu uzmanību cilvēka personības īpašību attīstībai, uzvedības noteikumu izpētei un paskaidrošanai bērnam, kā arī morālo vērtību apgūšanai un attīstībai. Sanāk, ka aptaujātu vecāku pāru atbildes uz minēto papildjautājumu

pēc savas būtības kopā ņemot sakrīt ar V. Bezrukovas grāmatā “Garīgas kultūras pamati (pedagoga enciklopēdiskā vārdnīca)” piedāvāto ētiskās audzināšanas jēdziena definīciju. Kā bija minēts šī pētījuma pirmajā apakšnodaļā, ētiskā audzināšana ir bērnu tikumiskas audzināšanas procesa sastāvdaļa, kura ir vērsta uz to, lai bērns apgūtu noteiktus uzvedības noteikumus (t. i. lai bērns spētu uzvesties klasē, mājās, sabiedriskās vietās, ārā utt.), ētisko personības īpašību, kā arī prasmju un iemaņu izstrāde (autora tulkojums) (Безрукова 2000). Pirms vecāku anketēšanas rezultātu apkopošanas, ir jānorada šī pētījuma struktūras svarīga nostādne: vecāku pāru atbildes uz minētu papildjautājumu netiks apkopoti vecāku anketēšanas rezultatos, jo papildjautājums par ētiskās audzināšanas jēdziena izpratni bija uzdots, lai noskaidrotu tālākas vecāku anketēšanas iespējamību (tas nozīmē, ka šī pētījuma ietvaros iepriekš minētais papildjautājumam ir piešķirta fakultatīva un palīgnozīme).

Kā jau bija minēts, pirmais jautājums, kas bija uzdots vecākiem, ir saistīts ar ētiskās audzināšanas mērķi. Apkopojot vecāku anketēšanas rezultātus, mēs varam redzēt (skat. 3.1. tabulu), ka vispopulārākā atbildes uz pirmo anketēšanas jautājumu (“Kāds, jūsaprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa mērķis?”) ir “izaudzināt cienīgu sabiedrības locekli” (četrus vecāku pāru atbildes variants, taču vēl trīs vecāku pāri atbildēja līdzīgi: “audzēkņa sabiedrības normu apgūšana” – kopā sanāk septiņi vecāku pāri, kas pieminēja sabiedrību un tās normas savā atbildē). Tomēr īpaša uzmanība ir jāpievērš otrajam vispopulārākam atbildes variantam (skat. 3.1. tabulu), kas ir “izaudzināt izglītotu cilvēku” (piecus vecāku pāru atbildes variants), jo tas atklāj diezgan svarīgu problēmu, saistītu ar audzināšanas procesa izpratni: mūsdienās daži vecāki joprojām uzskata, ka jēdziena “audzināšana” un jēdziena “izglītība” nozīme ir pilnīgi identiska. Mēs, protams, nenoliedzam zināšanu nozīmīgumu audzināšanas procesā, taču audzināšana (īpaši ētiskā audzināšana) un izglītība tomēr ir nedaudz dažādas jomas. Ir skaidrs, ka minētam jomām ir daudz saskarsmes punktu, taču katrai no tām ir arī savas atšķirīgās īpatnības. Protams, minētu vecāku uzskatu var ietekmēt dažādi faktori. Piemēram, tā kā uz jautājumu “Kāds, jūsaprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa mērķis?” atbildi “izaudzināt izglītotu cilvēku” deva tikai tie vecāku pāri, kuru bērna vecums ir mazāks par četriem gadiem (ar papildjautājumu palīdzību arī tika noskaidrots, ka visu šo vecāku pāru bērni vēl neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādi), var pieņemt, ka minēti vecāki vēl nepilnā mērā saprot audzināšanas procesu kā parādību, tās uzdevumus, funkcijas un organizāciju.

Sakarā ar iepriekš minēto otro vispopulārāko atbildes variantu ir jāpiezīmē, ka četri no divdesmit vecāku pāriem uz jautājumu “Kāds, jūsaprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa

mērķis?” atbildēja sekojoši: “izaudzināt morāli izglītotu personību” (skat. 3.1. tabulu). No pirmā acu skatiena var likties, ka otrais un trešais atbildes variants izceļ vienu un to pašu audzināšanas procesa funkciju, taču minētas atbildes ir līdzīgas tikai pēc savas struktūras, bet lielā mērā atšķiras pēc savas būtības. Kad vecāki runa par izglītotu cilvēka izaudzināšanu, viņi izceļ zināšanu iegūšanas un uzkrāšanas procesu, taču kad vecāki runa par morāli izglītotas personības izaudzināšanu, viņi izceļ audzēkņa ētisko audzināšanas vērtību apgūšanu un spēju tās pielietot (ka zināms, tas ir viens no ētiskās audzināšanas pamatuzdevumiem). Mīnētu nozīmīgu atšķirību var sajust caur noteiktiem vārdiem, kuri bija izmantoti atbildes laikā. No vienas puses, mums ir jēdziens “cilvēks”, kas, pēc “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas” datiem, nozīmē “visaugstāk attīstītā dzīvā būtne, kas spēj domāt, runāt” (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca bez g.). No otras puses, mums ir jēdziens “personība”, kuram “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā” ir sekojoša definīcija: “indivīda nozīmīgo īpašību kopums, kas izpaužas viņa rīcībā, domāšanā, attieksmē, kā arī emocionālajās reakcijās” (Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca bez g.). Kā var redzēt, personība kā parādība ir cieši saistīta ar tādiem jēdzieniem kā “īpašība”, “attieksme”, “emocionālā reakcija”, kuri, savukārt, ir cieši saistīti ar ētiskās audzināšanas procesu. Anketēšanas analīzes laikā bija uzstādīts, ka visi vecāku pāri, kas uz pirmo anketēšanas jautājumu atbildēja “izaudzināt morāli izglītotu personību” pieder pie otras vecāku grupas (skat. 3.1. tabulu). Citiem vārdiem sakot, tas ir vecāki, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītībā iestādē). Var pieņemt, ka viņi izvēlējās minētu ētiskās audzināšanas mērķa formulējumu, jo viņi jau spēj iepazīstināties ar ētiskās audzināšanas procesu, jau sāka apgūt tās formas, uzdevumus un funkcijas.

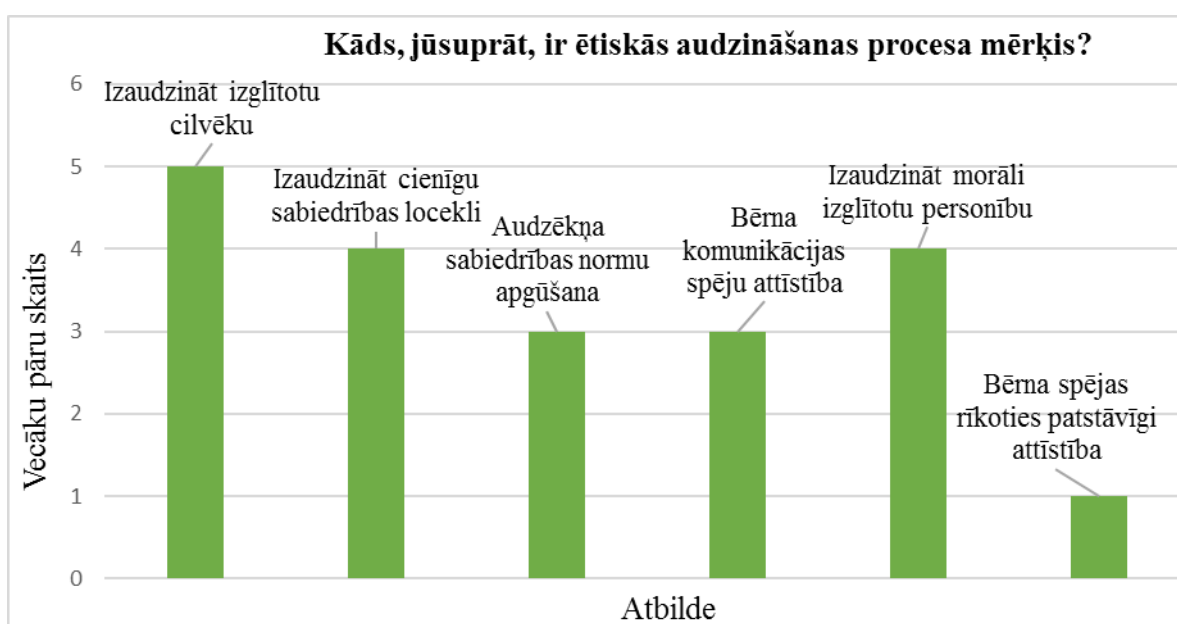
Vēl viens pirmā jautājuma atbildes variants skan sekojoši: ētiskās audzināšanas mērķis ir bērna komunikācijas spēju attīstība. Tā atbildēja trīs no divdesmit aptaujātiem vecāku pāriem (divi vecāku pāri pieder pie pirmās grupas, viens vecāku pāris pieder pie otrās grupas) (skat. 3.1. tabulu). No vienas puses, sekojošas atbildes pastāvēšana var liecināt par to, ka, pēc vecāku viedokļa, bērnam ir īpaši svarīgi spēt sazināties ar citiem cilvēkiem (tas ir ne tikai ar saviem vienaudžiem). No otras puses, var pieņemt, ka minēta atbilde atklāj noteiktu mūsdienu sabiedrībai raksturīgo problēmu, kura šī pētījumā ietvaros jau bija iepriekš minēta. 21. gadsimts ir tehnoloģiju un mediju kultūras attīstības laiks, tāpēc bērni daudz atrāk iemācās izmantot internetu un lietot mībiļos telefonus, nekā sazināties viens ar otru. Minētais komunikācijas spēju trūkums pirmsskolas vecuma gados var sagādāt grūtības bērnu sazināšanai ar cilvēkiem tālākajā dzīvē, kā arī var ietekmēt visu ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu un produktivitāti. Savukārt, sanāk, ka daži vecāki apzinās

minētas sabiedrības problēmas merogu un būtību, kā arī uzskata, ka tieši ētiskas audzināšanas process var kļūt par šīs problēmas atrisinājumu (nolikums, kas jau bija pierādīts iepriekšējās nodaļās), tāpēc viņi arī atbild minētā veidā. Tā mēs pakāpeniski pienākam pie leļļu teātra kā rotaļas metodes ietekmi uz ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu, jo, ka jau iepriekš bija minēts, tieši leļļu teātris var palīdzēt atrisināt problēmu, kas ir saistīta ar pirmsskolas vecuma bērnu komunikācijas spēju trūkumu, kura, savukārt, ir saistīta ar straujo tehnoloģiju un mediju kultūras attīstību (nolikums, kas vēl būs apskatīts šajā pētījumā).

Pirms mēs varam pāriet pie otrā jautājuma vecāku atbilžu apkopošanu ir jāpievērš uzmanība tam, ka viens no vecāku pāriem (Edgars (34 gadi) un Diāna (31 gads) uz pirmo anketēšanas jautājumu atbildēja sekojoši: ētiskās audzināšanas procesa mērķis ir bērna spējas rīkoties patstāvīgi attīstība (skat. 3.1. tabulu). Minētais vecāku pāris pieder pie otras grupas (vecāki, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi un kuri mācās pirmsskolas izglītībā iestādē). Kad Edgaram un Diānai bija uzdots papildjautājums par to, kāpēc viņi uz piedāvātu jautājumu atbildēja šādā veidā, vecāki pateica, ka viņu viedoklis noformējās sakarā ar personisko dzīves pieredzi. Var secināt, ka savā dzīves laikā Edgars un Diāna sastapa daudz cilvēku, kuri nespēja rīkoties vai izdarīt izvēli patstāvīgi, bez jeb kādas ietekmēs no ārpuses. Var arī pieņemt, ka dzīvēs laikā paši Edgars un Diāna atradās atkarībā no minētas problēmas. Tomēr šī vecāku atbilde varbūt arī nav saistīta ar viņu personisko pieredzi. Minēta atbilde uz anketēšanas pirmo jautājumu var būt saistīta ar vecāku mūsdienas izglītības sistēmas trūkumu saprašanu. Šajā pētījumā jau bija pieminēta tāda audzināšanas un izglītības kopīga problēma, ka visparinātu un standarta formu izvēle. Audzinātāji un pedagogi dažreiz aizmirst vai arī negrib rūpēties par to, ka katrs bērns ir individualitāte. Viņi izstrādā kopīgu audzināšanas un izglītības programmu visiem, neskatoties uz bērnu personībām. Rezultātā formējas tāda situācija (īpaši skolās), kad jebkuram jautājumam ir vienīga pareiza atbilde (minētais noteikums, protams, neskar, piemēram, lielāko dabaszinātņu daļu, kur parasti tiešam uz jautājumu ir vienīga pareiza atbilde). Pat ja neņem vērā minētu situāciju ar jautājumiem un atbildēm, dažreiz bērni (minētas problēmas dēļ) ir iespiesti noteiktās robežās. Citiem vārdiem sakot, dažreiz audzinātājs vai pedagogs rāda tādu situāciju, kur tikai viens ceļš pie pareizas atbildes ir uzskatīts par pareizo (pat ja eksistē minētu ceļu daudzums, un katrs no tiem ir vienādi pieļaujams). Tass viss stipri ietekmē bērnu attīstībai (neattīstas spēja domāt patstāvīgi, kā arī domāt radoši, neattīstas personīga tieksme pēc zināšanām, neattīstas brīvības izjuta). Rezultātā sanāk, ka, ja blakus bērnam nav cilvēku, kas pateiktu viņam, kā pareizi rīkoties,

viņš nespēs izdarīt izvēli. Pirmie soļi bērna patstāvības attīstībai attiecas tieši uz pirmsskolas vecumu. Var pieņemt, ka tas ir īstais cēlonis, kas ietekmēja Edgara un Diānas viedokli par ētiskās audzināšanas procesa mērķi.

Beidzot vecāku atbilžu uz pirmo anketēšanas jautājumu apkopošanu, ir jāpievērš uzmanība tam, ka, kaut arī neviens no vecāku izteiktiem viedokļiem nesakrīt ar ētiskās audzināšanas mērķa zinātnisko izpratni, visas vecāku atbildes ietilpst ētiskās audzināšanas procesa mērķā, kas ir pieņemts mūsdienu audzināšanas un pedagoģijas zinātnē (kā jau bija minēts iepriekšējās nodaļas, tas ir ideālas personības izveidošana).

3.1 attēls Vecāku atbildes uz pirmo pētījuma anketēšanas jautājumu

Kā jau bija minēts iepriekšējās nodaļas ētiskās audzināšanas mērķis ir cieši saistīts ar ētiskās audzināšanas procesa pamatvērtībām. Sakarā ar to otrais vecāku anketēšanas jautājums skanēja sekojoši: “Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības?”. Aptaujātiem vecākiem tika piedāvāts noteikt trīs, pēc viņu viedokļa, audzināšanas pamatvērtības. Pētījuma teoretiskās daļas informācijas apkopošanas procesā tika noskaidrots, ka par mūsdienu pedagoģijas un audzināšanas pamatvērtībām ir uzskatīti brīvība, patstāvība un atbildība. Anketēšanas rezultātu analīzes laikā kļuva skaidrs, ka aptaujātu vecāku viedoklis tikai daļēji sakrīt ar minētu teoretisku uzskatu.

Pirmais, kam, mūsaprāt, ir jāpievērš īpaša uzmanība, ir atbildības īpaša loma cilvēku apziņā. Atbildība kā audzināšanas vērtība ir cieši saistīta ar cilvēka un sabiedrības attiecībām. Sakarā ar to, mēs atgriežamies pie vecāku atbildēm uz iepriekšējo anketēšanas jautājumu. Kā jau bija minēts, vispopulārāka atbilde uz jautājumu par ētiskās audzināšanas mērķi bija cieši saistīta ar bērna kā sabiedrības locekļa attīstību. Tas liecina, cik svarīgi ir mūsdienu vecākiem, lai viņu bērns kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības daļu, lai viņš apgūtu visas sabiedriskās normas un spētu dzīvot un attīstīties noteiktā sabiedrībā. Šo pieņēmumu pierāda arī tas, ka no visa audzināšanas vērtību saraksta, ko vecāki piedāvāja, atbildot uz otro anketēšanas jautājumu, par visbiežāk sastopamu vērtību kļuva atbildība. Protams, jēdziens “atbildība” atspoguļo ne tikai cilvēka attiecības ar citu cilvēku vai ar sabiedrību, cilvēka atbildība var virzīties arī uz pašu cilvēku, viņa īpašībām, paradumiem, spējām, utt. Jebkurā gadījumā mūsdienu cilvēks piešķir lielu nozīmi atbildībai kā vērtībai. Par to, kā jau bija teikts, liecina vecāku anketēšanas rezultāti. Četrpadsmit no divdesmit aptaujātiem vecāku pāriem iekļāva atbildību savā trīs ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstā (skat. 3.2. tabulu). Jāpiezīmē, ka pat ja konkrēts vecāku pāris neiekļāva atbildību savā audzināšanas pamatvērtību sarakstā, tas nenozīmē, ka viņi nepiešķir atbildībai kā vērtībai jebkādu nozīmi. Piemēram, Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads), Vladislavs (33 gadi) un Anna (32 gadi), Kristaps (33 gadi) un Baiba (33 gadi), kā arī Eduards (32 gadi) un Svetlana (32 gadi) nosauca godīgums par vienu no trīs ētiskās audzināšanas pamatvērtībām (skat. 3.2. tabulu). Ministru kabineta noteikumi Nr. 480 (“Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība”) piedāvā sekojošu “godīguma” jēdziena definīciju: “uzticamība, patiesums, vārdu un darbu saskaņa” (Latvijas Republikas tiesību akti bez g). No minētas informācijas sanāk, ka pēc savas būtības godīgums ir cilvēka atbildība par saviem vārdiem. Tātad, var pieņemt, ka atbildība parādās astoņpadsmit vecāku pāru atbildēs uz jautājumu par ētiskās audzināšanas pamatvērtībām. Tas atkal apliecinā iepriekš minēto pieņēmumu par to, ka mūsdienu sabiedrībā atbildība kā vērtība spēlē svarīgu lomu.

Vēl viens jautājums, kuram ir jāpievērš uzmanība sakarā ar vecāku anketēšanas rezultātu apkopošanu, ir brīvības un patstāvības jēdziena izpratne mūsdienu sabiedrībā. Par to, ka minēto jautājumu ir jāapskata atsevišķi liecina tas, ka brīvība un patstāvība kopā ir minēti trīspadsmit no divdesmit vecāku ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstos, tāču neviena no divdesmit ģimenēm neiekļāva savā audzināšanas vērtību sarakstā gan brīvību, gan patstāvību (skat. 3.2. tabulu). Var pieņemt, ka aprakstīta situācija ir saistīta ar to, ka daudzi cilvēki brīvību un patstāvību uztver kā vienu un to pašu. Šeit mēs sastopamies ar

nopietnu mūsdienu cilvēces problēmu: nespēju izšķirt dažādu jēdzienu nozīmi. Minēto problēmu ietekmē daudz faktoru, taču, mūsaprāt, galvenais faktors, kas attīsta minētas problēmas izplatīšanu un palielinā tās ietekmi uz mūsdienu pasauli ir tā sauktās vispārinātas zināšanas. Mūsdienu tehnoloģiju un mēdiju kultūras attīstību un informācijas pieejamības dēļ cilvēka galva kļūst par savā veidā lielu pastkasti, kurā dienas laikā televīzija, internets, reklāma, utt. nolaiž milzīgu vēstuļu daudzumu ar informācijas gabaliem. Rezultātā veidojas sekojoša situācija: cilvēkam ir daudz zināšanu dažādās jomās, taču tās zināšanas ir vispārinātas, aptuvenas, cilvēks zina kaut ko par visu, bet nezina neko par kādu noteiktu jomu, jo 21. gadsimta straujā dzīves procesā viņam nepietiek laika paplašināt un padziļināt savas zināšanas noteiktā jomā. Minētas problēmas aprakstu var atrast, piemēram, pētnieku Natāļjas Makarovas un Vladimira Volkova grāmatā “Informātika. Mācību grāmata augstākām izglītības iestādēm. Trešās paaudzes standarts” (Макарова, Волков 2015: 81). Minēta problēma ir svarīgs mūsdienu sabiedrības trūkums, taču tās analīzei var veltīt atsevišķu pētījumu, tāpēc mēs to apskatīsim tikai sakarā ar vecāku anketēšanas rezultātiem. Kā iepriekš jau bija minēts, var pieņemt, ka mūsdienu vecāki uztver brīvības un patstāvības jēdzienu nozīmi kā pilnīgi vienādu. Pēc datiem, kuri ir apkopoti “Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīcā”, var secināt, ka brīvība ir “iespēja realizēt savus centienus un mērķus, pamatojoties uz izzināties dabas un sabiedrības attīstības likumiem” (Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca bez g.). Savukārt patstāvība ir īpašība, kas raksturo cilvēka dzīves procesu, viņa rīcību un viņa izvēles kā “brīvu no citu ietekmes (tas nozīmē, ka cilvēks var iztikt bez citu palīdzības, vadības); kā tādu, kas veicams bez citu palīdzības, vadības” (Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca bez g.). Kā var redzēt, abu jēdzienu (brīvības un patstāvības) definīcijas tiešām ir nedaudz līdzīgas. Jāatzīmē, ka tieši tas arī ir viena no vispārināto zināšanu problēmas īpašībām: cilvēki spēj apgūt skaidri redzamu lietu līdzību, taču viņiem dažkārt nav laika un spēju ieraudzīt lietu būtisko atšķirību, kas slēpjas detaļās. No pirmā acu skatiena arī brīvības un patstāvības jēdzienu nozīme likas vienāda, taču minētu jēdzienu analīzes laika var saprast, ka starp brīvības nozīmi un patstāvības nozīmi ir vismaz viena nozīmīga atšķirība. Kā mēs varam redzēt no patstāvības definīcijas, tā ir cieši saistīta ar citu cilvēku rīcībām, ar citu cilvēku ietekmi. Pēc savas būtības patstāvība ir pretstats cilvēka atkarībai no citu ietekmes. Savukārt brīvība paredz kaut ko vairāk par spēju atbrīvoties no citu cilvēku ietekmes uz savu dzīvi, rīcībām un izvēlēm (arī iepriekš minētajā brīvības definīcijā citi cilvēki kā svarīgs faktors nav iekļauti). Citiem vārdiem sakot, cilvēks var spēt dzīvot bez cita cilvēka vai sabiedrības ietekmes uz savu izvēlēm un rīcībām (tādā veidā viņš apgūs patstāvību), taču tas vēl nenozīmē, ka šajā gadījumā cilvēks

būs brīvs. Brīvība, atšķirībā no patstāvības, ir ciešāk saistīta ar iekšējo cilvēka pasauli, par cilvēka brīvības ierobežotāju dažkārt kļūst nevis citi cilvēki vai sabiedrība, bet pats cilvēks. No tā irziet, ka brīvības un patstāvības jēdzienu nozīme atšķiras pēc savas būtības, tomēr minētu atšķirību var ieraudzīt tikai padziļināta jēdzienu analīzes laikā. Mūsuprāt, tieši šis faktors kļūst par iepriekš minētās situācijas celoni, kad vecāki uztver brīvību un patstāvību kā vienu un to pašu audzināšanas vērtību. Tomēr ja mēs saskaitīsim brīvības un patstāvības pieminēšanas skaitu vecāku atbildēs, mēs sapratīsim, ka brīvība anketēšanas laikā tika minēta astoņas reizes, savukārt patstāvība – tikai sešas reizes (skat. 3.2. tabulu).

Turpinot vecāku otrā anketēšanas jautājuma (“Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības?”) atbilžu apkopošanu jāatzīmē, ka, izņemot atbildību un brīvību, vislielāko nozīmi vecāki piešķirā tādām vērtībām kā centība (minēta sešas reizes), cieņa (minēta sešas reizes) un mīlestība (minēta piecas reizes) (skat. 3.2. tabulu). Mīlestība un cieņa ir vienas no ģimenes pamatvērtībām, šo vērtību nozīme ir saprotama cilvēkiem un sabiedrībai (minētu faktu apstiprina latviešu un citu tauta sākamvārdu kopums, kas ir veltīts minētam vērtībām). Tas īpaši attiecas uz mīlestību kā vērtību, kura jau sen kļuva par filozofu, rakstnieku un arī pētnieku domu priekšmetu (par mīlestību sāka runāt jau Senos laikos un turpina runāt arī tagad (Aforismi par mīlestību bez g.). Protams, ka centībai ir līdzīga mīlestībai un cieņai loma ne tikai mūsdienu sabiedrībā, bet arī vēstures procesā. Tomēr var pieņemt, ka centības pieminēšana vecāku ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstos šajā gadījumā ir vairāk saistīta ar vecāku personisko dzīves pieredzi. Citiem vārdiem sakot, centība tika iekļauta dažu vecāku ētiskās audzināšanas galveno vērtību sarakstā tāpēc, ka šiem vecākiem dažu dzīves periodu laikā un dažādu faktoru dēļ nepietika centības pašiem no sevis. Kā ir zināms, vecāki parasti grib, lai viņu bērni varētu īstenot vai sasniegt to, ko pašiem vecākiem nebija iespējas (vai arī nepietika gribas, spēku un prasmju) sasniegt un īstenot.

Pirms mēs varēsīm uzsākt trešā anketēšanas jautājuma atbilžu apkopošanu ir jāpievērš uzmanība vēl vienam svarīgam punktam. Kā bija minēts šīs apakšnodaļas sākumā, vienīgais noteikums, kas tika piedāvāts vecākiem anketēšanas laikā, bija saistīts ar to, lai no viena vecāku pāra uz katru anketēšanas jautājumu būtu tikai viena, mātes un tēva kopīga atbilde. Sakarā ar jautājumu par ētiskās audzināšanas pamatvērtībām vecākiem parādījās nelielas grūtības. Četri no divdesmit aptaujātiem vecāku pāriem (Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads); Artūrs (32 gadi) un Rasa (32 gadi); Nikita (30 gadi) un Alīna (30 gadi); Maksīms (34 gadi) un Irīna (32 gadi); Eduards (32 gadi) un Svetlana (32 gadi); Sergejs (35

gadi) un Jekaterina (34 gadi) nevarēja vietonies par to, kuru vērtību iekļaut savā ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstā. Minēti vecāku pāri bija gan pirmajā (vecāki, kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem), gan otrajā (vecāki, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi un bērni mācās pirmsskolas izglītībā iestādē) grupā, kas nozīmē, ka minēta parādība nav cieši saistīta ar vecāku ētiskās audzināšanas procesa (to uzdevumu, funkciju un formu) zināšanu un saprašanu (faktors, kas ietekmēja dažu vecāku atbildes uz pirmo anketēšanas jautājumu). Piemēram, vecāku pāris Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads) ilgi nevarēja nolemt, kuras audzināšanas vērtību jāiekļauj savā sarakstā: drosmi vai mīlestību. Jānis bija tas, kas izvēlējās drosmi, savukārt, Zāne bija tā, kas izvēlējās mīlestību. Pēc apspriešanas vecāku pāris nolēma, ka viņi tomēr izvēlēsies drosmi kā vienu no ētiskās audzināšanas pamatvērtībām. Tas nozīmē, ka savā veidā strīdu par audzināšanas vērtībām uzvarēja vīrietis. Savukārt, Eduardam (32 gadi) un Svetlana (32 gadi) apspriešana atrisinājās otrādi: izvēle arī bija starp drosmi un mīlestību, taču minētais vecāku pāris beigās izvēlējās mīlestību, tātad savā veidā strīdu par audzināšanas vērtībām uzvarēja sieviete. Fakts, ka minētās vecāku pāros tieši vīrietis izvēlējās tādu ētiskās audzināšanas vērtību kā drosmi, savukārt sieviete izvēlējās tādu ētiskās audzināšanas vērtību kā mīlestību atspoguļo stereotipu, ka eksistē vīriešu un sieviešu vērtības. Par to, ka minētais stereotips pastāv arī mūsdienu sabiedrībā, kā arī lielā mērā ietekmē vīriešu un sieviešu rīcības un izvēles (cilvēki visu laiku sastopas ar vienu un to pašu stereotipu un neapzināti sāk dzīvot, balstoties uz tā stereotipa noteikumiem) liecina dati, kuri ir apkopoti avīzes “Diena” interneta portālā publicētajā rakstā ar nosaukumu “Vīriešu un sieviešu loma Latvijas ģimenēs un sabiedrībā” (Rungule, Koroļova, Trapeciēre 1997).

3.2 tabula

Vecāku atbildes uz otro pētījuma anketēšanas jautājumu

Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem	Atbilde
Martinš (32 gadi) un Liene (29 gadi)	Centība, atbildība, patstāvība
Aivars (31 gads) un Dace (30 gadi)	Gurdība, cieņa, atbildība
Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads)	Brīvība, godīgums, drosmi
Artūrs (32 gadi) un Rasa (32 gadi)	Atbildība, brīvība, taisnīgums

Armands (29 gadi) un Anna (29 gadi)	Savaldība, atbildība, centība
Nikita (30 gadi) un Alīna (30 gadi)	Mīlestība, atbildība, centība
Aleksandrs (32 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Patstāvība, atbildība, gudrība
Jurijs (33 gadi) un Sveltana (30 gadi)	Laipnība, brīvība, atbildība
Viktors (31 gads) un Jekaterina (32 gadi)	Drosme, cieņa, patstāvība
Jevgeņijs (30 gadi) un Natālija (30 gadi)	Mīlestība, cieņa, atbildība
Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītībā iestādē)	Atbilde
Vladislavs (33 gadi) un Anna (32 gadi)	Godīgums, brīvība, cieņa
Dmitrijs (35 gadi) un Kristīne (35 gadi)	Taisnīgums, patstāvība, atbildība
Maksims (34 gadi) un Irīna (32 gadi)	Drosme, centība, atbildība
Kristaps (33 gadi) un Baiba (33 gadi)	Godīgums, brīvība, mīlestība
Edgars (34 gadi) un Diāna (31 gads)	Gudrība, atbildība, brīvība
Eduards (32 gadi) un Sveltana (32 gadi)	Mīlestība, cieņa, godīgums
Andrejs (32 gadi) un Karīna (29 gadi)	Brīvība, atbildība, centība
Sergejs (35 gadi) un Jekaterina (34 gadi)	Patstāvība, drosme, cieņa
Pēteris (34 gadi) un Olga (34 gadi)	Brīvība, atbildība, taisnīgums
Igors (33 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Centība, atbildība, mīlestība

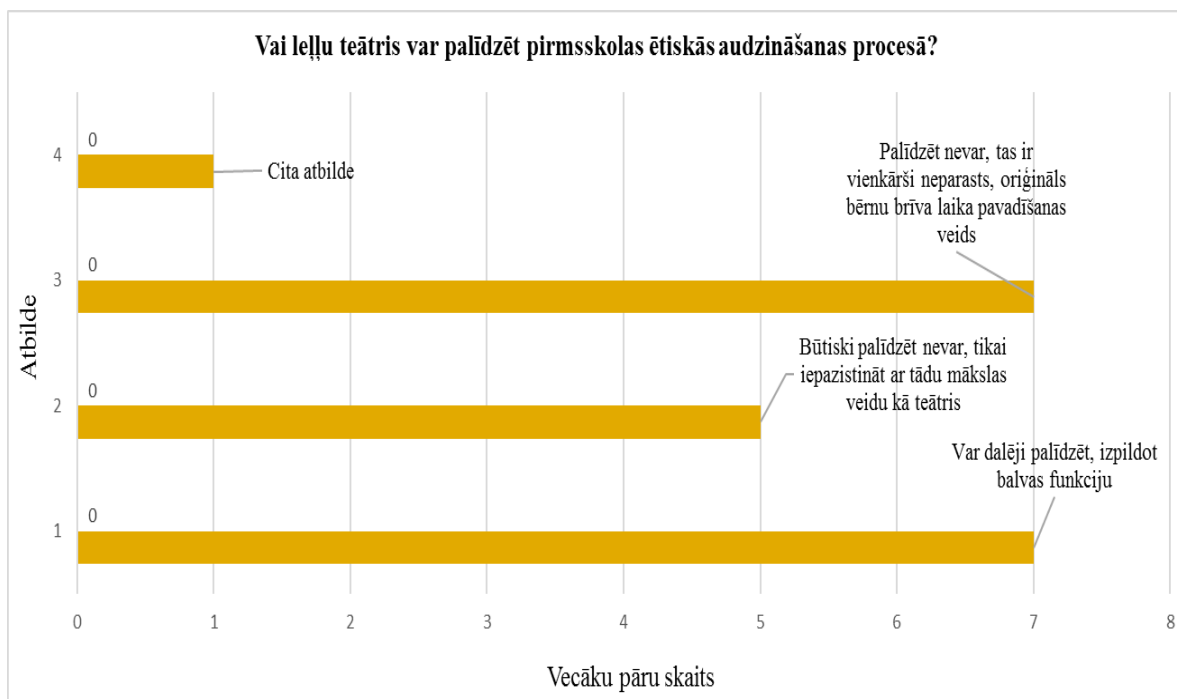
Turpinot vecāku atbilžu analīzi, mums jāpievērš uzmanība trešajam anketēšanas jautājumam, kas skan sekojoši: “Vai leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā?”. Pirmais secinājums, ko var izdarīt sakarā ar minētu jautājumu, ir tas, ka vecāku pāru atbildes uz šo anketēšanas jautājumu neatšķiras tik būtiski, ka atbilžu varianti uz diviem pirmiem anketēšanas jautājumiem. Tomēr vecāku atbildes uz

anketēšanas trešo jautājumu lielā mērā atšķiras no audzināšanas un pedagoģijas teorijas pamatiem (noteikums, kas nebija tik noteikti redzams atbilžu variantos un diviem iepriekšējiem anketēšanas jautājumiem). Citiem vārdiem sakot, lielāka daļa autaujāto vecāku pāru neredz leļļu teātra spēju palīdzēt pirmsskolas (4-5 gadu vecums) bērna ētiskās audzināšanas procesam.

Divpadsmit no divdesmit aptaujātiem vecāku pāriem uzskata, ka leļļu teātra lomu ētiskās audzināšanas procesā var definēt kā neparastu, oriģinālu bērnu brīva laika pavadīšanas veidu (skat. 3.3. tabulu). Pēc minētu vecāku viedokļa, pirmsskolas audzināšanas process ir laiks, kurā jāattīsta bērna spēju lasīt, rakstīt, ka arī jāpalīdz viņam apgūt noteiktas sabiedrības normas un dzīves vērtības un prasmes, taču visu minētu var īstenot ar dažāda veida mācību palīdzību. Kā jau bija minēts, leļļu teātram šajā procesā nav nekādas nozīmes. Vienīgais veids, ka leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas bērna ētiskās audzināšanas procesam ir bērna iepazīšanās ar tādu mākslas veidu kā teātris. Citiem vārdiem sakot, daži vecāki uzskata, ka vienīga leļļu teātra audzināšanas funkcija ir paziņot bērnam, ka eksistē tāda paradība kā māksla un ka viens no mākslas veidiem ir teātris (taču, pēc minētu vecāku pāra viedokļa, šī funkcija nav primāra pirmsskolas bērnu audzināšanas procesa, un bez tās var iztikt, ja minētas funkcijas īstenošanai nepietiks laika).

Savukārt septiņas no divdesmit aptaujātiem anketēšanas laikā vecāku pāriem uzskata, ka leļļu teātra loma pirmsskolas bērna ētiskās audzināšanas procesā ir bērna balva (skat. 3.3. tabulu). Tas nozīmē, ka, pēc dažu vecāku viedokļa, kad bērns sasniedz kaut kādu audzināšanas mērķi vai kad viņam sanāk izpildīt kaut kādu grūtu audzinātāja uzdevumu, tad leļļu teātris (šajā gadījumā pareizāk būs pateikt leļļu teātra izrādes noskatīšana) var kļūt par bērnu godalgu, kuru viņš saņems par kādu prasmju attīstību, zināšanu apgūšanu vai rezultātu sasniegšanu. Tātad, daži vecāki uzskata, ka pirmsskolas bērnu ētiskās audzināšanas procesā leļļu teātris var darboties kā motivācijas veids, kas ir virzīts uz bērnu spēju un prasmju attīstību, viņa personības īpašību attīstību un uzlabošanu, sabiedrības vērtību apgūšanu, utt. Sanāk, ka septiņi minēti vecāku pāri tomēr saprot, ka leļļu teātris var spēlēt lielu lomu pirmsskolas bērna ētiskās audzināšanas procesā. Šī vecāki vienkārši nedaudz citādāk saprot un formulē leļļu teātra ietekmes veidu uz pirmsskolas bērna audzināšanu (salīdzinājumā ar tiem leļļu teātra ietekmes veidiem, kuri tika apskatīti šī pētījuma teoretiskajā daļā). Tomēr tas nemaina faktu, ka četrpadsmit no četrdesmit aptaujātiem vecākiem saprot, ka leļļu teātris var lielā mērā palīdzēt 4-5 gadu vecam bērnam viņa ētiskās audzināšanas laikā.

Sakarā ar vecāku atbilžu uz trešo anketēšanas jautājumu apkopošana bija pieminēti deviņpadsmit no divdesmit aptaujātiem vecāku pāriem. Mēs nolēmām apskatīt viena vecāku pāra atbildi uz jautājumu “Vai leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā”, jo pēc savās būtībās tā atbilde ir ļoti līdzīga tiem teoretiskiem pamatiem, kas bija apkopoti šī pētījuma teoretiskajā daļā. Atbildot uz trešo anketēšanas jautājumu, vecāku pāris Igors (33 gadi) un Jeļena (30 gadi) izteicās sekojoši: “Neskatoties uz to, ka mūsu bērns (viņam ir 5 gadi) pašlaik mācās bērnudārzā, mēs, diemžēl, neesam tik labi pazīstami ar ētiskās audzināšanas procesa formām un organizāciju. Taču leļļu teātris, kā arī teātris vispār, pēc savas būtības ir, no vienas puses, saistīts ar spēli, bet, no otras (pusēs), ar mākslu, vai nē? Bērni šajā vecuma daudz laika velta spēlēšanai, jo tas laikam ir vienīga darbība, kas viņiem patiešām patīk. Savukārt māksla var palīdzēt bērniem apgūt dažādas svarīgas vērtības, attīstīt viņu personības īpašības un varbūt pat palīdzēt viņiem saprast mūsdienu sabiedrības iekārtojumu. Laikam leļļu teātri bērnu audzināšanas procesā var izmantot ka saiti starp mākslu un bērnu rotaļām. Tātad mēs teiksim, ka jā, leļļu teātris noteikti var palīdzēt bērnu ētiskās audzināšanas procesam”. Viss izteiktais ļauj secināt, ka, neskatoties uz to, kā minētais vecāku pāris pateica, ka neko nesaprot no ētiskās audzināšanas teorijas, viņu atbilde uz trešo anketēšanas jautājumu norada, ka viņi saprot ētiskās audzināšanas procesa mērķi, uzdevumus un funkcijas daudz labāk nekā citi 38 aptaujāti cilvēki. Igora un Jeļenas atbilde liecina arī par to, ka šie vecāki neapzināti saprot, cik svarīga nozīme ir leļļu teātrim pirmsskolas bērnu ētiskās audzināšanas procesā, jo savā atbildē uz trešo anketēšanas jautājumu viņi pieminēja gan saiti, kuru leļļu teātris veido starp rotaļu un mākslu, gan leļļu teātra pamatzdevumus, kurus tās īsteno audzināšanas procesā. Tas nozīmē, ka cilvēku apziņā leļļu teātris ir kaut kāda veidā saistīts ar bērnu audzināšanu, ja vecāki saprot leļļu teātra ietekmi uz pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu, pat ja viņu personiska dzīves pieredze nekad nekrustojās ar audzināšanas un pedagoģijas zinātnes teoretiskiem pamatiem.

3.2 attēls Vecāku atbildes uz trešo pētījuma anketēšanas jautājumu

Apkopojot visus datus, kas tika saņemti vecāku anketēšanas procesā, jāpievērš uzmanība tam, ka kopumā vecāku atbildes uz piedāvātiem trīs jautājumiem ir lielā mērā līdzīgi audzināšanas un pedagoģijas teoretiskiem nosacījumiem, kuri jau bija apkopoti šī pētījumā teoretiskajā daļā. Tas īpaši attiecas uz vecāku ētiskās audzināšanas mērķa un pamatvērtību izpratni (kaut gan vecāku audzināšanas trīs pamatvērtību sarakstu ietekmēja dažādi faktori, kuri bija apskatīti šajā apakšnodaļā). Tomēr vecāku atbildes uz trešo anketēšanas jautājumu (kas bija saistīts ar leļļu teātra lomu pirmsskolas ētiskajā audzināšanā) liecina, ka lielāka cilvēku daļa neredz, ka leļļu teātri var izmantot kā audzināšanas metodi un ka leļļu teātris var ietekmēt ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu. Atgriežoties pie ētiskās audzināšanas pamatvērtībām ir jāatzīmē, ka pēc vecāku anketēšanas rezultātu analīzes izveidojas sekojošais ētiskās audzināšanas pamatvērtību saraksts: atbildība, brīvība, cieņa, centība un mīlestība.

3.2. Pedagogu viedoklis par leļļu teātri audzināšanas procesā un ētiskās audzināšanas vērtībam

Kā jau bija iepriekš minēts, šā darba autori veica vācēju un pedagogu anketēšanu. Pētījumā ietvaros tika aptaujāti 10 audzinātāji, kuri strādā Rīgas valsts un privātos bērnudārzos ar pirmsskolas bērnu (4-5 gadu vecums) grupām (vecums: no 33 līdz 50 gadiem). Pirms anketēšanas rezultātu analīzes ir jāpievērš uzmanību tam, ka, lai uzvairītos no cilvēku personiskās telpas neievērošanas un lai saglabātu konfidencialitāti, aptaujāto cilvēku uzvārdi netiks nosaukti šī pētījumā ietvaros. Anketēšanas procesā pedagogiem bija uzdoti trīs sekojoši jautājumi:

1. Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības (nosauciet trīs)?
2. Kādā veidā leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam?
3. Kā vecāki var saprast leļļu teātra svarīgumu audzināšanas procesā?

Uzsakot pedagogu anketēšanas rezultāta analīzi, pirmais, kam, mūsaprāt, ir jāpievērš uzmanība ir tas, ka daļai (četriem no desmit) no aptaujātu pedagogu atbilde uz pirmo jautājumu par ētiskās audzināšanas pamatvērtībām pilnīgi sakrīt ar mūsdienu ētiskās audzināšanas galveno vērtību kopumu, kas ir pieņemts audzināšanas un pedagoģijas zinātnē. Tas nozīmē, ka četri no desmit aptaujātiem pedagogiem atbildēja, ka, pēc viņu viedokļa, audzināšanas pamatvērtības ir brīvība, patstāvība un atbildība (mūsdienu ētiskās audzināšanas uzstādījums, kas bija apkopots šajā pētījumā 1.2 apakšnodaļā “Vērtību izpratne audzināšanā”) (skat. 3.4. tabulu). Var pieņemt, ka minēta atbilde ir cieši saistīta ar pedagoga vecumu, jo četri audzinātāji, kuri deva minētu atbildi, ir visjaunākie no visiem šī pētījuma ietvaros aptaujātiem pedagogiem. Var pieņemt, ka minēti pedagogi tikai uzsāk savu ceļu audzināšanas jomā, tāpēc viņu viedoklis pagaidām lielā mērā balstas uz teoriju, nevis uz praksi. Ar papildjautājuma palīdzību tika noskaidrots, ka trīs no četriem minētiem pedagogiem tiešām tikai nesen sāka savu pedagoģisko karjeru (Gabriēla (33 gadi) strādā par pirmsskolas bērnu audzinātāju divus gadus, Dace (33 gadi) strādā par pirmsskolas bērnu audzinātāju divus ar pusi gadus, Paula (33 gadi) strādā par pirmsskolas bērnu audzinātāju pirmo gadu). Turpinot pedagogu ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstu apkopošanu ir jāatzīmē, ka divus no trīs iepriekš minētām vērtībām nosauca arī pārējie seši aptaujāti pedagogi. Tas audzināšanas vērtības ir atbildība un brīvība. Var pieņemt kā minētas divas vērtības ir tik svarīgas mūsdienu sabiedrība (tos pieminēja gan bērnu vecāki,

gan pirmsskolas audzinātāji, tās ir divas no trīm audzināšanas pamatvērtībām, kuri ir izcelti audzināšanas un pedagoģijas zinātnes teorijā), jo tie vislabāk atspoguļo ideāla cilvēka dzīves principus. Mijiedarbībā ar sabiedrību par cilvēka pamatprincipu kļūst atbildība, mijiedarbībā ar sevi, ar savu personību un iekšējo pasauli par cilvēka principu kļūst brīvība. Vispār atbildības un brīvības izpratne, mijiedarbība un ietekmē uz mūsdienu sabiedrību ir atsevišķa pētījuma temats, šeit minētas vērtības tiek apskatītas pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā ietvaros. Pedagogu atbilžu uz pirmo anketēšanas jautājumu apkopošanas procesā kļuva skaidrs, ka pieci no desmit aptaujātiem pedagogiem par audzināšanas pamatvērtību (izņemot atbildību un brīvību) uzskata cieņu (ētiskās audzināšanas vērtība, kuru arī daudz vecāku raksturo kā vienu no galvenajiem audzināšanas procesā). Tikai viens no šajā pētījumā aptaujātiem audzinātājiem (Edīta (43 gadi) nosauca mīlestību par vienu no ētiskās audzināšanas pamatvērtībām (skat. 3.4. tabulu). Kad viņai bija uzdots papildjautājums (“Kāpēc jūs izvēlējāties tieši mīlestību?”), Edīta izmantoja iespēju neatbildēt uz minētu jautājumu.

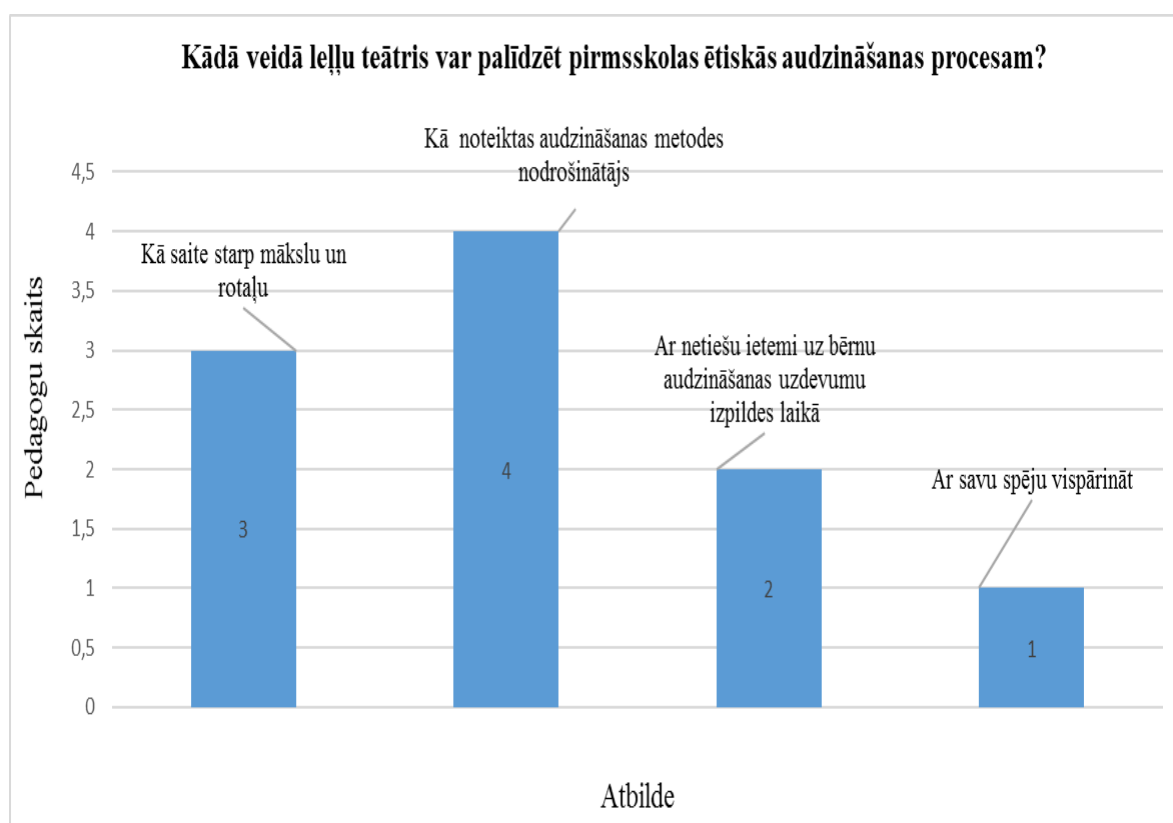
3.4 tabula

Pedagogu atbildes uz pirmo pētījuma anketēšanas jautājumu

Pedagogs	Atbilde
Dace (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Ilze (40 gadi)	Cieņa, atbildība, brīvība
Baiba (39 gadi)	Brīvība, atbildība, cieņa
Inga (38 gadi)	Brīvība, atbildība, cieņa
Edīta (43 gadi)	Atbildība, mīlestība, brīvība
Gabriēla (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Madara (42 gadi)	Atbildība, cieņa, brīvība
Paula (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Liāna (34 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Natālija (50 gadi)	Cieņa, brīvība, atbildība

Tā kā pirms pedagogu anketēšanas jau notika vēcaku aktēšana (kuras rezultāti ir apkopoti iepriekšējā apakšnodaļā), bija nolemts uzdot audzinātājiem vienu papildjautāju pirms otra anketēšanas jautājumu uzdošanas. Šis papildjautājums skanēja sekojoši: “Vai, jūsuprāt, leļļu teātrim pieder jebkāda nozīme pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā?”. Visi šī pētījuma ietvaros aptaujātie pedagogi uz minēto jautājumu atbildēja pozitīvi, tāpēc anketēšana turpinājās ar otro jautājumu: “Kādā veidā leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam?”. Pēc trīs aptaujātu pedagogu (Īlze (40 gadi), Inga (38 gadi) un Liāna (34 gadi) viedokļa, galvena leļļu teātra priekšrocība ir saite, kuru tās var izveidot starp mākslu un rotaļu (skat. 3.5. tabulu). Citiem vārdiem sakot, minēti pedagogi uzskata, ka leļļu teātris ar savu saistību ar bērnu rotaļām var īstenot māsklas audzināšanas uzdevumus, kas ir palīdzība bērnam apgūt svarīgākas morālas vērtības, attīstīt bērna personības īpašības, attīstīt bērna radošo domāšanu un tieksmi pēc zināšanām. Minēti audzinātāji uzskata, ka tieši tādā veidā leļļu teātris (izpildot saites starp mākslu un spēlēm funkciju) var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam. Divi no aptaujātiem pedagogiem (Baiba (39 gadi) un Gabriēla (33 gadi) uzskata, ka galvena leļļu teātra vērtība ētiskās audzināšanas procesā ir netieša ietēmē uz bērnu audzināšanas uzdevumu (bērna personības īpašību attīstība, viņa spēju un prasmju uzlabošana, morālo vērtību apgūšana) izpildes laikā (skat. 3.5. tabulu). Bērns dažkārt par neapzinās, kāda ietekmē ir leļļu teātrim uz viņa personības attīstību. Audzinātāji Baiba un Gabriēla atzīmē, ka tieši minēta netiešas ietekmes spēja ir galvenā leļļu teātra īpašība, ar kuras palīdzību tās var spēlēt lielu lomu pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā. Savukārt aptaujātie pedagogi Madara (42 gadi), Edīta (43 gadi), Dace (33 gadi) un Paula (33 gadi) izsaka viedokli, ka leļļu teātris ir nepieciešams ētiskās audzināšanas procesā, jo tās vislabāk var palīdzēt audzinātājam īstenot noteiktu audzināšanas metodi, kura ir izcelta audzināšanas un pedagogijas zinātnes teorijā un ir saistīta ar divu subjektu (pedagogs un audzēknis) aktīvas līdztiesīgas sadarbības nodrošināšanu (Špona 2006: 129) (skat. 3.5. tabulu). Sakarā ar otru anketēšanas jautājumu īpaša uzmanība ir jāpievērš audzinātājas Natālijas (50 gadi) izteiktajam viedoklim. Runājot par leļļu teātra palīdzības veidu pirmsskolas ētiskajai audzināšanai Madara atcerējās slavēna padomju leļļu meistara, leļļu teātra aktiera un režisora Sergeja Obrazcova vārdus: “Lelle var izdarīt to, ko nespēj izdarīt neviens dzīvs, pat vistalantīgākais aktieris. Cilvēks uz skatuves var attēlot tikai citu cilvēku, bet ne cilvēku vispār, jo viņš jau pats par sevi ir cilvēks. Savukārt lelle nav cilvēks un viņas priekrocība šajā gadījumā ir saistīta tieši ar to, ka viņa nav dzīva. Tātad lelle var attēlot vispārināta cilvēka tēlu, viņai piemīt spēja vispārināt. Lelle ir dzīvas būtnes plastisks vispārinājums” (autora tulkojums) (Образцов

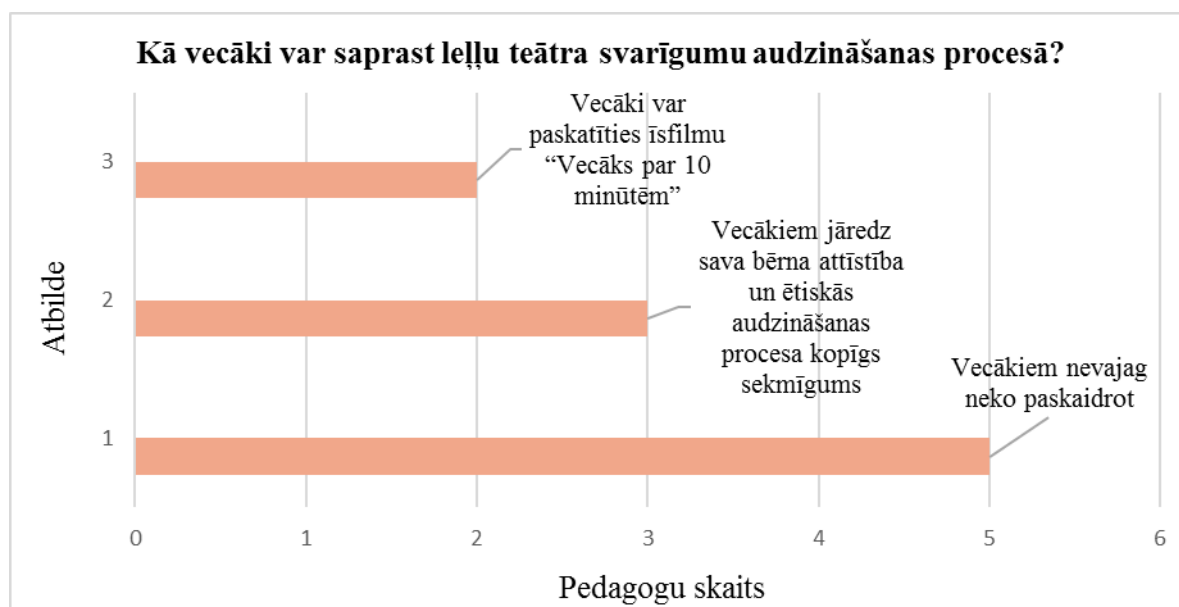
1969: 7). Pirmsskolas pedagoģe Natālija uzskata, ka tieši minētā vispārinājumā ir leļļu teātra spēks, jo ar lelles palīdzību bērns var saprast un apgūt noteiktas vērtības un prasmes, kas piemīt katram cilvēkam, cilvēkām vispār. Turklāt nedzīva lelle, kura noteiktā brīdī atdzīvinās, ir sava veida brīnums, tāpēc bērns uztvers visu, ko darīs lelle daudz aktīvāk un uzmanīgāk salīdzinājumā ar situāciju, kad to pašu darbību izpildīs cilvēks. Tātad sanāk, ka, pēc auptaujātas audzinātājas Natālijas viedokļa, leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas audzināšanas procesam ar savu spēju vispārināt (skat. 3.5. tabulu).

3.3 attēls Pedagogu atbildes uz otro pētījuma anketēšanas jautājumu

Trešais jautājums, kas šī pētījuma ietvaros bija uzdots pedagogiem parādījās tikai pēc vecāku anketēšanas rezultātu apkopošanas, kam ir veltīta iepriekšēja apakšnodaļa. Vecāku anketēšanas rezultāti liecina, ka lielāka vecāku daļa domā, ka leļļu teātrim nav nekādas nozīmes pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā. Sakarā ar to mēs pajautājām pedagogiem, ar kura veida palīdzību, pēc viņu viedokļa, var paskaidrot pirmsskolas bērnu vecākiem, ka leļļu teātris lielā mērā ietekmē ētiskās audzināšanas procesu. Pieci no desmit

aptaujātiem audzinātājiem atbildēja, ka vecākiem nevajag neko paskaidrot (skat. 3.6. tabulu), jo, kad viņu atnāk uz bērnudārzu, viņi kaut kādā veidā savu bērnu audzinātājam un ar šo rīcību netieša veida apstiprina pedagoga audzināšanas formu izvēli. Vēl trīs aptaujātie pedagogi izsāka viedokli, ka vecāku leļļu teātra nozīmes apgūšana būs iespējama, ja vecāki redzēs sava bērna attīstību un ētiskās audzināšanas procesa kopīgu sekmīgumu (skat. 3.6. tabulu). Savukārt divi aptaujātie pedagogi (Edīta (43 gadi) un Natālija (50 gadi) ieteica vecākiem paskatīties īsfilmu “Vecāks par 10 minūtēm” (skat. 3.6. tabulu), kuru 1978. gadā nofilmēja režisors Hercs Franks un kurā ir parādītas bērnu emocijas leļļu teātra izrādes noskatīšanas laikā, ka arī viņu reakcijas uz to, kas notiek uz skatuves (Latvijas filmas bez g.). Pēc minētu audzinātāju vārdiem, šī īsfilma varēs paskaidrot vecākiem daudz vairāk par leļļu teātra būtību un nozīmi nekā jebkurš pedagogs.

3.4 attēls Pedagogu atbildes uz trešo pētījuma anketēšanas jautājumu

Apkopojot pedagogu anketēšanas rezultātus var secināt, ka aptaujāto audzinātāju viedokļi ir gandrīz vienādi ar audzināšanas un pedagoģijas zinātnes uzstādījumiem (tas īpaši attiecas uz ētiskās audzināšanas mērķa un vērtību izpratni), kas ir saprotams, jo visi aptaujātie audzinātāji ir diplomēti specialisti minētā jomā. Savukārt viņi labāk par vecākiem saprot pirmsskolas ētiskās audzināšanas pamatprincipus, tā uzdevumus un funkcijas. No ta

izriet, ka aptaujāti audzinātāji pilnā apmērā var novērtēt leļļu teātra lomu pirmsskolas bērnu ētiskās audzināšanas procesā.

4. Leļļu teātra kā ētiskas audzināšanas metodes izmantošana pirmsskolas izglītības iestāžu audzināšanas procesā

4.1. Leļļu teātris kā audzināšanas metode ētiskās audzināšanas pamatvērtību apgūšanā (vingrinājumu kopums)

Ētiskās audzināšanas attīstīšanas analīzes laikā, kā arī to galveno vērtību, kuras ir netieši saistītas ar audzināšanas procesu (tam ir atvēlēta šīs izpētes teorētiskās daļas 1.2 apakšnodaļa "Vērtību izpratne audzināšanā"), tika konstatēts, ka trīs (pieņemtas audzināšanas un izglītības zinātnē) galvenās vērtības audzināšanas procesā ir brīvība, atbildība un patstāvība. Divdesmit vecāku pāru un desmit audzinātāju anketēšanas laikā, kuri strādā ar pirmsskolas vecuma (4-5 gadi) bērniem (šīs anketēšanas rezultāti ir apkopoti pirmajās divās praktiskās daļas apakšnodaļās), tika konstatēts, ka pēc kopēja vecāku un audzinātāju viedokļa trīs galvenās ētiskās audzināšanas procesa vērtības ir atbildība, brīvība un cieņa. Apkopojot iegūtos datus no teorētiskās un praktiskās nodaļas, var secināt, ka mūsdienu audzināšanas procesa galvenās vērtības ir atbildība, brīvība un cieņa.

Šī darba izpētes laikā tika izstrādāta noteikts vingrinājumu kopums, kurš satur speciālus vingrinājumus priekš bērniem, kas ir netieši saistīti ar leļļu teātri. Visi uzdevumi un mini-priekšnesumi, kuri tiks atspoguļoti šajā nodaļā, var kļūt par pamatu ētiskās audzināšanas procesam pirmsskolas vecuma bērniem. Bez tā, visi norādītie vingrinājumi un uzdevumi, kuri tiks piedāvāti šajā apakšnodaļā, ir paredzēti bērnu trīs galveno vērtību apgūšanai un attīstīšanai, kuras ir norādītas šī apakšnodaļas sākumā (atbildība, brīvība un cieņa). Tas nozīmē, ka, ja piedāvāti šajā apakšnodaļā vingrinājumi pirmsskolas audzināšanas procesā būs īstenoti pareizi (būs saprasti konkrēta vingrinājuma mērķi, uzdevumi un faktori, kas ir nepieciešami, lai noteikts vingrinājums pirmsskolas izglītības iestādes nodarbības laikā no spēles kategorijas pārietu uz audzināšanas formas kategoriju), tad tās var sēkmēt tādu bērna morālo vērtību pilnveidošanai kā atbildība, brīvība un cieņa. Vingrinājumi un mini-priekšnesumi, kuri ir paredzēti trīs galveno vērtību attīstīšanai, tiks apskatīti atsevišķi.

4.1.1. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar atbildību

4.1 tabula

Vingrinājums nr. 1, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	“Leļļu ģimene”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Atbildība
Leļļu teātra veids	Pirkstu leļļu teātris
Audzinātājam būs nepieciešams	Viens bērns no grupas (turpmāk šajā vingrinājuma var tikt iesaistīts jebkurš bērns); sagataves priekš pirkstu leļļēm (pirkstu lelles var uztaisīt arī pats bērns (pēc vēlēšanās), šajā gadījumā paralēli tiks attīstīta arī viņa brīvības sajūta); galds vai citu piemērotu pēc izmēra priekšmets, aiz kura bērns varēs paslēpties uzstāšanās laikā
Bērna uzdevums	Parādīt skatītājiem (citiem bērniem, pasniedzējam un, iespējams, vecākiem) vienkāršas ģimenes dzīvi (ģimenes locekļu skaitam ir jābūt tieši pieciem, pēc pirkstu skaita uz plauksta: īkšķis un rādītājpirksts tie ir bērni (dzimumam nav nozīmes), vidējais un zeltnešis ir mamma un tētis, mazais pirkstiņš ir suņuks vai kāds cits mājdzīvnieks (bērna izvēle)

Vingrinājuma nozīme ir saistīta ar to, ka lelle, kura tiek izmantota pēc idejas ir tavs mājdzīvnieks vai pat draugs. Šī vingrinājuma laikā audzinātājam ir precīzi jāpaskaidro bērnam, ka katrs no pieciem ģimenes locekļiem (tas būtu katrs no pieciem pirkstiem) ir

vienlīdzīgi svarīgs priekšnesumam. Šajā gadījumā, lai sasniegtu mērķi, audzinātājs var izmantot bērna fantāziju, bērnam vajag likt saprast, ka katrs viņa ģimenes loceklis ir vienlīdzsvarīgs. Bērnam ir jānotic, ka pat bez suņa (vai cita mājdzīvnieka), leļļu ģimene nevar normāli dzīvot. Turklāt vecāki būs nelaimīgi, ja ģimenē būs tikai viens bērns vai otrādi, leļļu bērni nespēs normāli dzīvot, ja viņu ģimenē būs tikai leļļu mamma vai tētis. Šis ir norādītā vingrinājuma atslēgas moments, bez šī, vingrinājums zaudēs savu efektivitāti un nevarēs palīdzēt galvenā uzdevuma izpildei: bērna atbildības vērtības apgūšanai un attīstībai. Jau pēc saņemtās augstākminētās informācijas, bērns sāks piesardzīgāk attiekties katram no ģimenes locekļiem, viņā sāks attīstīties atbildības sajūta.

Vēljo vairāk, bērnam ir jāsaprot vēl viens spēles noteikums: šī vingrinājuma laikā, katram no leļļu ģimenes locekļiem vajadzētu un pat obligāti būtu jāpārvietojas telpā (“Leļļu ģimenes” priekšnesumam, audzinātājs kopā ar bērnu var sagatavot minimālas dekorācijas (kā materiālu var izmantot kartonu, kauliņus, vai, piemēram, “Lego” konstruktorus), kurā leļļu ģimene dzīvos. Visdrīzāk, bērns saskarsies ar nelielām grūtībām, kad centīsies pārvietot pa galdu noteiktus ģimenes locekļus, t.b. savus pirkstus. Lieta ir tāda, ka visi pieci bērna pirksti ir aizņemti ar lellēm, tāpēc tas apgrūtinās bērna plaukstu pārvietošanu telpā. Pilnīgi iespējams, ka inerces rezultātā bērns sāks izmantot vienu no saviem pirkstiem (vienu no savas ģimenes locekļiem) tam, lai atbalstītos pret cietu virsmu. Audzinātājam ir cītīgi jāievēro šī bērna sīkmotorikas īpašību. Tiklīdz bērns izlems izmantot vienu no saviem ģimenes locekļiem atbalstam pret cietu virsmu, audzinātājs var apturēt vingrinājumu un paskaidrot bērnam, ka tiklīdz bērns sāka uzvert vienu no saviem pirkstiem ne kā lelli, bet tieši kā pirkstu, viens no leļļu ģimenes locekļiem (atkarībā, kurš tas būs pirksts) ir bezvēsts pazudis no ģimenes. Ja, pirms vingrinājuma, bērns noticēs, ka katrs no viņa ģimenes locekļiem viņam ir ļoti svarīgs, ka visa leļļu ģimene dzīvos laimīgi, audzinātāja aizrādījumi viņam būs ļoti svarīgi. Turpmāk, bērns un viņa grupas biedri, pēc iespējas saudzīgāk attieksies pret savu leļļu ģimeni, uzstāšanās laikā. Iespējams, šāds vingrinājums satur diezgan radikālu raksturu, bet tas attīsta bērna atbildības sajūtu. Turklāt, šis vingrinājums attīsta nelielu roku motoriku (kas arī spēlē lielu lomu bērna pirmskolas vecuma ētiskā audzināšanā).

4.2 tabula

Vingrinājums nr. 2, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	“Es esmu pasaules karalis”
---------------------	----------------------------

Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Atbildība
Leļļu teātra veids	Roku leļļu teātris
Audzinātājam būs nepieciešams	<p>Viens bērns no grupas (vingrinājums var īpaši palīdzēt bērniem ar uzvedības problēmām; turpmāk šajā vingrinājuma var tikt iesaistīts jebkurš bērns, kā arī, vingrinājumā var iesaistīt vairākus bērnus, ja uz vingrinājuma brīdi, viņi savā mērā ir apguvuši sadarbības un sarunāšanas jēgu); sagataves vai gatavas lelles (tās arī var sagatavot kopā ar bērniem vai arī bērni tās var pagatavot paši (pēc vēlēšanās); minimālās pilsētas dekorācijas (kā materiālu var izmantot kartonu, kauliņus vai “Lego” konstruktoru); galdu vai citu piemērotu pēc izmēra priekšmetu, aiz kura bērns varēs paslēpties leļļu priekšnesuma uzstāšanās laikā; svarīgs vingrinājuma noteikums: audzinātājiem ir arī jāpiedalās procesā (šo mēs apskatīsim vēlāk); audzinātājam ir jāpalīdz noticeēt bērnam, ka šī vingrinājuma ietvaros viņš reāli var darīt visu , kas nāk viņam prātā</p>
Bērna uzdevums	<p>Darīt visu, ko viņš vēlēties tiešā sī vārda nozīmē (vienīgais nosacījums: bērnam nav jāpiedalās pašam, bet gan strādāt ar lelli, citiem vārdiem, pārvaldīt to); leļļu varoni, kuru viņš var pārvaldīt, bērns var izvēlēties pats</p>

Vingrinājuma jēga ir saistīta ar to, ka lelle, kuru tu pārvaldi – tā, savā ziņā, esi tu pats. Pēc leļļu teātra aktieru vārdiem, lai veiksmīgi pārvaldītu lelli ir ne tikai vajadzīgs apgūt leļļu teātra prasmi, bet arī, savā ziņā, “saaugt” kopā ar šo lelli, kļūt vienam veselam. Tādā veidā, tavas un lelles darbības, kuru tu pārvaldi, kļūst par vienlīdzīgiem (izņemot tos gadījumus, kad lelei pēc sižeta ir jāveic kādas darbības, kuras bērns neuztaisītu, tomēr šajā vingrinājumā tādas situācijas nav piemērotas). Tā, galvenais bērna uzdevums šajā vingrinājumā – darīt ar lelles palīdzību visu, ko viņš vēlas. Tādā veidā ir iespējams attīstīt bērnam brīvības sajūtu un spēju mākslinieciski domāt, tomēr, šajā vingrinājumā, šo prasmju attīstīšanai ir fakultatīvs raksturs. Galvenā uzmanība šajā vingrinājumā ir atvēlēta tieši atbildības sajūtai. Tiklīdz bērns sāks darīt visu, ko viņš vēlēties, ar rokas lelles palīdzību, viņam piedāvātās dekorācijās, viena no pirmajām viņa darbībām (dotā gadījumā nav aprakstīta konkrēta situācija, bet gan piedāvāts iespējamākais variants, īpaši ja vingrinājuma piedalās bērns ar uzvedības problēmām, izejot no iezīmēm, kuras ir raksturīgas pirmskolas (4-5 gadi) vecuma bērnam) visdrīzāk būs māju, koku un citu lietu nojaukšana.

Tieši šajā brīdī arī ir nepieciešama audzinātāja loma šajā vingrinājumā. Norādītajā priekšnesumā, viņiem ir jāspēlē mājas iedzīvotāju, koku iemītnieku vai mantu īpašnieku loma, kurus lelle, kuru pārvalda bērns, salauza. Šī vingrinājuma laikā var sanākt sekojoša situācija: pārvaldot lelli, bērns dara visu, ko viņš grib, viņš salauž vienu no mājām, kura ietilpst šī vingrinājuma ietvaros, un pēc kāda brīža, pie mājas drupačām parādās šīs mājas iedzīvotāji (viņus ir jāspēlē pasniedzējam) un paziņo galvenajam varonim (tas ir lelei, kuru pārvalda bērns), ka dēļ viņa darbībām viņiem vairs nav kur dzīvot, un naudas jaunam dzīvoklim viņiem nav. Tāda pati situācija ir iespējama ar koku iemītniekiem (dažādi putni, vāveres utt.) un mantu īpašniekiem. Norādītā loma ir paredzēta audzinātājam pēc diviem nosacījumiem: pirmkārt, viņa vārdus bērns uzskatīs ļoti nopietni (ja arī citas lomas spēlēs bērni, tad viņš var padomāt, ka tas nav pa īstam, un padomās, ka bērni vienkārši joko), otrkārt, bērnam tas būs savā ziņā negaidīti (ja citas lomas spēlēs bērni, viņi visdrīzākais visu sarunās pirms vingrinājuma). Audzinātāja loma šajā gadījumā ļauj vingrinājumu pārnest no spēles rāmjiem uz reālās dzīves situāciju. Tādā veidā, bērns praktiski varēs sajūst atbildības pakāpi par savām darbībām. Dotā gadījumā kā par morāli var uzskatīt sekojošu teicienu: “Ar lielu spēku nāk arī liela atbildība”. Mēs saprotam, ka norādītā frāze tiek izmantota vairāk komiksu literatūrā, tomēr šajā gadījumā viņa lieliski piestāv šim

vingrinājumam, jo šī frāze pieder varonim, kas ļoti patīk bērniem (Zirneklcilvēks), kā arī tāpēc, ka šī vingrinājuma ietvaros bērni spēs saprast jēgu šai frāzei, un viņa iespaidos viņus vairāk nekā kāda cita zinātniska hipotēze.

4.1.2. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar brīvību

4.3 tabula

Vingrinājums nr. 3, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	„Brīvība cilvēka rokās”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Brīvība
Leļļu teātra veids	Ēnu leļļu teātris
Audzinātājam būs nepieciešams	Viens bērns no grupas (turpmāk šajā vingrinājumā varēs piedalīties katrs bērns); balts audums (aiz tās norisināsies priekšnesums); lampa (tai ir jāatrodas aiz baltā auduma, noteiktā attālumā no tā, lai veidotu ēnu); galds, vai jebkurš cits attiecīgā izmēra priekšmets, aiz kura bērns varēs paslēpties priekšnesuma laikā (ir svarīgi, lai uzstāšanās laikā būtu redzamas tikai bērna rokas)
Bērna uzdevums	Darīt visu ko viņš grib šī vārda tiešā nozīmē (vienīgais nosacījums: bērnam ir jāizmanto tikai savas rokas, nekas cits) un gala rezultātā parādīt skatītājiem (citiem bērniem, audzinātājam un, iespējams, vecākiem) īsto teātra priekšnesumu

Vingrinājuma jēga ir saistīta ar to, ka bērna roka arī ir savā ziņā lelle. Ir uzskatīts (piemēram, pedagoģijas doktores Dainas Dzinteres un pedagoģijas maģistra Ingas Stangaines grāmatā “Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja”), ka ēnu leļļu teātris ir viens no labākajiem leļļu teātra veidiem, ko var izmantot pirmskolas vecuma bērnu (4-5 gadi) ētiskās audzināšanas procesā. Šī vecuma bērniem ir raksturīga viņu pašu fantāzijas aktīvā izmantošana (tai skaitā arī tāpēc, ka norādītā vecuma bērnu pamatnodarbošanas veids ir dažāda veida spēles). Fantāzija šajā gadījumā – tā ir atslēga tam, lai mūsu piedāvātais vingrinājums varētu būt lietderīgs un efektīvs audzināšanas procesa ietvaros. Ir svarīgi, lai audzinātājs varētu labi izskaidrot bērnam, ka šī vingrinājuma laikā viņš var darīt visu kas ienāks viņa prātā (vienīgais nosacījums, kā jau bija minēts iepriekš: tikai savu roku izmantošana).

Vingrinājuma sākumā bērnam liksies sarežģīti izmantojot tikai rokas notēlot skatītāju priekšā kādu sižeti (šajā gadījumā visdrīzāk parādīsies uztraukums, ko bērns izjutīs pirms uzstāšanās. Taču ēnu leļļu teātra priekšrocība ir tāda, ka bērna rokas, kuras atrodas aiz baltā auduma, un to ēna, ko redz skatītāji, pēc kāda laika kļūst par īsto teātra izteiksmes līdzekli. Tas ir saistīts tai skaitā arī ar to, ka pašu bērns nav redzams, skatītāji redz tikai viņa rokas, līdz ar to bērns var neuztraukties ka izdarīs kaut ko nepareizi. Tur nav nekā sliktā, ja bērns uzsāks vingrinājumu ar banālu suņa notēlošanu iesaistot procesā tikai vienu roku, pedagoga uzdevums šajā situācijā – nesteidzināt viņu (vingrinājums laiks nav ierobežots, tās var ilgt tik ilgi, cik, no pedagoga skata punkta, tas būs produktīvi brīvības izjūtas attīstīšanai). Vingrinājuma laikā bērns pakāpeniski varēs atslābināties, uztraukumu nomainīs emocionālā atbrīvošanas, un bērna fantāzija (un ar to kopā arī brīvības izjūta) sāks aktīvi strādāt. Ļoti iespējams, ka no sunīša notēlošanas bērns ar laiku varēs pāriet pie citu, sarežģītāku un nestandardu sižetu attēlošanas (turpinot izmantot tikai rokas). Vēl viens svarīgs nosacījums, pie kura attiecīgais vingrinājums būs efektīvs, skar pašu audzinātāju: praktiski pielietojot šo vingrinājumu, vismaz sākot iepazīšanos ar to, ir jāsauglabā spontanitāte, savādāk pastāv risks, ka bērni jau iepriekš izdomās, ko darīs aiz baltā auduma, vai pat griezīsies pēc palīdzības pie vecākiem, un minēta celoņa dēļ nopietni cietīs vingrinājuma efektivitāte un vingrinājums nepalīdzēs attīstīt bērnam brīvības izjūtu.

Vingrinājums nr. 4, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	“Meitene grib dancot”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Brīvība
Leļļu teātra veids	Roku leļļu teātris
Audzinātājam būs nepieciešams	Visi bērni, kas mācās viņu grupas; galds, vai jebkurš cits attiecīgā izmēra priekšmets, aiz kura var paslēpties priekšnesuma laikā; roku lelle, kas attēlo mazu (apmēram 12-14 gadu veco) meiteni (audzinātais var izveidots lelli pats vai kopā ar bērniem; minimālās meitenes istabas dekorācijas (kā materiālu var izmantot kartonu, kauliņus vai “Lego” konstruktoru, vienīgais nosacījums: meitenes istabai ir jābūt pēc iespējas mazākai un drūmākai); galvenais nosacījums: audzinātājam būs jāspēle galvena varoņa (tas ir mazas meitenes lomu), jo bērniem šajā vingrinājumā būs pavisām cita loma (kuras mēs apskatīsim zemāk)
Bērnu uzdevums	Palīdzēt mazai meitenei izkļūt no mazas un drūmas istabas un kļūt par īsto dancotāju, kopā ar viņu pārdzīvot viņas dzīves kāpumus un kritumus, uzmanīgi novērot kā meitene ar bērnu palīdzību iet pie sava mērķa un galu galā sasniedz to

Vingrinājuma jēga ir, pirmkārt, saistīta ar galvenās varones, tas ir mazas meitenes, aizrautību. Šī aizrautība (dancošana) nav izvēlēta nejauši. Ir zināms, ka cilvēks zemapziņas līmenī uztver deju kā vienu no brīvības izjūtas izpausmēm (jau šeit mēs varam redzēt vingrinājuma saistību ar brīvību). Otrkārt, bērniem pat pirmsskolas (4-5 gadi) vecumā jau ir noteikts priekšstats par to, kā ir jādzīvo slavenai dancotājai. Tieši tāpēc vingrinājumā sākumā bērniem jāredz, cik slikta ir mazas meitenes dzīve (to var parādīt gan ar dekorāciju, gan ar pedagoga aktierspēles palīdzību). Šī vingrinājuma ietvaros audzinātājam ir vēl viens nosacījums: ir jāizdara visu, lai bērni noticētu, ka dancošana ir mazas meitenes misija, ka bez dancošanas viņa nevarēs dzīvot un ka tas ir bērnu spēkos (caur dekorāciju pārveidošanu un izveidošanu) palīdzēt meitenei īstenot savu sapni. Nesaskaņa starp meitenes ideālo sapni un viņas dzīves apstākļiem (maza meitenes istaba priekšnesuma sākumā ir vajadzīga, lai bērni saprastu, ka meitenei vienkārši nav vietas, kur viņa var dejot) uzsāks bērnu fantāzijas darbības procesu. Kopā ar fantāziju un radošo domāšanu attīstīsies arī brīvības izjūta. Vingrinājuma nosacījums ir sekojošs: bērni var darīt ko grib, taču viņiem ir jāsasniedz mērķis, kas ir mazas meitenes sapņa īstenošana. Ja bērni pareizi uztvers vingrinājuma nosacījumus un tiešām ticēs, ka viņi var palīdzēt mazai meitenei, tad var gadīties tāda situācija, ka minēta vingrinājuma beigās mazas un drūmas istabas vietā stāvēs milzīga koncertzāle ar lielu skatuvi, kuri bērni uzcēla, lai mazai meitenei būtu, kur dejot, un viņa varētu īstenot savu sapni (starp citu jēdziena “sapņa īstenošana” izpratne arī ir cieši saistīta ar brīvību).

Kā jau bija minēts, šajā vingrinājuma ietvaros visi bērni strādās kopā, lai īstenotu mazas meitenes sapni. Tātad, izņemot brīvības kā audzināšanas vērtības apgūšanu un attīstību, bērniem būs iespēja attīstīt arī savas komunikācijas spējas, kā arī prasmi sadarboties ar citiem. Ir jāpiezīmē, ka ar laiku audzinātājam būs jāizveido citu galveno varoni šīm vingrinājumam (citādāk pastāv liela iespēja, ka bērni no kāda brīža pazaudēs interesi pret minētu vingrinājumu un sāks izpildīt vienas un tas pašas darbības, lai palīdzētu, savukārt vingrinājuma ietvaros brīvības attīstība nenotiks un ētiskās audzināšanas process kopumā nebūs sekmīgs).

4.1.3. Vingrinājumi un priekšnesumi, kas ir saistīti ar cieņu

4.5 tabula

Vingrinājums nr. 5, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	“Mēs strādājam kopā”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Cieņa
Leļļu teātra veids	Roku leļļu teātris
Audzinātājam būs nepieciešams	Divi bērni no grupas (turpmāk bērni varēs mainīties, lai visi bērni, kas mācās grupā varētu piedalīties šajā vingrinājumā); divas roku lelles (priekšnesuma varoņus var izvēlēties audzinātājs vai arī paši bērni); galds, vai jebkurš cits attiecīgā izmēra priekšmets, aiz kura bērni varēs paslēpties priekšnesuma laikā (ir svarīgi, lai bērniem būtu diezgan maz vietas kustībām aiz priekšmeta, kur viņi paslēpsies)
Bērnu uzdevums	Atrast iespēju strādāt ar lelli un sazināties ar partneri mazas telpas robežās un gala rezultātā parādīt skatītājiem (citiem bērniem, audzinātājam un, iespējams, vecākiem) īsto teātra priekšnesumu; galvenais nosacījums: viens bērns var strādāt tikai ar vienu lelli (citiem vārdiem sakot, var pārvaldīt tikai vienu priekšnesuma varoņi), tātad, lai attēlotu kaut kādu sižetu, kurā piedalās divas lelles, būs vajadzīgi divi bērni

Vingrinājuma jēga ir saistīta ar to, ka bērnam ir jāsaprot, ka dažkārt leļļu teātra priekšnesumu veido ne tikai viņš pats, bet arī viņa partneri (šajā gadījumā cits bērns no viņa grupas, viņa vienaudzis). Šīm vingrinājumam audzinātājam ir jāizdomā tādu situāciju, kurā divam lellēm būs jākontaktējas vienai ar otru (tas var būt arī visvienkāršākā situācija, piemēram, divam lellēm būs jāsatiekās, jāsasveicinājās uz jāaiziet divos dažādos virzienos). Tā kā vietas darbībām ar lellēm bērniem būs maz, viņi noteikti sāks strīdēties par to, kuram no viņiem vajag vairāk vietas, grūst viens otru un varbūt pat sāks kauties. Audzinātājam ir tiesības apturēt vingrinājumu un parādīt katram no diviem bērniem, kuri piedalās minēta vingrinājumā, kas notiks, ja viena no viņiem aiz galda (vai cita attiecīgā izmēra priekšmeta) nebūs. Kā jau bija minēts, vienīgais vingrinājuma nosacījums ir sekojošs: viens bērns var strādāt tikai ar vienu lelli. Tā kā audzinātājs piedāvāja bērniem tādu sižetu, kas neeksistē, ja no diviem varoņiem skatuvē atrodas tikai viens, bērni sapratīs, ka viņiem kaut kāda veida ir jāapvieno savi spēki un jāparāda skatītājiem īsto leļļu teātra izrādi.

Vingrinājumā rezultātā bērni uzlabos savas komunikācijas un sadarbības prasmes, ka arī apgūst tādu audzināšanas vērtību kā cieņa (šajā gadījumā cieņa pret cita darbu, cieņa pret citu cilvēku). Jāpiezīmē arī tas, ka pēc kāda laika minētu vingrinājumu var zināmā mērā sarežģīt. Piemēram, audzinātājs var peidāvāt diviem bērniem no savas grupas kopā pārvaldīt vienu lelli. Šajā gadījumā būs nepieciešama sarežģītāka par pirkstu vai roku lellēm pēc savas struktūras lelle (piemēram, marionete). Tātad leļļu teātra priekšnesums atkal būs saistīts ar sadarbību starp diviem bērniem, ar cita cilvēka darba cieņu (galveins nosacījums šajā gadījumā: skatītāji nedrīkst saprast, ka ar lelli strādā divi bērni). Taču audzinātājam ir skaidri jāsaprot, ka bērni būs gatavi tādām minēta vingrinājuma uzlabošanas veidam.

4.6 tabula

Vingrinājums nr. 6, kas ir virzīts uz noteiktas ētiskas audzināšanas vērtības apgūšanu

Vingrinājums	“Mākslas izstāde”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kas tiks apgūta un attīstīta vingrinājuma procesā	Cieņa

Leļļu teātra veids	Roku leļļu teātris
<p>Audzinātājam būs nepieciešams</p>	<p>Visi bērni, kas mācās vienā grupā; roku lelles, kas attēlo dažāda veida māksliniekus (mākslinieku lomas spēlēs bērni; lelles var patstāvīgi izveidot audzinātājs vai arī paši bērni); galds, vai jebkurš cits attiecīgā izmēra priekšmets, aiz kura bērns varēs paslēpties priekšnesuma laikā; minimālās mākslas izstādes dekorācijas (kā materiālu var izmantot kartonu, kauliņus vai “Lego” konstruktoru); ar dekorācijām ir saistīts viens no vingrinājuma galveniem nosacījumiem: bērnu pieejamībā ir jābūt materiāliem, no kuriem viņi varēs izveidot kaut kāda veida mākslas darbus</p>
<p>Bērnu uzdevums</p>	<p>Strādājot ar lelli, izveidot kaut kādu mākslas darbu no pieejamiem materiāliem (tātad nevis bērns veidos mākslas darbu, bet lelle, kuru bērns pārvalda); audzinātājam ir jāpaskaidro bērniem, ka mākslas darbi, kurus viņi izveidos, kļūs par katra mākslinieka (kuru lomas spēlē bērni) vizitkārti un pēc iespaida, saņemta no šī mākslas darba apskatīšanas cilvēki varēs secināt, vai noteikts mākslinieks ir talantīgs vai nē; tas motivēs bērnus censties mākslas darba veidošanas procesā (taču minētu informāciju ir jāpaskaidro bērniem netieša veidā, tā, lai bērnu atbildības sajūta nevarētu kaitēt viņu spējai radoši domāt); ja audzinātājs būs spējīgs atrast pareizo paskaidrošanas veidu, tad šī vingrinājuma procesā bērniem (kad viņi pārvarēs grūtības,</p>

	kas ir saistītas ar darbu ar lelli) attīstīsies viņu fantāzija, spēja radoši domāt un, līdz ar to, arī brīvības izjūta (tomēr šī vingrinājuma mērķis ir cieņa kā audzināšanas vērtība)
--	--

Kad bērnu mākslas darbi būs gatavi, uz mākslas izstādē parādīsies slavens mākslas kritiķis (šo lomu spēlēs audzinātājs). Lielā mērā no paša audzinātāja ir atkarīgs, cik nopietni bērni uztvers viņa ierašanos izstādē (vai bērni noticēs, ka viņu priekšā tiešām ir mākslas kritiķis vai nē). Mākslas kritiķa uzdevums šajā vingrinājumā ir katra mākslas darba analīze un novērtēšana. Kritiķa vērtējums nedrīkst balstīties uz “laba – slikta” kategoriju, bērniem ir jāsaprot, ka šajā gadījumā visi mākslas darbi ir pareizi, tām ir tiesība uz eksistēšanu, vienkārši katram no mākslas darbiem ir savas priekšrocības un trūkumi. Mākslas kritiķa (tas ir audzinātāja) galvenais uzdevums šajā vingrinājuma – netieša veida parādīt, ka ir jāciena citi cilvēki un viņu darbs. Kad mākslas kritiķis pabeigs savu uzstāšanos, viņš var piedāvāt pašiem māksliniekiem (kuru lomas spēlē bērni) novērtēt savu un citas mākslas darbus. Slavena mākslas kritiķa loma šajā gadījumā var palīdzēt audzinātājam netieši virzīt bērnu vērtējumus pareizā virzienā, lai šī vingrinājuma rezultāts būtu bērnu cieņas kā vērtības attīstība.

4.2. Bērnu novērošana ētiskās audzināšanas procesā

Lai apstiprinātu vai atspēkotu dažus pieņēmumus, kuri bija izvirzīti iepriekšējās praktiskas daļas apakšnodaļās un ir saistīti ar leļļu teātra nozīmi ētiskās audzināšanas procesā (piemēram, ka leļļu teātris un izstrādātie vingrinājumi, kas pamatojas uz leļļu teātra principiem, var veicināt bērna fizisko, emocionālo, psiholoģisko spēju un komunikācijas prasmju attīstību, var paātrināt un uzlabot ētiskās audzināšanas vērtību apgūšanas procesu, kā arī ietekmēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu kopumā) šī pētījuma ietvaros notika bērnu novērošana pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā.

Pētījuma novērošanas pamatdati

Novērošanas vieta	Privāta pirmsskolas izglītības iestāde
Novērošanas objekts	Pirmsskolas (4-5 gadu vecums) bērnu grupa
Bērnu grupas sastavs	7 bērni (4 meitenes un trīs zēni)
Novērošanas laiks	30 minūtes (viena minētas pirmsskolas izglītības iestādes nodarbība)
Izvēlētie vingrinājumi	“Es esmu pasaules karalis”, “Brīvība cilvēka rokās”, “Mākslas izstāde”
Katra vingrinājuma ilgums	10 minūtes

Vingrinājuma nr. 2 gaitas novērošana

Vingrinājums	“Es esmu pasaules karalis”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kura pilnveidosies vingrinājuma procesā	Atbildība
Vingrinājumu izpildītāja	Pēteris (5 gadi); sistematiskas problēmas ar uzvedību
Parējo bērnu loma	Skatītāji
Bērna uzdevums	Ar rokas lelles palīdzību darīt visu, ko viņš vēlas piedāvātās dekorācijās
Izvēlēta bērna rīcība pēc uzdevuma saprašanas	Visu dekorāciju, kuri tobrīd atradās uz galda (mājas, mašīnas, koki, luksofori, utt.), laušana
Skatītāju vērtība redzētai darbībai	Dāžiem tā likās smieklīga, dažiem bija žēl, ka izvēlējās Pēteri, nevis viņus, dāži bija neapmierināti ar Pētera rīcību, tomēr visi uzmanīgi skatījās, ko Pēteris dara (Pētera

	mērķis tobrīd: skatītāju uzmanības pievēršana sev)
Vingrinājuma centrāls notikums	Cilvēka (roku lelle, lomu spēlē audzinātāja) paradīšanas no vienas mājas drupām (cilvēks dzīvoja šajā mājā; viņš sasveicinājās ar Pēteri un paskaidroja, kas viņš ir un kā Pētera rīcības dēļ viņam tagad nav kur dzīvot)
Skatītāju reakcija uz centrālu notikumu	Bērnu sejas izteiksmes nomainījās, visi kļuva nopietni, viens zēns (Aigars) gandrīz sāka raudāt, bet Agnese (4 gadu vecums) pateica sekojošu: “Ak vai!”
Reakcijas nozīme	Bērniem sāka attīstīties atbildības sajūta (viņi sāka apgūt, ka katrai darbībai ir savas sēkas, par kuriem ir jāatbild)
Izvēlēta bērna reakcija uz centrālu notikumu	Pēteris sāka smieties, pateica, ka cilvēks melo, ka viņš pats šeit vienkārši spēlējās un lai cilvēks dotos savā virzienā, pēc tam turpināja lauzt dekorācijas
Skatītāju vērtība redzētai darbībai pēc centrāla notikuma	Bērni bija neapmierināti ar Pētera rīcību un nevarēja saprast, kāpēc viņš tā rīkojas
Vingrinājuma otrais centrālais notikums	Vēl viena cilvēka (roku lelle, lomu spēlē audzinātāja) paradīšanas (cilvēks apstājās blakus Pētera lellei un sāka raudāt; pēteris sāka smieties un pajautāja cilvēkam, kāpēc viņš raud; cilvēks atbildēja, ka viņš gāja no darba un ieraudzīja, ka viņu divritenis ir salauzts (par to divriteņi cilvēks sapņoja jau daudzus gadus un tikai nesen sev to nopirka)
Izvēlēta bērna reakcija uz otro centrālo notikumu	Kad Pēteris sadzirdēja vārdu “divritenis” viņa sējas izteiksme sāka mainīties: viņš pārstāja smieties, viņa acīs parādījās asaru pilieni un vienīgais, ko viņš pateica, bija “es tā negribēju”. Tad viņš noņēma lelli no rokas un apsēdās savā vietā
Reakcijas nozīme un vingrinājuma rezultāts	Kad audzinātāja pajautāja Pēterim, ko viņš saprata vingrinājuma procesā, viņš pateica: “Nedrīkst darīt visu,

	ko vēlies, jo tā var kaitēt citiem cilvēkiem” (notika atbildības pilnveidošana, bērns saprata, ka katrai darbībai vienmēr būs noteiktas sēkas, par kuriem būs jāatbild darbības autoram, tātad katrs cilvēks ir atbildīgs par savām rīcībām
--	---

Pēc nodarbības no audzinātājas mēs uzzinājām, ka Pēteris jau sen sapņo par divriteņi, taču viņa vecāki dažādu iemēslu dēļ negrib viņam to nopirkt (tas var būt viens no Pētera sliktas uzvedības celoniem). Sanāk, ka ar leļļu teātra un personiskās pieredzes palīdzību, Pēteris saprata un apgūva tādu audzināšanas vērtību ka atbildība (šajā gadījumā atbildība par savu darbību). Nākotnē tas var ietekmēt visa ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu.

4.9 tabula

Vingrinājuma nr. 3 gaitas novērošana

Vingrinājums	“Brīvība cilvēka rokas”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kura pilnveidosies vingrinājuma procesā	Brīvība
Vingrinājumu izpildīja	Aigars (4 gadi); lielas problēmas ar komunikāciju (iepazīšanas laikā Aigars pats tā arī nepateica savu vārdu) un radošas domāšanas izpausmi
Parējo bērnu loma	Skatītāji
Bērna uzdevums	Ar savu roku palīdzību darīt visu, ko viņš vēlas aiz balta auduma
Izvēlēta bērna rīcība pēc uzdevuma saprašanas	Mierīgi noklausījās uzdevumu un aizgāja aiz balta auduma, apmēram 4 minūtes vienkārši sedēja aiz balta auduma
Skatītāju vērtība redzētai darbībai	Pārējie bērni sāka smieties par to, ka Aigaram atkal nekas nesanāk

Audzinātājas rīcība	Pateica bērniem, lai viņu uzvestos pieklājīgi, pajautāja Aigaram, vai viss ir kārtībā (atbilde bija pozitīva), un paprasīja vēl nedaudz pagaidīt
Izvēlēta bērna rīcība pēc audzinātājas iejaukšanos	Vēl divas minūtes nekas nenotika, tad pēkšņi ar ēnu teātra palīdzību Aigars sāka attēlot izdomātu sižetu
Vingrinājumā parādīta sižeta būtība	Aiz balta auduma parādījās suns, pēc tam viņš ieraudzīja gliemezi un piedāvāja viņam norikot skriešanas sacensības; gliemezis piekrita un abi paskrēja uz priekšu; suns viegli apsteidza gliemezi, bet tad ieraudzīja savu asti un, gribēdams to noķert, sāka skriet pa apli; kamēr suns ķera savu asti, gliemezis viņu apsteidza un uzvarēja sacensībās
Parādīta sižeta nozīme un vingrinājuma rezultāts	Priekšnesums, ko Aigars parādīja skatītājiem liecina par to, ka notika radošas domāšanas izpausme, savukārt brīvības izjūtas apgūšana un attīstība (tiklīdz Aigarz parstāja domāt parstāja domāt par to, ko par viņa priekšnesumu pateiks citi (kas ir viens no brīvības izjūtas nosacījumiem), viņam aktivizējās radoša domāšana, un viņš sekmīgi izpildīja doto uzdevumu

Kad priekšnesums beidzās, visi bērni aplaudēja Aigaram, kurš iznāca aiz balta auduma galīgi nosvīdis, bet ļoti priecīgs. Pēc nodarbības viņš ilgi stāstīja audzinātājam un citiem bērniem, ka viņš sēdēja aiz auduma un dusmojās pats uz sevi, bet tad ieraudzīja, ka viņa dūre atgādina gliemēža māju, pēc tam viņā galvā parādījās sižets, kuru viņš pastāstīja ar ēnu teātra palīdzību (šī sižeta izvēle var būt saistīta ar to, ka dzīves laikā Aigars ir dzirdējis pasaku par trusi un brunurupuci ar līdzīgu struktūru). Mēs varam secināt, ka vingrinājumā rezultātā bērnam ne tikai attīstījās brīvības izjūta, bet arī uzlabojās komunikācijas spējas, ar kurām bērnam agrāk bija problēmas (ēnu teātris ir vispiemērotākais leļļu teātra veids, kas var palīdzēt minētu spēju attīstībai).

Vingrinājuma nr. 6 gaitas novērošana

Vingrinājums	“Mākslas izstāde”
Ētiskās audzināšanas vērtība, kura pilnveidosies vingrinājuma procesā	Cieņa
Vingrinājumu izpildītja	Visi pirmsskolas izglītības iestādes novērotas grupas bērni
Bērnu uzdevums	Ar roku leļļu palīdzību rādīt kaut kādas mākslas darbus
Bērnu rīcība pēc uzdevuma saprašanas	Strādāja lēni, kas nebija saistīts ar to faktu, ka mākslas darbu ir jāizveido lelei nevis bērnam; viena meitene (5 gadu veca Alīna) vienkārši sēdēja un skatījās uz grīdu, viņas roku lelle stāvēja blakus; pēc desmit minūtēm mākslas darbs (skulptūra no “Lego” konstruktora klucīšiem) bija gatavs tikai vienam bērnam, bet pārējie bērni sāka jautāt, kad viņiem būs pārtraukums
Vingrinājuma rezultāts	Vingrinājums nerasniedza savu mērķi (cieņas attīstība), taču bērnu rīcība liecina par to, kaut kādā brīdī bērniem vienkārši kļuva garlaicīgi (šo vecumu bērniem ir raksturīga ātra motivācijas un uzmanības zaudēšana), jo visa novērota nodarbība bija saistīta ar leļļu teātri un tā veidiem (tas apliecina faktu, ka pirmsskolas ētiskās audzināšanas process nevar balstīties uz vienu audzināšanas sistēmas metodi, piemēram, leļļu teātri)

Apkopojot datus, kuri bija saņemti pirmsskolas bērnu nodarbības novērošanās laikā, mēs varam secināt, ka iepriekšējā apakšnodaļā izstrādātie vingrinājumi, kuri ir saistīti ar leļļu teātri, var būt pielietoti audzināšanas procesa praksē, jo ar minētu vingrinājumu palīdzību var izpildīt vienu no ētiskās audzināšanas galveniem uzdevumiem: bērnu audzināšanas vērtību (atbildība, brīvība un cieņa) apgūšana un attīstība. Tas, savukārt, pierāda, ka leļļu teātrim ir svarīga nozīme ētiskās audzināšanas procesā. Protams, šo vingrinājumu spēja palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam ir cieši saistīta ar pedagoga personību, ar to, cik labi pedagogs zina savu audzēkņu individualitātes (no ša nosacījuma ir atkarīgs vingrinājumu sekmīgums pielietošanā praksē). Ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka leļļu teātri nevar izmantot kā vienīgu audzināšanas metodi, jo tad ētiskās audzināšanas process zaudē savu dinamiskumu, kas galu galā var ietekmēt arī tās sekmīgumu.

4.3. Pētījuma rezultāti

Lai noskaidrotu ētiskās audzināšana procesa mērķa izpratni mūsdienu sabiedrība, sabiedrībai svarīgākus ētiskās audzināšanas vērtības, kā arī leļļu teātra nozīmes pirmsskolas ētiskā audzināšanas procesā izpratni šī pētījumā ietvaros notika vecāku anketēšana (trīs jautājumi). Anketēšanas rezultātu apkopošanas procesā kļuva skaidrs, ka mūsdienu vecāku ētiskās audzināšanas mērķa izpatne atšķiras no audzināšanas mērķa, kas ir pieņemts audzināšanas un pedagogijas zinātnē (cilvēka izcila personība), taču divas minētās audzināšanas mērķa izpratnes veidi neatrodas pretrunā. Citiem vārdiem sakot, visi ētiskās audzināšanas mērķa varianti, ko piedāvāja vecāki, ir iekļauti audzināšanas mērķa teoretiskajā izpratnē. Savukārt, pēc vecāku viedokļa, ētiskās audzināšanas pamatvērtības tikai daļēji sakrīt ar audzināšanas galvenajām vērtībām, kuri ir pieņemti mūsdienu ētiskās audzināšanas teorijā (atbildība, brīvība, cieņa, centība un mīlestība pret brīvību, patstāvību un atbildību). Ir jāatzīme, ka vecāku audzināšanas pamatvērtību saraksts tika noformulēts atkarībā no dažādiem faktoriem (mūsdienu sabiedrības struktūra, perskoniska dzīves pieredze, utt.), ka arī atspoguļo dažādas noteiktas mūsdienu sabiedrības problēmas (piemēram, vispārināto zināšanu problēma). Beidzot vecāku anketēšanas rezultātu apkopošanu, tika noskaidrots, ka lielāka daļa aptaujāto vecāku neuzskata, ka leļļu teātrim ir jebkāda nozīme pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā.

Lai būtu iespēja izveidot padziļinātu ētiskās audzināšana procesa mērķa izpratni mūsdienu sabiedrība, sabiedrībai svarīgāku ētiskās audzināšanas vērtību, kā arī leļļu teātra nozīmes pirmsskolas ētiskā audzināšanas procesā izpratnes analīzi, šī pētījuma ietvaros notika arī Rīgas pirmsskolas pedagogu anketēšana (trīs jautājumi). Anketēšanas rezultātu apkopošanas procesā tika noskaidrots, ka vissvarīgākas, pēc pedagogu viedokļa, ētiskās audzināšanas vērtības ir atbildība, brīvība un cieņa. Minētais nosacījums gandrīz pilnīgi sakrīt ar ētiskās audzināšanas pamatvērtību sarakstu, kas ir pieņemts audzināšanas un pedagogijas teorijā (brīvība, patstāvība un atbildība). Ir jāpievērš uzmanība arī tam, ka audzināšanas teoretisko zināšanu apgūšana un saprašana palīdz pirmsskolas pedagogiem pilnā mērā novērtēt leļļu teātra nozīmi pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā (tās nozīmes funkcijas, uzdevumus un veidus). Turklāt, pirmsskolas audzinātāji neuzskata, ka vecāku leļļu teātra lomas pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā saprašanas trukums, ir nozīmīga problēma, tomēr vislabākais veids, ka parādīt vecākiem, cik liela ietekme ir leļļu

teātrim pirmsskolas audzināšanā, ir viņu bērna psiholoģisko un fizisko prasmju un iemaņu, ka arī bērna personības attīstība, sabiedrības morālo vērtību apgūšana.

Teoretisko datu apkopošanas procesā, ka arī vecāku un pirmsskolas pedagogu atbilžu analīzes laikā tika noskaidrotas trīs mūsdienas sabiedrībai svarīgākas ētiskās audzināšanas pamatvērtības: atbildība, brīvība, cieņa. Sakarā ar šām vērtībām un kā leļļu teātra nozīmes audzināšanas procesā parbaude tika izstrādāti noteikti vingrinājumi (divi vingrinājumi uz katru audzināšanas vērtību). Ir saprotams, ka minētu vingrinājumu būtība ir saistīta ar leļļu teātri (leļļu teātris šeit ir svarīgs ne tikai kā rotaļas metode, bet arī kā saite starp mākslu un rotaļu). Lai parbaidītu, kā izstrādātie vingrinājumi izpilda noteiktas pirmsskolas ētiskās audzināšanas uzdevumus (kas ir cieši saistītas ar minētu vērtību apgūšanu), šī pētījuma ietvaros notika pirmsskolas bērnu nodarbības novērošana. Novērošanas laikā, kā arī novērošanas rezultātu apkopošanas procesā kļuva skaidrs, ka uz leļļu teātra balstītie vingrinājumi spēlē svarīgu lomu noteiktu ētiskās audzināšanas funkciju īstenošanā. Tomēr, ir jāatzīmē, ka leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes efektīgums (kā arī jebkura cita audzināšanas metodes efektīgums) ir cieši saistīts ar audzinātāja personību, ar viņa spēju saprast un izpētīt katru no saviem audzēkņiem un atrast katram individuālu pieeju. Novērošanas datu apkopošanas procesā arī kļuva skaidrs, ka leļļu teātri nevar izmantot kā vienīgu ētiskās audzināšanas metodi, jo tas var izjaukt vienu no audzināšanas procesa pamatprincipiem (ētiskās audzināšanas procesam ir jābūt dinamiskam, jāspēj mainīties un attīstīties sakarā ar dažādiem faktoriem), kas, savukārt, var ietekmēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu.

Nobeigums

Šī pētījuma ietvaros notika leļļu teātra kā pirmsskolas (4-5 gadi) bērnu ētiskās audzināšanas metodes. Sakarā ar minēto tēmu šajā pētījumā bija ne tikai apkopot dati, saistīti ar leļļu teātra veidu klasifikāciju, funkcijām, uzdevumiem audzināšanas procesā. Šis pētījums atspoguļo arī zinātnisko un sabiedrības ētiskās audzināšanas jēdziena izpratni, pievērš uzmanību ētiskās audzināšanas mērķim un pamatvērtībām, kuri ir pieņemti mūsdienu audzināšanas un pedagoģijas zinātnē, ka arī ētiskās audzināšanas mērķa un vērtību maiņai un attīstībai vēstures laikā, ētiskās audzināšanas teorijas pamatprincipiem. Šī pētījuma ietvaros leļļu teātris ir definēts kā viens no rotaļas metodēm un tām ir piešķirta īpaša nozīme ētiskās audzināšanas procesā: saite starp mākslu (dažādu ētiskās audzināšanas uzdevumu izpildītāja) un rotaļu (pirmsskolas vecuma (4-5 gadi) bērnu pamatdarbība). Pētījums atspoguļo leļļu teātra kā pirmsskolas ētiskās audzināšanas metodes potenciāli.

Padziļināta analīzes īstenošanai šajā pētījumā ir iekļauta divu vecāku grupu (vecāki, kuru bērna vecums nesasniedz 4 gadus; vecāki, kuru bērna vecums ir 4-5 gadi, savukārt, bērni mācās pirmsskolas īglītības iestādē) un Rīgas pirmsskolas pedagogu anketēšana. Ar minētas anketēšanas palīdzību mums bija iespēja noteikt vispārinātu ētiskās audzināšanas mērķi un izcelt trīs mūsdienu sabiedrībai svarīgākas audzināšanas vērtības (atbildība, brīvība, cieņa). Anketēšanas datu analīzes procesā kļuva skaidrs, ka lielāka daļa vecāku neuzskata, ka leļļu teātris var izmantot kā pirmsskolas bērnu ētiskās audzināšanas metodi. Šajā pieņemumā viņi atrodas pretrunā ar pirmsskolas pedagogiem, kuri pilnībā saprot leļļu teātra spēju ietekmēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa veiksmīgumam.

Lai noskaidrotu leļļu teātra kā ētiskās audzināšanas metodes potenciāli, šī pētījuma ietvaros tika izstrādāti speciāli vingrinājumi, kas balstās uz leļļu teātri un izpilda vienu no audzināšanas pamatfunkcijām: palīdzēt bērnam audzināšanas vērtību apgūšanas un attīstības procesā. Pētījums piedāvā sešus vingrinājumus (pa diviem vingrinājumiem uz katru no trīs audzināšanas pamatvērtībām), trīs no kuriem tika pārbaudīti praksē. Pirmsskolas bērnu nodarbības novērošanas laikā kļuva saprotams, ka minēti vingrinājumi (kā arī leļļu teātris vispār) var lielā mērā ietekmēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa sekmīgumu. Protams, ka pats par sevi leļļu teātris nevar garantēt, ka audzināšanas process būs efektīvs, tas ir lielā mērā atkarīgs arī no vecāku rīcības, ka arī no audzinātāja personības. Ja audzinātājs uztvers leļļu teātri, ka vienīgu ētiskās audzināšanas metodi, kuru var izmantot ar jebkādiem bērniem, tad ētiskās audzināšanas process nebūs sekmīgs. Leļļu

teātris nevar būt izmantots kā vienīgā ētiskās audzināšanas metode pirmsskolas audzināšanas procesā, jo tad leļļu teātris zaudēs savas kā audzināšanas metodes priekšrocības un samazinās kopīgu ētiskās audzināšanas procesa produktivitāti.

Šis pētījums ir tikai pirmais solis piedāvātājā virzienā, jo leļļu teātra kā pirmsskolas ētiskās audzināšanas metodes potenciāls joprojām nav pilnība apkopots un apskatīts. Taču šajā pētījumā izvirzīta tēma ir ļoti svarīga, jo pirmsskolas (4-5 gadi) vecums ir periods, kad bērnam sāk veidoties viņa personības īpašību kopums, sāk attīstīties viņa fiziskās un psiholoģiskās prasmes un iemaņas, notiek pirmā saskarsme ar audzināšanas vērtībām. Pareizas audzināšanas metodes atrašana, kas ir cieši saistīta ar pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa veiksmīgu var ietekmēt visu tālāko bērna dzīvi un var pietuvināt bērnu ētiskās audzināšanas mērķa sasniegšanai (ideāla cilvēka personība). Mēs ceram, ka šis pētījums varēs palīdzēt turpmākiem pētījumiem minētā jomā, savukārt, vingrinājumus, kas ir izstrādāti pētījuma ietvaros un pamatojas uz leļļu teātra principiem, varēs izmantot pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesa praksē, lai veicinātu ētiskās audzināšanas procesa kopīgo sekmīgumu.

Izmantotā literatūra un avoti

1. **Beļickis, I.** Izglītības alternatīvās teorijas. Rīga: Raka, 1997 – 203 lpp.
2. Bērniem un vecākiem noderīgas mobilās aplikācijas. *Skaties.lv*. Rīga, 2016. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://skaties.lv/izklaide/raibumi/skoleniem-un-vecakiem-noderigas-mobilas-aplikacijas/>
3. **Brastiņš, E.** Latviešu tautasdziesmu tikumi. Rīga, 1929 – 88 lpp.
4. **Brīlmeiers, A.** Vāra un autoritāte audzināšanā. Rīga: LU, 1998 – 39 lpp.
5. Definīcijas. *Sociopsiholoģijas asociācija*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://www.philos.lv/definicijas.html>
6. **Dēķens, K.** Rokas grāmata pedagoģijā. Rīga – 238 lpp.
7. **Dzintere, D., Stangaine, I.** Rotaļa – bērna dzīves pramsju sekmētāja. Teorija, Pieredze, Prakse. Rīga: Raka, 2007 – 304 lpp.
8. Eiropas Savienības terminu vārdnīca. *LZA Terminoloģijas komisija. Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?lang=LV>
9. Ernests Brastiņš. *Latviešu folkloras krātuve*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://garamantas.lv/lv/person/26561>
10. **Franks, H** (rež.). Vecāks par 10 minūtēm. *Latvijas filmas*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://www.filmas.lv/movie/1253/#>
11. **Geidžs, N., Berliners, D.** Pedagoģiskā psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998 – 662 lpp.
12. **Gudjons, H.** Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998 – 394 lpp.
13. John Amos Comenius. *Museum of John Amos Comenius in Uherský Brod*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://www.mjakub.cz/?jaz=EN>
14. **Karpova, Ā.** Personība. Teorijas un to radītāji. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998 – 222 lpp.
15. **Karpova, Ā, Plotnieks, I.** Personība un saskarsme. Rīga: P. Stučkas LVU, 1984.

16. **Koroļova, I, Trapeciēre, Rungule, R.** Vīriešu un sieviešu loma Latvijas ģimenēs un sabiedrībā. *Diena*. Rīga, 1997. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/viriesu-un-sieviesu-loma-latvijas-gimenes-un-sabiedriba-10013857>
17. **Kovaļovs, A.** Personības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne, 1967 – 239 lpp.
18. Laimdots Ceplītis. *Latviešu valoda un literatūra*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/literval/val.kopeji/kop16.htm>
19. Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. *Vārdnīcas*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl>
20. **Leišeniece, D.** Bērns pasaulē, pasaule bērnam. Rīga: Zvaigzne, 1992.
21. **Marsone, S.** Sociālās audzināšanas vēsturiskā attīstība Latvijā 20. gs. 20.-30.gados. Rīga: LU, 2010 – 169 lpp.
22. Mīlestība. *Aforismi*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://aforismi.lv/tags/milestiba>
23. **Ministru kabineta noteikumi Nr. 480.** Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība. *Latvijas Republikas tiesību akti*. Rīga, 2016. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitotjamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas>
24. **Piažē, Ž.** Bērna intelektuālā attīstība Rīga: Pētergailis, 2002 – 318 lpp.
25. **Plaude, I.** Sociālā pedagoģija. Rīga: Raka, 2001 – 172 lpp.
26. **Plēgermane, I.** Dramatizācijas rotaļas – bērnu iztēles rosinātājas. Bakalaura darbs. Rīga: RPIVA, 2005.
27. **Rupenheite, M.** Personības psiholoģija un profesionālā saskarsme. Izdales materiāli. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <http://www.medkursi.lv/wp-content/uploads/2010/02/pers-psihol-Jungs-Adlers-uc.pdf>
28. Sokrāts. *Aforismi*. *Aforismi*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://aforismi.lv/autors/sokrats>

29. **Špona, A.** Audzināšanas process teorijā un praksē. Rīga: Raka, 2006 – 211 lpp.
30. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. *Letonika. Enciklopēdijas*. (Skatīts 27.05.2018).
Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?cid=44848&r=1107&lid=44848&g=1&q=autorit%C4%81te&h=0>
31. **Zelmenis, V.** Pedagoģijas pamati. Rīga: Raka, 2000 – 291 lpp.
32. **Zuicena, I.** (red.). Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Rīga. (Skatīts 27.05.2018).
Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>
33. **Žukovs, L.** Pedagoģijas vēsture. Rīga: Raka, 1999 – 303 lpp.
34. **Безрукова, В.** Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург, 2000. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: https://spiritual_culture.academic.ru/2494/%D0%AD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5
35. **Гёте, И.** Афоризмы. *Новый акрополь*. (Skatīts 27.05.2018). Pieejams: <https://www.newacropol.ru/Alexandria/aphorism/gete/>
36. **Горький, М.** На дне. Москва: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011 – 256 с.
37. **Макарова, Н, Волков, В.** Информатика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. Санкт-Петербург: Питер, 2015 – 576 с.
38. **Образцов, С.** Что такое кукольный театр? *Что и как в театре кукол. Сборник статей*. Москва: Искусство, 1969 – с. 6-10.
39. **Сабодаш, О.** Использование кукольного театра в дошкольном образовании и воспитании. *Вестник Череповецкого государственного университета. № 3, Т. 2*. Череповец, 2011 – с. 125-128.
40. **Сартр, Ж.-П.** Экзистенциализм – это гуманизм. 1946. (Skatīts 27.05.2018).
Pieejams: https://www.e-reading.club/bookreader.php/98315/Sartr_-_Ekzistencializm_-_eto_gumanizm.html

41. **Чернецкая, Л.** Развитие коммуникативных способностей у дошкольников: практическое руководство для педагогов и психологов дошкольных образовательных учреждений. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005 – 256 с.

Pielikums

Vecāku anketēšana

1. Kāds, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa mērķis (noformulējiet 3-4 vārdos)?
2. Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības (nosauciet trīs)?
3. Vai leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā?

3.1 tabula

Vecāku atbildes uz pirmo pētījuma anketēšanas jautājumu ("Kāds, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas procesa mērķis?")

Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem	Atbilde
Martinš (32 gadi) un Liene (29 gadi)	Izaudzināt izglītotu cilvēku
Aivars (31 gads) un Dace (30 gadi)	Izaudzināt izglītotu cilvēku
Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads)	Izaudzināt cienīgu sabiedrības locekli
Artūrs (32 gadi) un Rasa (32 gadi)	Izaudzināt izglītotu cilvēku
Armands (29 gadi) un Anna (29 gadi)	Audzēkņa sabiedrības normu apgūšana
Nikita (30 gadi) un Alīna (30 gadi)	Bērna komunikācijas spēju attīstība
Aleksandrs (32 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Izaudzināt izglītotu cilvēku
Jurijs (33 gadi) un Sveltana (30 gadi)	Izaudzināt cienīgu sabiedrības locekli
Viktors (31 gads) un Jekaterina (32 gadi)	Izaudzināt izglītotu cilvēku
Jevgeņijs (30 gadi) un Natālija (30 gadi)	Bērna komunikācijas spēju attīstība
Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītībā)	Atbilde

iestādē)	
Vladislavs (33 gadi) un Anna (32 gadi)	Izaudzināt morāli izglītotu personību
Dmitrijs (35 gadi) un Kristīne (35 gadi)	Audzēkņa sabiedrības normu apgūšana
Maksims (34 gadi) un Irīna (32 gadi)	Bērna komunikācijas spēju attīstība
Kristaps (33 gadi) un Baiba (33 gadi)	Audzēkņa sabiedrības normu apgūšana
Edgars (34 gadi) un Diāna (31 gads)	Bērna spējas rīkoties patstāvīgi attīstība
Eduards (32 gadi) un Sveltana (32 gadi)	Izaudzināt morāli izglītotu personību
Andrejs (32 gadi) un Karīna (29 gadi)	Izaudzināt cienīgu sabiedrības locekli
Sergejs (35 gadi) un Jekaterina (34 gadi)	Izaudzināt morāli izglītotu personību
Pēteris (34 gadi) un Olga (34 gadi)	Izaudzināt cienīgu sabiedrības locekli
Igors (33 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Izaudzināt morāli izglītotu personību

3.2 tabula

Vecāku atbildes uz otro pētījuma anketēšanas jautājumu (“Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības?”)

Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem	Atbilde
Martinš (32 gadi) un Liene (29 gadi)	Centība, atbildība, patstāvība
Aivars (31 gads) un Dace (30 gadi)	Gurdība, cieņa, atbildība
Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads)	Brīvība, godīgums, drosme
Artūrs (32 gadi) un Rasa (32 gadi)	Atbildība, brīvība, taisnīgums
Armands (29 gadi) un Anna (29 gadi)	Savaldība, atbildība, centība
Nikita (30 gadi) un Alīna (30 gadi)	Mīlestība, atbildība, centība
Aleksandrs (32 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Patstāvība, atbildība, gudrība

Jurijs (33 gadi) un Sveltana (30 gadi)	Laipnība, brīvība, atbildība
Viktors (31 gads) un Jekaterina (32 gadi)	Drosme, cieņa, patstāvība
Jevgeņijs (30 gadi) un Natālija (30 gadi)	Mīlestība, cieņa, atbildība
Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītības iestādē)	Atbilde
Vladislavs (33 gadi) un Anna (32 gadi)	Godīgums, brīvība, cieņa
Dmitrijs (35 gadi) un Kristīne (35 gadi)	Taisnīgums, patstāvība, atbildība
Maksims (34 gadi) un Irīna (32 gadi)	Drosme, centība, atbildība
Kristaps (33 gadi) un Baiba (33 gadi)	Godīgums, brīvība, mīlestība
Edgars (34 gadi) un Diāna (31 gads)	Gudrība, atbildība, brīvība
Eduards (32 gadi) un Sveltana (32 gadi)	Mīlestība, cieņa, godīgums
Andrejs (32 gadi) un Karīna (29 gadi)	Brīvība, atbildība, centība
Sergejs (35 gadi) un Jekaterina (34 gadi)	Patstāvība, drosme, cieņa
Pēteris (34 gadi) un Olga (34 gadi)	Brīvība, atbildība, taisnīgums
Igors (33 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Centība, atbildība, mīlestība

3.3 tabula

Vecāku atbildes uz trešo pētījuma anketēšanas jautājumu (“Vai leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesā?”)

Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir mazāk par 4-5 gadiem	Atbilde
Martinš (32 gadi) un Liene (29 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids

Aivars (31 gads) un Dace (30 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids
Jānis (31 gads) un Zāne (31 gads)	Būtiski palīdzēt nevar, tikai iepazīstināt ar tādu mākslas veidu kā teātris
Artūrs (32 gadi) un Rasa (32 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids
Armands (29 gadi) un Anna (29 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Nikita (30 gadi) un Alīna (30 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Aleksandrs (32 gadi) un Jeļena (30 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids
Jurijs (33 gadi) un Sveltana (30 gadi)	Būtiski palīdzēt nevar, tikai iepazīstināt ar tādu mākslas veidu kā teātris
Viktors (31 gads) un Jekaterina (32 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids
Jevgeņijs (30 gadi) un Natālija (30 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Vecāku pāri, kuru bērnu vecums ir 4-5 gadi (bērni mācās pirmsskolas izglītībā iestādē)	Atbilde
Vladislavs (33 gadi) un Anna (32 gadi)	Būtiski palīdzēt nevar, tikai iepazīstināt ar tādu mākslas veidu kā teātris
Dmitrijs (35 gadi) un Kristīne (35 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Maksims (34 gadi) un Irīna (32 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids

Kristaps (33 gadi) un Baiba (33 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Edgars (34 gadi) un Diāna (31 gads)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Eduards (32 gadi) un Sveltana (32 gadi)	Būtiski palīdzēt nevar, tikai iepazīstināt ar tādu mākslas veidu kā teātris
Andrejs (32 gadi) un Karīna (29 gadi)	Palīdzēt nevar, tas ir vienkārši neparasts, oriģināls bērnu brīva laika pavadīšanas veids
Sergejs (35 gadi) un Jekaterina (34 gadi)	Būtiski palīdzēt nevar, tikai iepazīstināt ar tādu mākslas veidu kā teātris
Pēteris (34 gadi) un Olga (34 gadi)	Var daļēji palīdzēt, izpildot balvas funkciju
Igors (33 gadi) un Jeļena (30 gadi)	<p>“Neskatoties uz to, ka mūsu bērns (viņam ir 5 gadi) pašlaik mācās bērnudārzā, mēs, diemžēl, neesam tik labi pazīstami ar ētiskās audzināšanas procesa formām un organizāciju. Taču leļļu teātris, kā arī teātris vispār, pēc savas būtības ir, no vienas puses, saistīts ar spēli, bet, no otras (pusēs), ar mākslu, vai nē? Bērni šajā vecuma daudz laika velta spēlēšanai, jo tas laikam ir vienīga darbība, kas viņiem patiešām patīk. Savukārt māksla var palīdzēt bērniem apgūt dažādas svarīgas vērtības, attīstīt viņu personības īpašības un varbūt pat palīdzēt viņiem saprast mūsdienu sabiedrības iekārtojumu. Laikam leļļu teātri bērnu audzināšanas procesā var izmantot kā saiti starp mākslu un bērnu rotaļām. Tātad mēs teiksim, ka jā, leļļu teātris noteikti var palīdzēt bērnu ētiskās audzināšanas procesam”</p>

Pedagogu anketēšana

1. Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības (nosauciet trīs)?
2. Kādā veidā leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam?
3. Kā vecāki var saprast leļļu teātra svarīgumu audzināšanas procesā?

3.4 tabula

Pedagogu atbildes uz pirmo pētījuma anketēšanas jautājumu (“Kādas, jūsuprāt, ir ētiskās audzināšanas galvenās vērtības?”)

Pedagogs	Atbilde
Dace (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Ilze (40 gadi)	Cieņa, atbildība, brīvība
Baiba (39 gadi)	Brīvība, atbildība, cieņa
Inga (38 gadi)	Brīvība, atbildība, cieņa
Edīta (43 gadi)	Atbildība, mīlestība, brīvība
Gabriēla (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Madara (42 gadi)	Atbildība, cieņa, brīvība
Paula (33 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Liāna (34 gadi)	Brīvība, patstāvība un atbildība
Natālija (50 gadi)	Cieņa, brīvība, atbildība

Pedagogu atbildes uz otro pētījuma anketēšanas jautājumu (“Kādā veidā leļļu teātris var palīdzēt pirmsskolas ētiskās audzināšanas procesam?”)

Pedagogs	Atbilde
Dace (33 gadi)	Kā audzināšanas metodes, kura ir saistīta ar divu subjektu (pedagogs un audzēknis) aktīvu līdztiesīgu sadarbību, nodrošinātājs
Ilze (40 gadi)	Kā saite starp mākslu un rotaļu
Baiba (39 gadi)	Ar netiešu ietemi uz bērnu audzināšanas uzdevumu izpildes laikā
Inga (38 gadi)	Kā saite starp mākslu un rotaļu
Edīta (43 gadi)	Kā audzināšanas metodes, kura ir saistīta ar divu subjektu (pedagogs un audzēknis) aktīvu līdztiesīgu sadarbību, nodrošinātājs
Gabriēla (33 gadi)	Ar netiešu ietemi uz bērnu audzināšanas uzdevumu izpildes laikā
Madara (42 gadi)	Kā audzināšanas metodes, kura ir saistīta ar divu subjektu (pedagogs un audzēknis) aktīvu līdztiesīgu sadarbību, nodrošinātājs
Paula (33 gadi)	Kā audzināšanas metodes, kura ir saistīta ar divu subjektu (pedagogs un audzēknis) aktīvu līdztiesīgu sadarbību, nodrošinātājs
Liāna (34 gadi)	Kā saite starp mākslu un rotaļu
Natālija (50 gadi)	Var palīdzēt pirmsskolas audzināšanas procesam ar savu spēju vispārināt

Pedagogu atbildes uz trešo pētījuma anketēšanas jautājumu (“Kā vecāki var saprast leļļu teātra svarīgumu audzināšanas procesā?”)

Pedagogs	Atbilde
Dace (33 gadi)	Vecākiem jāredz sava bērna attīstība un ētiskās audzināšanas procesa kopīgs sekmīgums
Ilze (40 gadi)	Vecākiem nevajag neko paskaidrot
Baiba (39 gadi)	Vecākiem nevajag neko paskaidrot
Inga (38 gadi)	Vecākiem nevajag neko paskaidrot
Edīta (43 gadi)	Vecāki var paskatīties īsfilmu “Vecāks par 10 minūtēm” (rež. Hercs Franks)
Gabriēla (33 gadi)	Vecākiem jāredz sava bērna attīstība un ētiskās audzināšanas procesa kopīgs sekmīgums
Madara (42 gadi)	Vecākiem nevajag neko paskaidrot
Paula (33 gadi)	Vecākiem nevajag neko paskaidrot
Liāna (34 gadi)	Vecākiem jāredz sava bērna attīstība un ētiskās audzināšanas procesa kopīgs sekmīgums
Natālija (50 gadi)	Vecāki var paskatīties īsfilmu “Vecāks par 10 minūtēm” (rež. Hercs Franks)